

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XVI. évfolyam – 2021. december

Képzőművészet

AKNAY JÁNOS, LÁSZLÓ ÁKOS, SZABÓ ANDRÁS;
EGRI BORBARÁT BÁR GALÉRIA;
VIRTUÁLIS KÉPEK – ÉLŐBEN; JAPÁNOK ÉS MAGYAROK;
BÖSZÖRMÉNYI ÜNNEP – KÉPZŐMŰVÉSZETTEL

Margó és vendégség

KÖVÉR JÓZSEF MŰVÉSZETELMÉLETI VITAIRATA;
BICSÁR VENDEL, KAISER LÁSZLÓ, LAJTOS NÓRA,
NAGY GÁBOR MIKLÓS, VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF, VITÉZ KATA VERSEI;
FÜLÖP BERNADETT, HUBAI ALEX, KELE ENIKŐ,
MARJAI SZILVIA PETRA, SZABÓ NOÉMI STÍLUSGYAKORLATAI;
DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ, FUCSKÓ MIKLÓS, PÁVA SZILÁRD KÖNYVEIRŐL;
„HITVALLÓ MAGYAR IRODALOM”;
OLVASÓNAPLÓ

Versmatematika

Kétpercesek

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

108. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XVI. évfolyam; 2021. december

(108. kötet; 80. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034 (nyomtatott)

ISSN 2677–1535 (online verzió)

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

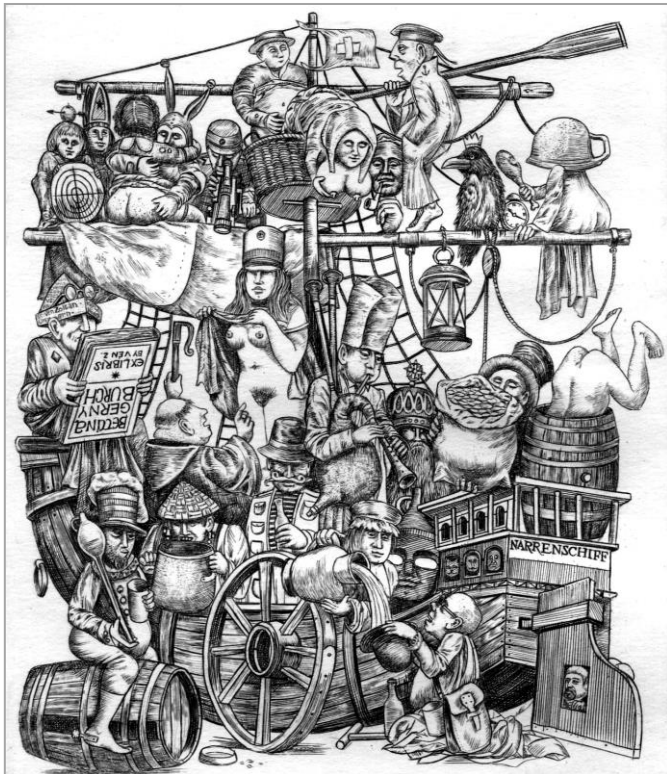
A FOLYÓIRAT 108. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2021. DECEMBER 20-ÁN VOLT.

ÁLSZENTEK KORA

Vén Zoltán rézmetszetéhez

Őrült lovak közé esett a gyeplő –
mennyi mérget ittak tiszta víz helyett...!
Hivalkodnak a nyomorban bujálkodók,
s a láva-zöld fellegek fölriadnak.

Mintha Dante és Bosch találkozott volna,
hogyan megvitassák, a világ mivé lett.
Szemüket becsukják – láttak ilyet már:
a pokolban. Sírnának, ha volna még könnyük.

VÉN ZOLTÁN: „VANITAS”
(rézmetszet, rézkarc)

SZÁZNYOLC

„Nekem nyolc” – ezt mondjuk, ha mindegy. Alulról, felülről, jobbról és balról is ketté lehet vágni, egyik fele a másiknak a tükörképe lesz. Olyan, akár a nulla. Mint két fél-tojás. Ha a nyolcat elfektetjük, ugyanazt a végtelent jelöli, mint a nulla, félbevágás nélkül. S a középben kettévágott nyolcas két nulla. A kettő (a nyolcas és a nulla) elé csak egy egyest kell tenni, és vele megkapjuk a misztikus egységszámot, a 108-at.

Ha percenként átlagosan 15 lélegzetet veszünk (alvás közben kevesebbet, ha rohanunk, vagy izgaljunkban, úgy többet kapkodunk belőle), az egy óra alatt 900, egy teljes nap alatt 21.600. Ki lehet számolni, hogy a nap első és második felében is 10.800-szor lélegzünk, és ez pontosan a 108 százszorosa... Ez nem igaz egyes nomád népcsoportokra, akik tíz percnél is tovább bírják levegő nélkül, a gyöngyhalászok három percig, noha ők naponta úgy 100-szor is merülnek, a levegő visszatartásának világrekordja pedig meghaladja a húsz percet.

De nem ezt akartam mondani a 108-asról, pedig az indiai hagyomány szerint: aki egy nap csak 108-szor vesz levegőt – négy és fél percenként –, az hamarosan megvilágosodik. (Az én esetemben 2-3 perc után biztos nem kellene több levegő...) Állítólag 108 féle meditáció létezik, és ugyanennyi az ember vágyainak, hazugságainak és tudatlanságainak, de a „nagy lelkek” jó tulajdonságainak a száma is. A 108 féle érzésből 36 a múlttal, 36 a jelenel, 36 a jövővel kapcsolatos. Én még nem számoltam meg. A más elképzelések szerinti 54 jó és 54 rossz tulajdonságot sem számoltam össze, tudniillik, a rosszból egy is sok, a jóból a sok is kevés.

A 108 a 9 és a 12 szorzata, mindkettő jelképes (12 hónap, a számúzótt Plutóval együtt 9 bolygó); a befejezettség száma, mert utána a számjegyek ismétlődnek: az első három szám első, második és harmadik hatványának szorzata is 108 ($1^1 \times 2^2 \times 3^3 = 1 \times 4 \times 27 = 108$) – de a matematikáról még lesz szó.

Mindenesetre ez itt most a Néző Pont 108. kötete, a 2021. decemberi szám, és korántsem tökéletes, hiszen 2022 januárjában jelenik meg... De legalább 108 oldal, és lesz folytatása.

Versmatematika

Dr. Gaál István matematika professzornak ajánlva

(kör)

Nem lehet tudni, hogy a kört
kitalálta valaki vagy fölfedezte,
és azt sem, hogy a fecskék miért
költöznek vissza mindig az ereszbe.

Kört rajzolsz magad köré, mert
így biztonságban érzed magad;
kört rajzolsz az égre is este, így
egy-egy csillaghoz lehet szavad.

Körbetáncolod azt, akire vágysz,
és észreveszed, hogy a vágyad törpe:
nem képes mindent bevonzani
e végeérhetetlen, titkosított körbe.

A kör egyszerűnek tűnik: érintővel,
szelővel, átmérővel, húrral és sugárral.
De ha benne vagy a körben, nem tudsz
mit kezdeni a kívülről érkező árral.

Legnehezebb, ha valami érint – mert
sugarad nem tud a köríven áthatolni.
Olyan lesz, mint a fecske: fészkedhez
levegőt mindig az égből kell rabolni.

(Az itt közölt versek részei annak a hamarosan köteté is összeálló ciklusnak, melyet prof. Gaál István ösztönzésére írtam meg. Komizsár János festőművész barátunknál éppen szalonnát sütöttünk egy nyári este, majd arról beszélgettünk, hogy bármiről lehet-e verset írni. Én azt mondtam, hogy nemcsak bármiről, hanem a végtelenről és a semmiről is lehet. Kértem tőle néhány matematikai fogalmat, hogy kipróbáljam, aztán valahogy mindig az Istennél és a szerelemnél kötöttem ki...)

(kör 2.)

A kör bezár – és kinyit:
ha a kör magad vagy.
Ha nem hagyod, hogy a kör-
bazár számok helyett
szavakkal feleljen az agynak.

A körbe végtelen fagyott –
nincs se fent, se lent, sem oldalt.
A körbemetsző ég hiányt magoz,
s melléd sodor egy korhadt
fatörzsből áradó illatot.

A körön kívül szeretnél látni,
onnan nézni, hogy ki is vagy:
a szíved táncol-e, vagy riadt
erekkel vágya sorba állni,
mert egyszer elmúlik a „most”;

és hajnalig kószálva az utcán,
leállítani az első villamost –
mert rajta utazik, akit szeretsz.

(egyenlet)

A két oldalnak van sokféle
elágazása. – De már örülsz,
ha sikerül felosztani őket
két biztos ágra.

Az egyenlet egyik oldalán
mindig Én vagyok. – A homlok
úgy ragyog, mint egy szám
a végtelenben.

A másik ágon egy kis Remény
vacog, mint utolsó levél őszi
reggel. Bizonytalanul, mégis
elégedetten.

A levél kiszámíthatatlan változó,
de az összefüggés rejlik benne.
Előbb még függ, és úgy hull a földre,
mintha Noé bárkája lenne.

Aztán már nem lesz semmi,
ami ismeretlen. – Mert aztán
a semmi lesz a minden.
És nem lesz mennyiség sem...

Nem lesz, csak az Isten.

(egyenlet 2.)

Az egyenlet egyszerű:
nem kell hozzá csak két ember,
aki ugyanazt akarja,
de másképp.

Végül minden különbség
eltűnik – és nem marad más,
csak az egyesítő
szándék.

(egyenlet 3.)

Az együttthatókat érdemes
barátságba hozni az ismeretlennel.
Az eredményt befolyásolja
a szorzótényező.

Az egyik képletben én leszek
a győztes, míg a másikban
én lehetek az ismeretlen
vagy akár nem-létező.

(függvény)

Halmazok között létezel.
Egyik kicsinek tűnik, a másik nagyak.
Értelmezési tartomány a szíved –
de nincsen hozzárendelve az agynak.

Elemeznéd a rendezett párokat –
nem tudod, mért vannak rendezve így el.
Belerohannál az éjszakába is mezítláb,
pucér fenékkal, megszakadt inggel.

A részhalmazok közül kettőt már
megjelöltél: magadat, aztán az éjszakát.
A harmadikról nem tudsz semmit:
nem ismered a szíved minden évszakát.

A lélek halomban gondolkodik,
míg halmazt ünnepelne még az ész.
De nem lesz megérkezés, ha a részekből
nem gyűlik halomba az Egész.

(függvény 2.)

Ha én függök a csillagoktól,
és a te szándékos attól függ,
hogyan én mit akarok,
nem árt tisztában lenned azzal,
hogyan én is egy Isten kezében
függő csillag vagyok.

(végtelen)

Elindultál az útra, mint a mesében.
Te koldus kisgyerek, az út végén királylány.

De mivel végtelen az út, és nincsen szivárvány,
csak vihar verekszik: egyedül kell meghalnod is.

(végtelen 2.)

Felnézek éjszaka az égre,
és minden szám meghal bennem,
amiről eddig azt hittem,
hogyan ismerem.

(tökéletes szám)

Ha a tökéletes számokból
kivonsz egyet, gyakran lesz
prímszám az eredmény.

Ezek szerint ha a tökéletességből
levonunk egy kicsit, akkor
még mindig lehetünk
különlegesek?

(tökéletes szám 2.)

A tökéletes szám mindig a kettő.

S benne mind a kettő
tökéletesnek gondolja magát.

(hatványozás)

Ha négyzetre emelem a nullát,
megsokszorozom azt, ami nincs.

Ha négyzetre emelem az egyet,
bűnöm marad az elásott kincs.

Ha négyzetre emelem a kettőt,
hirtelen túl sokan vagyunk.

Ha kettőnk négyzetéből gyököt
vonok, még mindig többek
leszünk az egynél.

(számosság)

Vajon hogy lehetne nyilvántartani
minden páros számot? – amikor
éppen annyi van belőlük, mint
a páratlanokból, sőt, eggyel
mindig több, mert mikor
a páratlan utoléri őket,
az „*egyedült*” mindig
kiegészítik arra,
hogy „*ketten*”,
és ennek soha nincsen vége.

A számosságot csak
úgy lehet meghatározni,
ha minden létező dolog közé
egyenlőségelet teszünk, és úgy
menetelünk a csillagok felé, hogy
mindig eggyel többet számolunk meg.

(határérték)

Minél tovább osztod magad,
és minél kisebb lesz a rész,
aki még te vagy, annál közelebb
kerülsz a végtelenhez, de soha
nem fogsz megsemmisülni,
mert minden megmaradt
részed tovább osztható.

És mindig hozzá is adhatsz
valamit ahhoz, amid van,
így egyre közelebb kerülsz
a végtelenhez, de soha nem
fogsz beteljesülni, hiszen
mindig marad egy rész,
ami még elérhetetlen.

(határérték 2.)

A *seh*olnak nincsen határa.
A *valamikor* is mérhetetlen.

Ha volna legalább egy támpont,
hogy *meddig* – térben és időben –,
nem hinnénk, hogy itt fogunk
maradni egy bevégezetlen
őszben.

(összeadás és kivonás)

Ha összeadlak téged és magamat,
nem állítom, hogy mind a ketten
benne leszünk teljesen abban,
amit eredményként kapunk.

Hogy eredményesek legyünk,
ki kell vonnunk magunkból mindazt,
ami a másíknak fölösleges, és mi is
le tudunk mondani róla.

(szorzás)

Kommutatív, ha a Te és az Én szorzata
együttal az Én és Te szorzata vagyunk.

Asszociatív, ha Engem és Téged
megszorozva szorozlak meg egy
Harmadikkal, s bármelyik kettőnk
szorziatát a harmadikkal szorozzuk,
az eredmény nem változik.

Disztributív, ha Én vagyok a szorzója
Neked és egy Harmadíknak: ugyanazt
kapom, mintha összeadnám kettőnk
szorziatát a velem szorzott harmadikkal.

Ugye látod, hogy milyen bonyolult
egy szerelmi háromszög?
Lehetnek ugyan jól kiszámolható
szabályai, de nem kell számolgtatni
túl sokat, ha nincsen harmadik.

(osztás)

Ha két szám hányadosa végtelen tört,
hiába tennél kísérletet, hogy egyszer
tökéletes közös nevezőre jussatok.

De hát a végtelenbe mindig
befér a kompromisszum...!

(kerület)

Ha olyan egyszerű volnék, mint egy téglatest, vagy szabályos körként futnám az utamat, könnyű lenne kiszámítani, hány lépést kell tenned ahhoz, hogy megismerj.

De olyan vagyok, mint egy hópehely, minden részem hasonlít önmagához, és ha integrálnál, talán ráismernél bennem saját fraktáljaidra is.

(térfogat)

Ha nem vagy egy vonal csak, és ha síkidom vagy, mint a négyzet, térfogatod mérőszáma nulla – hiába is szabályos a formád, vagy tisztességes vonalként haladsz valahonnan valahová. Ahhoz, hogy érzékeljék a létedet, nem árt, ha építed magad – s ha kellően összetett leszel, nem számíthatnak ki könnyen.

(merőleges)

Itt fekszem az ágyon,
nézem a plafont.
Mászik egy pók rajta,
hálóját szövi.
Ereszkedik rajta lassan,
a köldökömig.

Ha becsukom a szemem, találkozunk.

(*merőleges 2.*)

Gémes ágaskodik az égbe,
kilencven fokban pontosan –
nem dől se jobbra, se balra.

Megriad a nap fent hirtelen,
belezuhan a kútba fénye –
szabályosan delel a marha.

(párhuzamos)

Ha egymástól mindig azonos
távolságban vagyunk – értve
alatta, hogy minden pontunk,
vagy mint a sínpár, melyen
vonatunk robog a végtelenbe –,
mi már nem találkozunk, csak
akkor, ha meghajlik köztünk
a tér valami titkos váglyakozás
Istenből fakadt erejétől.

(kombinatorika és geometria)

GYÍK
FARKÚ LETT
A REMÉNY ITT VAK
MÁRVÁNYHEGEDŰ ZENG
KESELYŰCSÓK NYOMA KAVICS
BÓRÖMÖN BOLOND CSÍPŐMHÖZ ÉR
TÉTOVA HOLD ZENGŐ RÓZSAKEGYELEM
MÁRVÁNYGYÍK CSÓKJA RÓZSACSÍPŐ-REMÉNY
KESELYŰBŐRŰ VÁRAKOZÁS HEGEDŰ VAK CSÓKJA
ZENGŐ KAVICSOK KÖZT KIS KEGYELEM HOLD NYOMA
BOLOND MÁRVÁNYHOLD VIRÁG-HEGEDŰCSÍPEJŰ RÓZSA

A VERS MATEMATIKÁJA

(avagy a „homo universalis”, a költő mint „homo mathematicus”)

Fölrémlik előtünk a költő képe, aki versírás közben a szótagokat számolgatja. A versnek is vannak szabályai: sorok, szótagok, metrum és ütem stb. Az ars poetica eredetileg nem költői hitvallást jelentett, hanem költői mesterséget, és azt írta le, hogyan kell a klasszikus szabályoknak megfelelő művet létrehozni. Boileau 1674-es költészettanából származik a drámai hármasság (már az itáliai humanisták által is követett) szállóigei meghatározása: „történjék egy eset, egy helyen, egy napon”. Szabó Lőrinc fordításában: „*De bennünket az Ész vezet szabálya rendjén: / úgy kívánjuk, legyen jól formált a cselekmény, / történjék egy eset, egy helyen, egy napon; / kezdettől végig azt lássuk a színpadon.*” Vele szemben Arany János a formai helyett az erkölcsi hitelesség, esztétikai élmény, a művészi igazmondás és költői „hazugság” összhangját fogalmazta meg a *Vojtina ars poetica* című versben, kiemelve például a (természeti) valóságot eszményítő látszat kérdését, illetve azt, hogy a szépséget a valóságosság megteremtése adja.

Ha műfajokról, versformákról van szó, a szabályok számokban is kifejezhetők. A szonettnek például 14 sorból kell állnia, s még a szótagszámok és rímképletek is megszabottak, bár ezek nagy változatosságot mutatnak. A haiku három sor, összesen 17 szótag, és formailag az öt–hét–öt felosztástól sem gyakori az eltérés, bár a japán eredeti ún. moraszámláló verstípusban egy mora egy rövid szótagnak felel meg, ezért egy hosszú szótag már két mora, így a háromsoros strófa ugyanúgy állhatna 12 és 17 szótagból is. Szepes Erika példái szerint a „*Nincs idő / rohan el az élet / meghalunk*” – az első és a harmadik sor három szótagja közül kettő hosszú, a második hat szótag közül pedig öt rövid – ugyanúgy 17 mora, mint a csupa rövid szótagból álló „*Fut a suta eb / nehezedik a roham / sehova se jut*”.

A felező nyolcas kétütemű, 8 szótagból álló sor, ahol az ütemhatár éppen a negyedik szótag után van; a kétütemű hetest nem tudjuk felezni, de az ütemhatár állhat a negyedik vagy ötödik szótag után is, és mivel egy-egy ütem kimondása ugyanannyi időt igényel, a hosszabb és rövidebb egységek alkotta ütemek változása a befogadás szempontjából jelentős feszültséget, szépséget hozhat létre.

Matematikailag is kiszámítható, hogy egy hexameter minimum 11, maximum 17 szótagból állhat, mert a hat, daktilus és spondeusz alkotta versláb rendjét csak az ötödik daktilus és a hatodik spondeusz meghatározott helye szabályozza. A spondeusz két hosszú szótagból (– –), a daktilus egy hosszú s két rövid szótagból áll (– u u), így ha egy hexameterben 5 spondeusz van, a szótagok száma 11, ám ha öt daktilus, a sor 17 szótagos lesz. Radnóti Miklós *Október végi hexameterek* c.

versének két sora („*Táncosmedrü, fehérnevetésü patak fut a hegyről, / táncol az őszi levél s taraján kisimulva élűszik*”) közül az első 16 szótag, mert abban két spondeusz áll, a második pedig 17, kihasználva az összes daktilus-lehetőséget.

Természetesen ezek a példák nem merítik ki a vers matematikáját, beszélni kell a kombinatorika, a halmazok, a permutáció, az absztrakció és a szemiotikai optimalizálás költészetben való megjelenéséről, a kompozíció olyan sajátosságairól, melyeket matematikai (numerikus vagy geometriai) elvek irányítanak. Ezt a megközelítésmódot jelentős korlátok között tartja a tény, hogy nem matematikus vagyok, hanem a téma iránt elsősorban költőként, irodalmárként érdeklődtem, s Weöres Sándor lírájával foglalkozva figyeltem föl a Weöres-versek zenei komponálására, a „téma és variációk” kombinatorikájára, mindazonáltal számos más matematikai párhuzamra is rábukkantam olvasmányaim és kutatásaim során.

A szimfóniák és a kombinatorikus költemények előtt rátalálunk egy korai Weöres-versre az 1929-es *Diáknótesz* sorozatban. Van itt egy konkrét utalás is a matematikára, nem éppen pozitív kontextusban. Ennek a körülményeiről Kovács Jenő, Weöres egykori osztálytársa számolt be Lőcsei Péternek. A cikkből kiderül, hogy Weöres Sándor már ötödikes korában írogatott, de sokat hiányzott, és csak történelemből voltak jó jegyei. A *Diáknótesz* verse egy matematika órai korhólasból született. A hatodikos fiút tanára így szólította meg a tábla előtt: „Nem megy a szinusz-tétel, Sándor.” Ebből írta a verset, melyben a helyváltoztató refrénként is értelmezhető mondat minden szakaszban hátrébb kerül egy sorral. Most csak az utolsó hármast idézzük, a matematikai téma és filozófiai gondolat összhangjára:

*„A végtelenbe tapogattam,
ott kerestem a befogókat.
Nem megy a szinusz-tétel, Sándor,
hiába susogsz gyáva szókat,
hogy: a táblába lelket adtam*

*végtelen éje volt a tábla
a kréta tévedt messzi vándor
s a számok a síkon remegtek –
nem megy a szinusz-tétel, Sándor,
bújj vissza és szüless meg újra.*

*Én, végtelenben kréta-vándor,
nem találtam a befogókat...
Jaj, nem való e tábla-élet
végtelenbe tapogatóknak,
nem megy a szinusz-tétel, Sándor.”*

Az irodalom és matematika közötti összefüggésekről Bencze Mihály *Matematika és irodalom* című esszéje jól érthető összefoglalást ad. „A matematika nem más, mint az irodalom, zene, művészet, vallás, ezotéria tudományos versbefoglalása egy különleges isteni nyelven, minimális jelrendszerrel.” A líra és a matematika közt lehetséges kapcsolatot többen is vizsgálták. Goethe a 36-os szám fontosságára figyelt föl egyes drámai helyzetekben; Souriau és Ginestier a dráma geometriáját elemezték; Buchanan a görög világ tragédiája, komédiája és matematikája közti összefüggéseket tárgyalta; Markov az *Anyegin* magán-, illetve mássalhangzóinak váltakozását tanulmányozva vezette be azt a valószínűségi fogalmat, amelyet ma Markov-láncnak neveznek.

Léteznek matematikus költők, írók: a román Dan Barbilian vagy a francia Jacques Roubaud; matematikát tanult Csontos János, Esterházy Péter, Marsall László, Ottlik Géza. Sipos Pál az ellipsziskerület meghatározásának módszerével együtt Kant- és Fichte-követő filozófus volt, latinul és magyarul verselt; Bolyai Farkas kilencévesen verseket írt, később latin, magyar és német verseskötete is megjelent. Tizenéves korában költő szeretett volna lenni Obádovics J. Gyula, az ő *Matematika* című könyvét nemzedékek ismerték, és verseiből Sámán Simon írói név alatt jelent meg egy kötet. Borges novelláiban is ott van matematika: a logikai paradoxonoktól kezdve a halmazelméletig.

A zene és a matematika közötti kapcsolat világosabb: a hangsorok számarányokkal leírhatók. Ha a felénél fogjuk le a gitár húrját, pengetéskor az alaphang feletti oktávot, ha a 2/3-ad részénél kvintet, ha a 3/4-edénél, kvartot hallunk. A kis egész számok arányaként felírt húrarányok épp azok a hangközök, ahol a két hangot (alap és oktáv, alap és kvart, alap és kvint) a leginkább szépen együttcsengőnek érzünk. „Amit a zenében szépnek találunk, az a matematikában is igen szép arányokkal, az arany aránypárral írható fel. A 12 egység hosszúságú húrt a kilencediknél lefogva az alaphang kvartját kapjuk meg, míg ha a 8 egység hosszúságú húrral tesszük ugyanezt, akkor a 6 egységnél kell lefognunk a húrt, hogy a rövidebb húr kvartját hallhassuk. Ezt matematikailag a $12:9=8:6$ arány igazolja.”

Az irodalomnak nincs kidolgozott matematikája. A kapcsolat inkább nyelvi: hogyan alkotható meg az a jelrendszer, amellyel az irodalmi szándék minél pontosabban leírható. Rokon tulajdonság a végtelennek (általánosnak) a végesből (konkrétból) kiinduló vizsgálata; illetve a filozófia, a matematika és a filozofikus költészet között is van összefüggés. A prímszámok motívumként történő használata vagy a számszimbolika szintén kapcsolódhat az irodalomhoz. A matematikai szabályok ugyanúgy használhatók, mint a retorika és a poétika szabályai. „A ritmus, a metrika és a verstan szintén matematika vagy matematizálható.” Sőt, a Fibonacci-számsor is struktúra- és jelentésrendező erővé minősül Krasznahorkai László 2008-ban megjelent *Seiobo járt odalent* című novellafüzérében. Összeköti

az egyes írásokat az, hogy ugyanazokra a kérdésekre keresik a választ. Az elbeszélés „a műveket faggatja a művészetről úgy, hogy közben maga is műalkotássá válik” –, és arról, hogy nem olyan elbeszélésekről van szó, melyek nélkülözik a kapcsolódási pontokat, a szerző maga kívánja meggyőzni olvasóját. Az egyes novellákat a Fibonacci-sorozat számaival jelöli, egy novella sorszáma mindig az előző kettő összegéből adódik. Két elbeszélés problematikája együttesen jelenik meg a harmadikban, majd a második és harmadiké a negyedikben stb.

Bencze Mihály szerint egy jó irodalomtanár a diáknak több matematikát tanít, mint egy „korlátolt matematikatanár”. Az anyanyelv maga is matematika: holografikus tulajdonsága áttemel egy új dimenzióba. Az analitikus függvénynél például a lokális viselkedés determinálja a globálist. Bencze szerint a függvénynek is lehet „irodalmi tulajdonsága”. „Az egyenlőtlenességekkel értelmezett függvények osztályát egy pont környezetében való viselkedés szabja meg. A lokális és globális tulajdonságai között már megszületik a 'vers'. Nagy úr tátong a látható és a megérthető között. A matematika és a költészet a jelenségek mögötti valóságot is feltárja. Ilyen a végtelen fogalma is.”

A generatív grammatika (Saussure, Chomsky, Marcus) szerint is végtelen bármely természetes nyelv az elméleti megalapozás tekintetében, miközben a szavak ábécére alapozott véges (de nem üres) összekapcsolt struktúrák, ezért a kombinatorika eszközeivel tanulmányozhatók, a „kontextuális nyelvtan” által a szövegtartalom is elemezhető. „Ezért a tudományos szemantikának az algebrai (diszkrét), a költőinek a topológiai (folytonos) modell felel meg” – írja Bencze. Ráadásul egy olyan szemiotikai optimalizálás szabályozza a költészetet és matematikát is, ami arra mutat, hogy minimális kifejezéssel maximális jelentést lehet elérni. Például „egy költői sor szemantikai sűrűségét megfelelő mértékek hányadosával” is lehet értelmezni. Az információsűrűség „végtelen határozatlansága” az olvasó számára fölkinálja a különböző egyéni értelmezések lehetőségét. Ám „elvonatkoztatni” a szuggesztiók rendkívüli sűrűsége miatt nem lehet – miként a matematikában, ahol az általánosítást a „logikai sűrűség” korlátozza. Alapvető különbség viszont, hogy míg a matematikai nyelvezet univerzális (bármely nyelvre lefordítva nem veszít információtartalmából), a versnél ez nem igaz: ha nyelvről nyelvre lefordítjuk, és egy véges számú fordítás után visszatérünk az eredetihez, a kettő közt igen nagy lehet akár a szemantikai különbség is.

(A bajai Eötvös József Főiskola Danubius Nostra folyóiratának tematikus konferenciaszámába készült tanulmányom bevezetőjének rövidített változata. A tanulmányban példák révén mutatom be a kombinatorikus költészet lehetőségeit, Weöres Sándor Keresztöltés c. versének permutációit, a metaforát mint halmazok metszetét, valamint a vizuális költészet geometriai vonatkozásairól és a matematikai elveiről is szövegek.)

BELSŐ CSEND

A 2020. évi virtuális debreceni tavaszi tárlat
közönségdíjas alkotóinak kiállítása

A múlt évi rendhagyó tavaszi tárlaton (*Belső csend*) a kortárs hajdú-bihari és debreceni képzőművészek mellett az innen elszármazottak virtuális kiállításon mutatkoztak be, a tárlat 2020. május elejétől június elejéig volt látható. A közönségsvavazás több mint 13 és félezer voksot eredményezett, és a legnépszerűbb 10 alkotó közül kilenc termést láthattunk, majdnem másfél év elteltével.

A *Festmények, színes munkák* kategóriában 40 alkotó festménye, tűzzománc, akvarell és vegyes technikájú munkája szerepelt. Közülük RÁCZ IMRE képe előtt álltam meg előbb. Nála a fény játssza a főszerepet, a napsütésben feloldódó formák elveszítik konkrét alakjukat, kontúrjukat, csak színes foltok maradnak, így

válnak a kép esszenciális elemévé – vallja a művész. A házfalak, a fák és kerítések érzelmekkel telnek meg. Líraivá válnak, lelkiállapotokat, élethangulatokat fejeznek ki, a föld és ég kapcsolatát, az örökkévalóságot és hitet. Rác Imre jól tudja, hogy milyen izgalmas, egyúttal nehéz a fényt megjeleníteni, mert a kifejezés egyik eszköze válik az alkotás tárgyává, így a képpalkotás szükségszerűen spirituális folyamat lesz.

RÁCZ IMRE ÉRKEZŐ CÍMŰ OLAJFESTMÉNYE

A SZEMKÖZTI OLDALON:
NAGY MARCELL KÉPEIBŐL

NAGY MARCELL (az egyik legifjabb alkotó) festői hozzáállását és módszerét ő maga úgy jellemzi, hogy mindig a konkrétumból indul el, ebből viszont a végén mindig fél-absztrakt és/vagy gesztuskép lesz. – De mi teszi vajon mássá a belülről formálódó látványt? A fantázián túl itt is a spirituális közelítés, a keleti bölcsességhez, filozófiához való vonzalom, a tudatos készülődés spontán élmény rátalálására. Így alakulhat át a látvány akár olyan személyes vizuális történetreprezentációvá,

amelyben a mese- és mítoszvilág ugyanúgy ott lehet, mint a Hamvas Béla- vagy a Weöres Sándor által közvetített egyetemes Egész-szemlélet. Ezt a filozófiailag és konceptuálisan is megközelíthető kifejezésmódot jellemzi ugyanakkor a groteszk, az irónia, ezért a „közelséget” rögtön megkérdőjelezi a „távolság” – a távolságot pedig viszonylagossá teszi a képeken észlelhető meghatározatlanság.

KOMISZÁR JÁNOSnak ugyanitt láthattuk a 70. születésnap kiállítását, ahol megismertük a tőle korábban megszokott hagyományos festőkompozícióktól eltérő, ugyanakkor a színeket, azok intenzitását megőrző, sőt fokozó absztrakciós képvilágát. Ahogy a virtuális ismertetőben éppen rám hivatkozva írta: a pasztellfestés újabb technikai és formai megoldások felé nyitott kapukat, hozzátéve, hogy per sze az olaj és az akvarell, sőt a grafika tanulságait és tapasztalatait is beépítette a munkáiba. Fontos kiemelni azonban, hogy az absztrakcióiban sem mondott le a látvány, a figura vagy a történet lehetőségéről. Ám ezek is úgynevezett „nyitott” művek” lesznek – az útbaigazító címek ellenére is olykor -, mivel a néző ebből egy másik (egy saját, egy neki szóló, egy benne létrejött) történetet konstruál meg.

Az „új világ” teremtése, hogy „hasznára lehessen” az embertársainak – mint erről a szűkre szabott ars poeticájában fogalmazott – GONDA ZOLTÁN számára is egyfajta alkotásmérce. Úgy is mint folyamat, illetve eredmény, noha ez az „új” meglehetősen képlékeny kategória. Stendhal szerint akár modern is lehet, ami

éppen azért, mert a mindenkori jelennek kínál mondanivalót, romantikus attitűdöt tükröz a klasszikussal szemben. Másrészt az új világ gyakran nem is új, mert ismerős, csak nem figyeltünk a hangsúlyaira. Miként a virtuális tárlat festménye, a karantén-élményt is tükröző *Bezárt világ, avagy a világunk metamorfózisa*. Folyóiratom tavaszi számában több képével együtt ezt is bemutattam azok között, melyekhez verses asszociációkat írtam – ehhez például az alábbi lírai értelmezést:

Az erdő be van zárva a fákba.
 A fák be vannak zárva a levelekbe.
 A levelek be vannak zárva az erekbe.
 Az erek be vannak zárva a gyökerekbe.
 A gyökerek be vannak zárva a földbe.
 A föld be van zárva az anyai lázba.
 (Így kerül majd az árvaházba.)

Nem kívánom saját magamat értelmezni, azonban további reflexióként annyit hozzáfűzök, hogy a bezártság nemcsak személyes, hanem kollektív, sőt kollektív tudattalan, illetve ontológiai és egzisztenciális élmény. A föld–ember-viszony révén ennek szinechdotikus értelme is megteremtődik.

BALLA ERIKA „önmaga konkrét deklarációjának” véli-vallja a képet, tehát ön-reprezentációnak. Ebben az értelemben az önéletrajziség vizuális nyomait kereshetjük rajta. Áttételes értelemben, illetve különböző rétegekben, a folyamatban, a tudatos és tudattalan egymást váltó, egymásra ható stációiban. Még izgalmasabb a rejtett öntartalom megjelenítése, ha egészen konkrét a látvány – így a tárlatra küldött *Fügeszüret, a „Kertünk termése”*, mely nemcsak a termés átvitt értelme miatt érdekes, hanem a csendélet klasszikus felépítése révén, melyben az említett rétegek és összefüggések is megjelennek. Az egészből kiválasztott kompozíció és annak részei, a részek (formák, színek) egymáshoz való viszonya, a részek felbon-

tása, a külső látvány mögött a belső szerkezet megmutatása, egyaránt utalva a 'látható' test mögötti lélek milyenségére és a gondolat mikéntjére. Csendéleteinek perspektivikus játék-lehetőségeit bemutató ciklusa pedig akár *Matisse-hommage* is lehetne.

BALLA ERIKA: FÜGESZÜRET –
 KERTÜNK TERMÉSE (AKRIL)

A következő blokk (*Fotók és printek*) 16 kiállítója közül kettő, JÓZSA POPPEA és Kocsis Csaba került be a válogatásba. Az új műfaj Poppeától talán meglepő volt, ám nem az, ha arra gondolunk, hogy az édesapja műtermétől a velencei akadémiáig sokféle hatás érte, és még ma is az önálló és eredeti arcát kutatja. Így történik a festői műfajok és technikák ötvözetével, s így a testvér-

műfajok és képzőművészetben belüli ágak közötti áthallásokkal. Hiszen őt folyton az átalakulás izgatja, az emlék vagy a forma átalakulása, és most az emberi test metamorfózisa (lásd a fotót balra, fent). A modern jelenségekben is a klasszikust keresve, ha lehet így mondani: a *studia humanitatis* reneszánsz elvét, legyen bár az eredmény melankolikus vagy akár abszurd jelenség.

KOCSIS CSABÁTÓL már megszoktuk a fotót, valamint a montázst, több fotó- és fotógrafikai kiállítást rendezett a lakóhelyén, országszerte és a Partiumban, leginkább a szűkebb szülőföld és a szélesebb haza lelkét kutatva. A látványrétegek egymásra kerülnek, ezáltal emlékrétegek lesznek: egy homlokzat mögött Kosztolányi verse villan föl vagy a gyermekkor és a vidéki város tétovasága, ízek és illatok, por és naplemente. A szociográfiai riporter Kocsis Csaba egyszerre a költő és a zenész Kocsis Csaba, az emlékező fotográfus, aki a jelenné váló múlt időre és

a múlttá váló jelenre egyszerre utal. Jól átgondolt, ihletett tematikus sorozatokat készít – akár egy szimbolikus emlékjelről, akár arcokat mutat be, akár épületeket, vagy egy-egy város lelkiületét faggatja annak épületein és terein keresztül. Az erre a kiállításra hozott sorozata hasonló tematikával és a montázs újraalkotó erejével idézi meg Debrecen múltban is élő jelen-arcúságát.

Végül a harmadik virtuális katalógusblokkban (*Grafikai jellegű művek*) húsz művész mutatkozott be, közülük hárman kerültek az internetes közösségsszavazás legkedveltebb 10 alkotója közé. Itt két összeállítást látunk – Zimányi Alajos nem állított ki. (*A plasztikák és installációk* 10 művésze közül senki nem reprezentálja a rendhagyó tárlat negyedik ciklusát. A 86 alkotóra leadható közönségvoksok bár nem a szakmai rangsort jelzik, azonban elfogadhatnánk akár így is. De nézzük is röviden a grafikai jellegű munkákat!)

FEHÉR CSABA két művésztrása, Potyók Tamás és Mallár Gabriella kritikájából ajánlásából emelte ki a szervezők által kért szöveget. Utóbbi alkotó egyenesen „lírai költészetnek” nevezi Fehér grafikai lapjait, éteri látomásai olykor úgy is színesnek hatnak, hogy fekete tollal, apró pontokkal dolgozik, szinte kicsipkéli a látványt, s „minden érzékszervünket megmozgatja”. Potyók kiemeli a „pulzáló,

örökmozgó kozmosz” megteremtését, mely egyúttal betekintést enged „a hajszál-pontos képteremtés folyamatába is”. Fontos észrevétel, hogy Fehér a „megformálódás és megnyilvánulás határán tartja a műveket”. Tehát e külső és belső világ- és állapot-közöttség szintén hozzájárul az egyszerre természetes és titokzatos látványhoz, amelyből talán nem is akarunk történeteket olvasni, csak élethangulatot érezni – ennyiben tehát valóban rokon a lírával.

FEHÉR CSABA: REJTÉLYES VIDÉK
(TOLL, TUS, MERÍTETT PAPÍR)

HORVÁTH IBOLYA virtuális tárlatra küldött szén- és tuslapjának szintén festményereje van, akár pasztellkompozíció is lehetne. A színei nem látszanak, de az egész egyszerre statikus és áramló lüktetéséből megérezzük azokat. Horváth Ibolya szabadságfelfogásában nemcsak az alkotás folyamatának a szabadsága van ott, hanem a fantázia és a látvány egymásra találásának, illetve az értelmezésnek a

szabadsága. Hogy a tér egyszerre része a kompozíciónak és a létezésről való gondolkodásnak. Ugyanúgy elfogadnák illusztrációként egy József Attila-vershez a képét, mint az alkotói lélek- és létállapot reprezentációjaként. Az itt bemutatott sorozatba nem került be ez a munka – noha nem lett volna idegen a többitől. Horváth Ibolya viszonya a színhez ma egyre visszafogottabb és tudatosabb. Jelként és valamilyen – kompozíciós, érzelmi – erő kifejezőjeként használja azt. A grafikai szerkezet drámaiságát a szín dominálja, hiszen nem elbeszél, hanem rámutat, hangsúlyoz és fokoz, még a hátteret festő színek is olyanok, mintha a föld repedéseiből szállnának föl a sóhajok a drámai esemény után.

HORVÁTH IBOLYA FESTMÉNYE
LEGÚJABB CIKLUSÁBÓL

Kezdeti sejtésem helyénvalóságáról – hogy pontos képet adnék kilenc különböző kiállítóról – most megbizonyosodtam. A *belső csendről* tervezett kis esszé helyett is csak töredékek jutottak, a *Hajnali bohóc* kötetből, hogy eltér egymástól a *csend* és a *csönd*: Ingmar Bergman az Isten-trilógia végén nem Isten csendjéről, hanem a Csöndről beszélt. Kodály szerint a csendet a fül érzékeli, a csöndet a lélek hallja.

Nem tudod, miért vagy néha olyan feszült. Aztán rájössz az okára: mostanában hiányzik a csönd. A rend. Benned is – és magad körül. A rendtelenség mintha a vágyaidba is belekiabálna. Ezért nem tudsz dönteni, s ezért halogatsz. Nem halod a rendet. A rend: suttagó, szerény, tisztességtudó. Nem szereted a zajos embereket – a zajos emberek a rendet nem szeretik. Vajon mit kezdenének az angyal suttagásával, mikor várakozni kell? – csöndben.

Hallod? – szól hozzád a lelked. Zúg a fejed és sípol a füled, s azt is alig hallod, amit én mondok neked? Meg fog szünni fejedben és füledben a zúgás, ha föl-erősíted a lelked hangjait. Akkor majd csak azt hallod, a Csöndet.

A „belső csend” tehát nem más, mint maga a CSÖND! – állapítottuk meg a 2021. november 5-én a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád Galériájában rendezett kiállítás megnyitójának végén. De elmondtam még egy, Komiszár János képéhez írott versemet, mely a „Párhuzamos” *etűdök* című közös kötetünkben jelent meg az elmúlt év őszén. Ezt olvashatják alább, s lent Komiszár János műveit látják.

AZ OTTHON MELEGE

Amikor magzati pózban
ébredsz föl hajnalban,
mert fázol, eszedbe sem jut,
hogyan te is hiányzol valakinek.
Mindketten arra vártok,
hogyan megszüless. És amíg
föl nem sírsz, hiába tüzes
a kemence vagy kályha, mind-
ketten saját félelmeitekkel
reszkettek bele a hűvös éjszakába.
Magzati pózod megszabadíthat
bár a fagyos külvilágtól – mert
olyan vagy, mint a bimbó,
aki még csodát is teremhet,
vagy épp a nagy csodákra vár,
és az otthont is beillatosítja majd,
ha nem lesznek fagyok,
de akkor is, ha jégbe dermedt
varjak tetemével lesz borítva
mindegyik hófehér határ.

VÁRAKOZÁS

Nem tanultam meg jól várni –
jól ezért szeretni sem tudtam,
azt hittem, csöndben készülök
Reád, de közben csak önmagam
után futottam.

Kiderült, hogy féltésem teher,
s amit én a jóságnak hittem,
hogy segítek mindig, ha kell, és
ne félj semmitől... – magányomat is
utánad vittem.

Advent van. Harmadik vasárnap.
Nem vártam, mint a kisfiú az első
hópehelyre. Esőben jártam egy
idegen utcát, és titokban semmit se
hozhatok helyre.

Most már nem sürgetek időt,
szándékot, kegyelmet és hitet.
Várom. Hogy mire, talán mindegy is...
Elmentem a hegyhez, és tudom:
eljön hozzám a hegy is.

A FAL

Megérkeztem egy nagy falhoz éjjel.
Hátrahőköltem, hogy milyen magas
és széles. Csak egy sziklához tudtam
volna hasonlítani, meg a szélhez.

Töprengtem, hogyan kerülhetem meg,
és miként juthatnék át rajta: dús erővel
vagy finom szavakkal, csellel? – Észre sem
vettem, hogy egy ajtó is van vágva a falba.

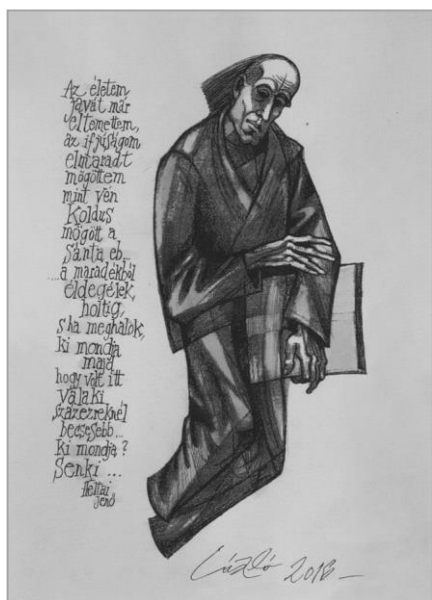
TÉTELEK LÁSZLÓ ÁKOS DEBRECENI GRAFIKUSMŰVÉSZRŐL – POSZTSZÜLETÉSNAPI KIÁLLÍTÁSA ÜRÜGYÉN

László Ákos – 18 éven felülieknek

Amikor két nappal ezelőtt [2021. szeptember 15-én] felkérést kaptam László Ákos köszöntésére grafikai tárlata alkalmából, tudtam, hogy épp az egyetemi *Gyermekirodalom* kurzusról fogok betoppanni a kiállítótérbe [az Egri Borozó Borbarát Galériájába].

A mese vagy a gyermekköltészeti sajátosságok mellett beszélünk ilyenkor a gyermekkönyvek illusztrációiról is. Az jutott eszembe, hogy Ákos munkái nem a gyermekkönyvekbe valók. Némelyik lapja a 18 éven felüliek besorolást kapná, és a számokkal játszva, megfordítva a kettőt: a művész 81 éven felül is képes megszólítani az érzéseket.

A lapokat átlengi valamilyen fájdalmasan erotikus sugárzás még akkor is, ha az Madonna, hommage, önprezentáció, Don Quijote, keletei motívum vagy éppen városkép. Olyan, mint a tánc: a folyamatossá váló jelenben egyszerre van ott a halál és a teremtés.

László Ákosnál a képzelet érzékszervi szinten működik.

Az öt organikus alapérvék (a látás, hallás, ízlés, tapintás és a szaglás) mellett szoktunk beszélni „hatodik érzékről”. Ezt van, aki „extraszenzoriális percepciónak” nevezi – az ún. tudati szint kiterjesztésének –, más éppen ellenkezőleg: lelki érzékenységnek, telepátikus képességnek hívja.

Vezessünk be egy újabb értelmezést! Ez a hatodik érvék László Ákosnál a belső látás, mely szintetizálja a tudati, a lelki és ösztönös szinteket. Belső látása válik művészetté. A jó készségekkel társuló hétköznapi látás többnyire csak az

ábrázolást eredményezi. A belső látás már a kifejezés lehetőségét teremti meg. Ebből aztán zsigerien expresszív, lírai indulati, drámai látomásos, szimbolikus absztrakt egyaránt létrejöhet.

Mivel az ő „érzékszerve” az emlékezést magába foglaló képzelet, mindez együttesen van jelen a művész lapjain.

László Ákos az önarckép ironikus Rembrandtja

Ákos grafikáin rendszeresen feltűnik a saját alakja, még a hrabali motívumot is önképére formálja, de így történik ez Adyval, Deák Tamással, Heltai Jenővel és Faludy Györggyel, a Madonna gyermekével (a szerelme-ideálja képét adja kölcsön), a kínai vagy japán költőkkel.

A Burai Istvánra emlékező lapon a művészbarát csak jellemző attribútumaival jelöli a hiányt – a főszerepet maga az emlékező kapja. A halott barát hiányát átérezve saját létezésén tőpreng. Így valósul meg a kompozíció akkor is, ha (villoni hangulatában) a túnt idők asszonyai kíváncsoznak a rajzlapjára. A Debrecen-grafikákon szintén Ákos jelenléte ad jelentést a városnak, még ha a figura nincs is ott.

Egy-egy városrészlet, az utca vagy az épület nemcsak önformájának, hanem a művész képzelő-akarátának engedelmeskedik. A rembrandti önértelmezés viszont ironikus, így távolságtartó: benne van, mégis fölötte, kívülre.

LÁSZLÓ ÁKOS:
DEBRECEN (2019);
A MŰVÉSZ ALAKJA AZ ADY
ENDRÉÉ IS, ÍGY A SZEREP-
JÁTÉKKAL ÖTVÖZÖTT
ÖNREPREZENTÁCIÓ
VALÓSUL MEG A LAPON

AZ ELŐZŐ OLDALON:
LÁSZLÓ ÁKOS HELTAI
JENŐ-ILLUSZTRÁCIÓJA
2016-BÓL

László Ákos – és a „Még egyszer”

Nem kell hangsúlyozni Ákos rajongását Ady költészete iránt. Ez egyrészt az identitásképző szerepjáték része, illetve nemcsak a hadakozó szellemre utaló lelki rokonság, de nagyváradi kötődés is. Három évtizede ismerem Ákost, és mindig volt egy olyan érzésem, hogy „még egyszer” látom azt, amit már megfogalmazott, de mindig másképpen.

Az egész életművön áthúzódó sorozatelnv érvényesül, mely egyrészt posztmodern önértelmezés, illetve a téma folyamatos gazdagítása a megélt élet tükrében. S a cím ugyan most arra utal, hogy grafikáit még egyszer kiállítják, immár közönség előtt [hiszen a 81. születésnapjára ugyanitt a járvány távol tartotta a nézőket], de itt is jelen van Ady Endre. A költő második verseskötetét (az 1899-es debreceni *Versek* után) Nagyváradon adta ki 1903. szeptember végén *Még egyszer* címmel. Ebből néhány verset átemelt a modern magyar költészet útját kijelölő, 1906-os *Új versek* című kötetébe is.

LÁSZLÓ ÁKOS: A LÉDA ARANY-SZOBRA (2002)

László Ákos szövegképei

A szöveg és kép viszonyát (amivel kicsit visszatértünk a nyitó gondolathoz is) jelentős nagyságú szakirodalom taglalja. Ebből most csupán az ikono-textus fogalmát emelem ki, egy francia kutató „*oeil du texte*” elnevezését. Eszerint a kép a „szöveg szeme”: rávilágít egy vagy több olyan rétegre, amit a szöveg önmagában nem képes föltárni. Az illumináció (a szöveg-megvilágítás) beépült László Ákos képzeleti érzékszervének a működésébe is. Nem véletlen az erős kötődés az irodalomhoz. És gyakran (amint az itt is látható) nemcsak a címmel és a témával utal az inspiráló vagy világgépalkotó forrásra, de vizuálisan megjeleníti, a szövegrajzot a kép szerves alkotórészévé teszi.

S így nem pusztán kettős élményt ad, hanem kettős tükröt kínál: a szöveg a képet, a kép a szöveget igazolja, a kettő együtt pedig László Ákosról szól.

László Ákos és a horoszkóp

Ákos munkái abban az értelemben grafikai esszék, hogy mindegyik kísérlet vagy próbálkozás a körülötte lévő és a benne életre kelt világ viszonyának az értelmezésére. Ebben a „kísérletben” a játék (tehát a *homo ludens* attitűd) ugyanolyan fontos, mint a megismerő, a kapcsolatteremtő szándék. Kinek nem találta volna el már Ákos azt, hogy melyik jegyben született, ebből kifolyólag milyen alaptulajdonságai vannak?!

Látványos mutatóvány, de nem a csillagjegyen van a hangsúly, hanem az emberismereten, a gyors helyzet-felmérésen, azon a bizonyos érzékszervi képzelő-látáson, mely összetéveszthetetlenül László Ákos műalkotásokat eredményez.

Látványosan ugyan visszavonul, de folyamatosan figyel, észrevétlenül is jelen van, jelen van az időtől és tértől független Weöres Sándor- vagy Hamvas Béla-féle létezés-egészben. Ezt a titkot szeretnénk fölfedezni mi is, látni, mindig újra és újra – „még egyszer”.

LÁSZLÓ ÁKOS 2002-ES GRAFIKAI LAPJA
A SZENT GYÖRGY-SOROZATBÓL

„ÁLMODOM, TEHÁT VAGYOK”

Szabó András kiállítása a Debrecen-Széchenyi kerti református templom Kálmáncsehi Galériájában

Szabó András a nemzetközi eukarisztikus kongresszushoz (nem utolsósorban 65. születésnapjára) időzítve rendezte új tárlatát a Kálmáncsehi Galériában, ahol korábban is bemutatkozott. Tíz évvel ezelőtti sorozata, oximoron jellegű, belső ellentmondást sugalló *Néma kiállítása* a belülről feszítő szépség és a rettenet erejével hatott. Az „*Álmodom, tehát vagyok*” szintén egyfajta paradoxon: a „*cogito ergo sum*”, Descartes 17. század derekán megfogalmazott „*gondolkodom, tehát vagyok*” tételének a parafrázisa.

Erre nem sokkal később Pascal is hivatkozott, mikor az ember gyengeségéről mondta: nem vagyunk többek egy nádszálnál, viszont az ember „gondolkodó nádszál”. Augustinus (Hippói Szent Ágoston) a *boldog életről és a szabad akaratról* viszont már a 4–5. század fordulóján hasonlóan értekezett (az ő filozófiájára Descartes is támaszkodott), „*ha csalatkozom is, vagyok*” – fogalmazta meg. Létezésünk tudata magában hordozza a csalódás lehetőségét, miközben a létezésünkről való gondolkodás egyre több tudással vértéz föl.

A szállóige „*tehát vagyok*” része több kontextusba vándorolt, benne olyan parafrázisokkal, mint: „*Voltam, tehát vagyok*” – Konrád György írta, hogy „ha elveszítem a múltamat, akkor elveszítem önmagamat” –; „*csodálkozom, tehát vagyok*”; „*különbözöm, tehát vagyok*”. Márai Sándor a gondolkodás kifejezést a gondterhességgel váltotta föl, ami az ember sajátja, így a gondoljaival tisztában lévő ember látja világosan saját létezését és annak korlátait is. Megjelenik az ironikus fogalmazás – egy graffitin például: „*Gondolkodom, tehát vagyok, de ha nem gondolkodom, még jobban vagyok*”; s Karinthy Frigyesnél a „női Descartes” ezt mondja: „*A férjem gondolkodik – tehát vagyok*”.

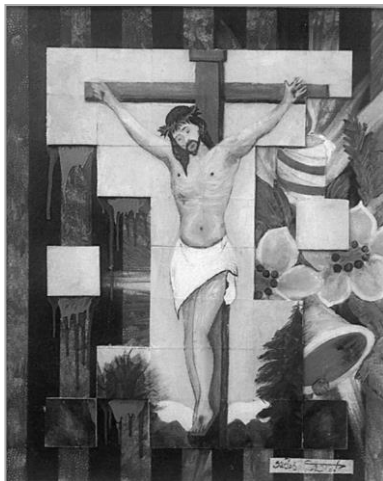
Az „*álmodom, tehát vagyok*” fordulattal szintén találkozhattunk. Hasonló címmel jelent meg Kóbor Tamás, az 1942-ben elhunyt író regénye posztumusz kiadásban, 1943-ban. Az *Álmodom, tehát vagyok* előszava kiemeli a filozófiai tartalmat: az író „szereti bontogatni, elemezni az emberi dolgokat, feltárni a felszínük mögött rejtekező mélyebb lényeket, s örökön kereső, fürkésző szelleme nyugtalanító problémákat talál ott is, ahol mások pusztá tényeket látnak. [...] emelkedett szempontból, széleskörű távlatból nézi a világ folyását, és e magasságból, sokrétűségükben és minden oldalról [...] látja, és a mindent-megértés szellemében ítéli meg.” Filozófiai szaktudás

helyett azt a feladatot tartva szem előtt, hogy „eleven plasztikusságában” adjon számot gondolati élményéről.

Ezt teszi Szabó András is – művei a főcím vezetésével valamilyen konceptuális irányvonalat követnek. A körülöttünk lévő dolgok látásának és általában a létezés élményének rögzítése jellemzően álomszerű, látomásos, egyúttal szürreális és groteszk, melyekhez a lírai, expresszív és szimbolikus jelzőket is lehet társítani.

Az elvonatkoztatáshoz két tradicionális támpontot kínál: a korpuszt és a természeti környezetet (tájkép és virágcsendéletek formájában). A *Megváltó* című képén (*jobbra, fent*) konstruktív mozaikok formájában értelmeződnek át a természet szimbolikus elemei, ám a *Zuhanás* (*jobbra, lent*) ennek az antitézisést adja: keselyűre emlékeztető, a pusztulásban örömet leelő, morbid, gonosz lények a Jóságot fenyegető veszélyekre irányítják a figyelmet. (Ehhez hasonló groteszk és szürreális megoldásokat mutatott be Szűdy Nándor református lelkész-festő is a világháború után készült, részben Sárospatakon őrzött, sokszor a biblikus tematikát újragondoló művein.)

Maradva a szakrális tematikánál, a grafikai elemeket használó Madonnaképen (*Mária ringatja fiát*) szintén azt látjuk, hogy növényi környezetbe helyezi a művész az emblematiszituációt, az üdvtörténet szempontjából is hitelesen. A háttérben ott van a kereszt, amire a gyermek mutat: a születés már a megváltást is előre jelzi. Ugyanakkor az anya és gyermek egy teljesen világi kapcsolatot reprezentál, párhuzamosan olvasható a szakrális és profán jelentés, miként a női hangon megszólaló első magyar nyelvű költői műben, az Ómagyar Mária-siralomban.

A címbe foglalt álomnak legalább annyi megközelítési iránya van, mint a gondolkodásnak vagy értelemnek, talán még több is. A pszichológia és pszichoanalízis, a filozófia, de a művészetek is foglalkoznak vele (a szürrealizmus pl. a félig éber, félig álomlélet tartotta a legalkalmasabbnak az alkotáshoz, ahol fölszakadnak az értelem korlátai, és egy másik valóság kapuja nyílik ki). Keleten az álmodót „kis halálnak” nevezték, amikor a test meghal, és a lélek saját útjára indul. Az irodalomban is gyakran előforduló motívum.

„Nincsen rossz álom (írta Krúdy az *Álmoskönyv* előszavában). Mert amikor álmodunk: azt jelenti, hogy még élünk. A halottak nem álmodnak, mert hiszen ők már mindent tudnak.” A legrosszabb álom is figyelmeztet tennivalóinkra. Vannak rémálmaink: emberáradat, trombitás angyalok, fenevadak, hamis próféták, lángoló templomok, Quasimodo porhüvelye, mit leválasztottak a fehér ruhás női csontvázról. Halálában is ölelte. Az ember fölébred és rájön: nem álmodott. Végigélte a „kis halálokat”.

Kosztolányit az álom és a halál gyakran foglalkoztatta. *A bús férfi panaszaiban*: „Mit hallasz itt? Az álmodat hallod itt, / a halmokig / halkan motoz, az éjjel álmodik. // Egy távol mozdony hortyog valahol, / mert áll a tor, / vértől zabáltan lassan zakatol.”

„Óh, nem vagyunk mi boldogok, se tiszták, se jók, se bölcsek” – sóhajt aztán Babits *Az álom kusza kertjeiről* című versében. A valósággá kettőzött álomban az önmagát álmodó tudat nem futhat el a Sors elől. „Álmodtam én és az álom, az álom én magam voltam. / Kertben bolygtam, és magam voltam a kert, ahol bolygtam”. Babits *A gólyakalifa* című regényét az álom

és valóság kettőssége, sőt, a kettő közötti átmenet szervezte. A közönség a fantasztikus irodalom remekéeként fogadta a regényt, a freudi álomtanra adott válaszul, pedig az elsősorban társadalom-erkölcs-tani mű volt.

Az „álmodom, tehát vagyok” filozófiai és művészi létezés-megközelítések kerete. Ajánlásom végén csak arra kívánok utalni, hogy Szabó Andrásnál szervesen kapcsolódik az álom a mesei univerzum atmoszférájához. Mivel a mese is valóságmodell, az álom így a valóság más-ként látásáról is szól.

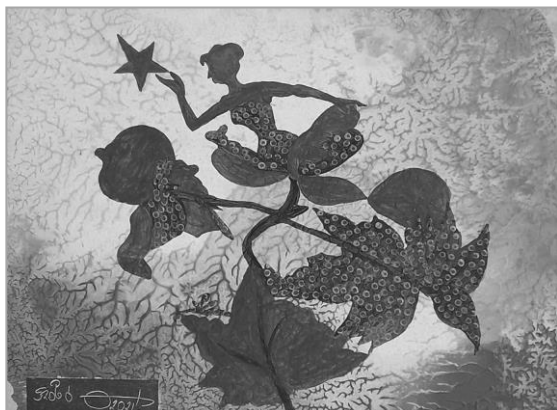
Az olajképeket tematikailag ketté lehet bontani a jóra és rosszra, a szépre és csúfra; a szépség és a tündér harmonikus, kiegyensúlyozott jelenlétére, illetve a félelemmel teli nyomasztó, visszatérő álmokra. Mivel utóbbiak tematikus keretében a farkas szerepel, eszünkbe juthat a *Piroska és a farkas*, az ártatlanságot megrontó pedofil szörny, illetve az is, hogy az ártó szándék gyakran álruhában jelentkezik, fegyvere a hitegetés, a megtévesztés.

(Itt is létezik egyébként biblikus párhuzam: a gonosz ugyanúgy apellál az emberi hiúságra és az istenivel vetekedő ismeretvágyra, mint a szabályok megszegésére és saját hatalmának kipróbálására. Másrészt groteszk átfogalmazás eredményeként láthatjuk a farkast megevő Piroskát – ezért a gonosz szintén óvatos.) Ezzel szemben a mesebeli tündér inkább egy antropomorf angyalszerű lény, az ideavilágban megjelenő jó képviselője; segítő, esztétikailag szép, üzeneteiben igaz.

Szabó András álmképeiben a Jó és Rossz harcol egymással, akár az életben. A visszatérő álom és félelem megoldatlan életproblémákra ugyanúgy rámutat, mint a magát kereső személyiség szorongásaira. Az álmok tündére pedig védelmező szerepet tölt be, egylényegű a természettel, hiszen levélteste van, belőle nő ki, és avarként táplálja az új életet (kiváló metonimikus és allegorikus megoldás Szabó Andrásról, hogy a tündér teste egyszerre a sarjadó és száradó levél, tehát a téli álomban, a téli „kis halálban” is ott van az ébredés, az újjászületés ígérete).

Az „*álmodom, tehát vagyok*” végül is nem következtető, hanem egymás mellé rendelő konceptuális sorozat. A kettő között nyitott a választás lehetősége, mely mindig az ember saját felelőssége is.

(Az itt közölt szöveg elhangzott Szabó András Kálmáncsehi Galériában 2021. augusztus 31-én rendezett kiállításának megnyitóján.)

SZABÓ ANDRÁS
FESTMÉNYEI

MAGYAROK A JAPÁN, JAPÁNOK A MAGYAR TÁJAK VONZÁSÁBAN

Ha a 21. századból nem vett el a romantika, akkor ennek a bemutatására alkalmasnak tűnik például Japán. A 19. század végi pesszimizmus (Schopenhauer) és válsághangulat – a modernizmus és világvége-félelem disszonanciája – után az úgynevezett „japonizmus” kínálta a megújulási lehetőségeket a művészetek számára.

A keleti filozófia és artisztikum megjelent az art nouveau, a szecesszió, a „virágos stílus” alkotásaiban, a stilizálásban, a természethez való közelkerülés újraéledő vágyában, de a költészetre is termékenyen hatott (lásd Kosztolányi líráját, illetve Szabó Lőrinc sem tudta kivonni magát e hatás alól, vagy a szélesebb értelemben vett keleti egységben gondolkodás Weöres Sándornál szintén meghatározó nyomot hagyott).

A haikuműfaj újravirágzása a 70-es és 80-as évektől kezdődően, majd az ezredfordulón megfigyelhető fölerősödése, avagy szintetizáló akkulturációja szintén azt mutatja, hogy az információs dömpingben az embernek szüksége van a letisztult és leegyszerűsödő természeti és képi formákra. A csöndbe rejtett univerzumra, a megismerés titkos helyeire.

A romanticizmus – mely Stendhal szerint a klasszicizmussal szemben mindig új és modern kifejezést jelöl – itt van az elvágódás, az egzotikum, az egyéni szabadságkorlátok kiszélesítése iránti igényben, és bár kizsákmányol-

juk: a természetre utaltság felismerésében. S ha úgy érezzük, hogy fogytán vannak lehetőségeink a harmónia eléréséhez, azt gondoljuk, a japánoktól lehet tanulni valamit.

Persze, mindenekelőtt a fegyelmet s az önkorlátozás képességét kell megtanulnunk, de jó kezdetnek tűnik, ha a művészetek révén próbálunk ellesni valamit az életszemléletből.

Néhány évtizeddel ezelőtt a japán festőkre és grafikusokra csodabogárként tekintettünk a hortobágyi vagy a hajdúsági művésztelepeken, a hajdúbihari és tojamai kulturális-művészeti cserekapcsolatoknak köszönhetően

tőlünk is többen jutottak el Japánba. Ma s Grafikusművészek Ajtosi Dürer Egyesülete tudatosan ápolja ezt a kapcsolatot, és a közös színhelyek között egy idő óta megjelent a Balaton is.

A képzőművészeti együttműködés egyik reprezentációja a japán-magyar diplomáciai kapcsolatok 150. és a művészeti csereprogram 40. évfordulójára megjelent háromnyelvű verses-képes ikerkönyv, a *Cseresznye-virág-sziromlevél*, 150 magyar (pályázati) haikut és Macuó Basó *Tó* című haikujának 75 magyar fordításváltozatát adva közre, valamint 6 japán és 5 magyar képző- és fotóművész 27 lapjának színes reprodukcióját. A magyar művészeket elsősorban Japán, a japánokat pedig az egyesület által működtetett balatonfüredi művésztelep ihlette meg.

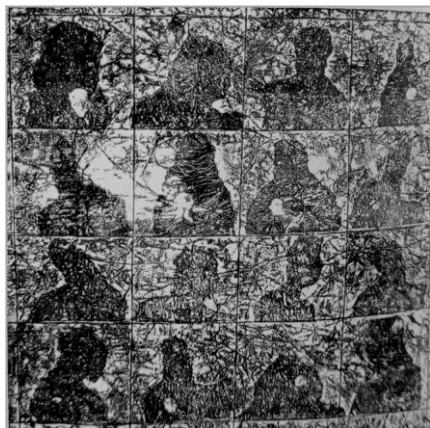
Ahogy bizonyos líraian expresszív gesztusrokonság figyelhető meg például Burai István és Daimon Kiyohiro grafikái között, úgy párhuzamba állíthatók Tamus István és Fujii Takhesi munkái. Oyama Akira vagy Sakuno Kiichi képeiről pedig a fent említett szecessziónak a forma- és kifejezésvilága (sőt üvegművészete) juthat eszünkbe, nem feledve persze, hogy jó száz évvel ezelőtt a mintát mi is éppen keletről kaptuk (nyugat-európai közvetítéssel).

Idén áprilisban Debrecen város és a költészet napján az itt látható lapok egy része be lett mutatva, az ikerkönyvvel együtt, de a járvány nem tette lehetővé, hogy szélesebb közönség vegyen részt a programon. Az erről készült ötperces kisfilmet, érdemes akár többször megnézni, kiváló tárlatvezetés részesei lehetünk. Máthé András tojamai fotóit egy évvel korábban állította ki a Kölcsey Központ, a szubjektív optikán keresztül is láttatva, hogy a tárgyi jel és festői természet kölcsönösen erősíti egymást.

A képzőművészeti programot szervező Tamus István metszeteit, akvarelljeit is átlengi a költők által kutatott titkos archaikum és a tojamai szél, s ő is személyes személytelen feszültségeket kioltó harmóniájával tekint japán hegyre vagy a balatoni levegőre. A művész feloldódik a gesztusban, a gesztus pedig feloldódik a létezésben.

FUDZSII TAKESI: MŰVÉSZTELEP

AZ ELŐZŐ OLDALON:
SZAKUNO KEICSI: BALATON

REPÜLÉSI KÍSÉRLET

Ezzel a címmel jelent meg az a kötet, melynek verseit

Tamus István grafikusművész lapjai inspirálták, a 80 oldalas, Gergely Attila által tervezett kötetben 35 vers és 32 grafika szerepel.

A kötet bemutatóját az október 7-én a debreceni Egri Borozóban – a japán tárlat és a Debreceni Színház Stúdió tagjainak Oláh Anita hárfájátékával színesített irodalmi összeállítás keretében – tartottuk meg. A kiadvány megvásárolható a Karakter 1517 Könyvesboltban és Kávézóban vagy (postaköltséggel együtt 1.800 forintért) megrendelhető a Néző • Pont címén.

ÍRÓK, KÖLTŐK AZ ELSŐ DEBRECENI ÉRTÉKNAPON

Cívus értékeink címmel szeptember 25-én tartották az I. Debreceni Értéknap rendezvényeit a Debreceni Hajdú Táncegyüttes koordinálásában. A rendezvény célja az volt, hogy a Debreceni és a Hajdú-Bihar Megyei Értéktárba bekerült – így a nemzeti érték kategóriát megszerzett – városi javak minél szélesebb körben ismertté váljanak.

A Kossuth téren gasztronómiai és kézműves, nép- és iparművészeti termékek bemutatója zajlott, a nagyszínpad pedig kulturális műsorral várta az érdeklődőket. A Csokonai Színház művészei a Debreceni Értéktárba bekerült írók és költők műveiből állították össze műsorukat. Alább az ehhez írt bevezetőmet adom közre.

Amikor Szabó Zoltán nyolc évtizeddel ezelőtt (1942-ben) megírta *Szerelmes földrajzát*, és abban Debrecen egyszerűen nevezte „költők-verte városnak”, a „költők bölcsőjének” és „költők kertjének”, ott lebegett előtte *A méla Tempefői* intése, hogy „az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”.

Csokonai Vitéz Mihályt (1773–1805) Debrecennel azonosítja az irodalmi köztudat, ám vele a sanyarú sorsát is, miközben épp az ő és Fazekas Mihály (1766–1828) életművének kiteljesedése időszakában élte meg Debrecen korai szellemi fénykorát. Julow Viktor szerint ők ötvözték a kor szinte minden stílusterékét, a 18. század végén a debreceni szellem segítette leginkább a

korabeli modernitást. „... alighanem itt lehetett leginkább művelt humanistává, felvilágosult szellemű tudóssá, szigorú erkölcsű polgárrá, hazafivá, s egyszersmind a nép melegszívű barátjává nevelődni” – írja Julow. A fönt említett Szabó Zoltán is így látta: „Debrecenben köttetik az a házasság [...], mely mindmáig a legsikeresebb: a franciás szellem és a népiesség szövetsége. Mindaz, ami a magyar irodalomban később egész pompájában kivirágzik, csírájában megvan itt.”

Csokonainak a klasszicizmust a romantikával szintetizáló életműve mindezenre a modern magyar irodalom korai kezdetének is tekinthető, nem véletlenül tartotta őt „felmenőjének” Ady Endre *A magyar Pimodán* című 1908-as önvalló tanulmányában. „Legrokonabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csokonai Vitéz Mihályt érzem magamhoz [...]. Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam”. Az Ady-életmű értelmezésekor Debrecen a félreértelmezhető „zsíros város” szófordulat miatt háttérbe szorul, pedig innen indult el a lírikus és folyton hadakozó Ady a *Versek* című kötettel 1899-ben, s abban a hangpróbában már ott volt az *Új verseket* író költő is.

Ady Endre debreceni időszakában már működött a Csokonai Kör, mely Debrecen kulturális életét több mint fél évszázadon keresztül alakította, az 1920-as évekig pedig meg is határozta. A közvéleményt befolyásoló szándékban a hangsúly a város kulturális és nemzeti jelentőségén volt, állítva, hogy Debrecen a magyar kultúra és a nemzeti identitás megőrzésének legfőbb támasza. Ezt vallotta Móricz is Debrecenről szóló esszéiben. „A debreceni ember hozzászokott a nagy századok alatt, hogy ami erő csak van, ami ész csak kerül, azt mind neki kell csiholni és állandóan készen tartani, ha meg akar állni a sarkán. Nekem a debreceni ember képviseli a törzsökös magyarságot” – fogalmazott Móricz, hozzátéve, hogy ebből a lelkeségből tudná levezetni azokat az ideálokat, melyek a jövő megépítéséhez szükségesek.

A Csokonai Kör jelentőségét azonban szinte rögtön túlnötte az Ady Endre születésének 50. évfordulóján létrejött Ady Társaság, mely két évtizeden át (1947-ig) a művészetek szövetségét is hirdető modern irodalmi kánon útját egyengette, ide csábítva a *Nyugat* folyóirat neves szerzőit, viszont ösztönző erőt adva a 30-as években kibontakozó népi irodalmi törekvéseknek is.

Tóth Árpádot (1886–1928) szintén „a” debreceni költőnek tartjuk, bár Aradon született, kisgyerekként ide került a családdal. Szobrász apja kálváriája mellett saját betegségével is küzdenie kellett, debreceni és pesti állások között ingázott. Azt viszont talán kevesen tudják, hogy az elégikus hang mellett itt teljesíthette ki gyógyító, humoros-ironikus költői attitűdjét, mely bár a nagy versekben nem látszik, de a nagy versek nem jöttek volna létre nélküle.

Szabó Lőrincről (1900–1957) az életművét ismerők már a *Tücsökzene* jelentős, a debreceni éveket megörökítő fejezetéből is tudják, hogy a város és a költő itteni tanulmányai meghatározóak voltak költészetének és látásmódjának kiforrásában; formaújításainak és poétikai változatosságának a gyökerei a Kollégiumot övező szellemiségben lelhetők meg.

Szabó Magdát (1917–2007) azonban hamisítatlan debreceni íróként azonosítjuk. Ő maga is a debreceniséget emelte az életmű vezérfonalává. Szinte emblémaszerű a vallomásából kiragadott rész: „Valahányszor hazaérkeztem, apám-anyám kinn vártak az állomáson. Mióta nincsenek, a Nagytemplom két tornya fogad... A bal torony Anyám. A Jobb az Édesapám.” A református és a katolikus szülőt, a megértést, a párbeszédlépcséget is jelölik e sorok. Milyen a Szabó Magda-életmű meghatározó tanulsága sem az identitáskonstrukció, vagy éppen annak korrigálása, hanem a szintetizáló jelleg. Akárcsak Csokonainál. Csokonai a franciás szellem és a népiesség frigyénél tanúskodott – Szabó Magda pedig a lélektani realizmus és a posztmodern között nyitott *Ajtót*, megteremtve az ellentmondások közötti átjárhatóságot.

A Debreceni Értéktár irodalmi kincsei ugyanilyen átjárhatóságot kínálnak. A „maradandóságból” az érték maradandó jellege, az „ó-kikötő” jelzőből az összekötő-képesség emelkedik ki. S legyen bármily szubjektív vagy bármily „tárgyszerű” is egy irodalmi válogatás, ugyanaz derül ki: Debrecen – a

„költők [és írók] kertje” – nemcsak a természet változásának és sokszínűségének, de a jellem és szellemi vagy alkotói attitűd változatosságban való tökéletesedésének is nagyszerű allegóriája.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY PORTRÉJA

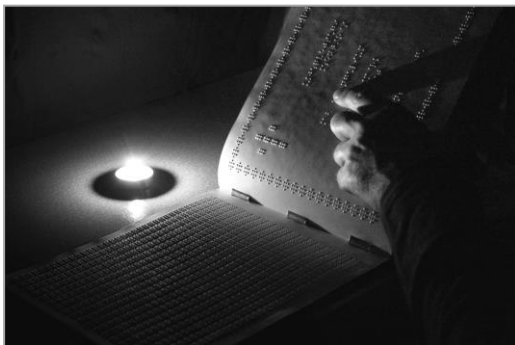
(A NYOMATOT MÁTÉ LÁSZLÓ MŰGYŰJTŐTŐL KAPTAM AJÁNDÉKBA 2021 ŐSZÉN, IMMÁR A DEBRECENI RÉGISÉGVÁSÁR ÚJ HELYSZÍNÉN, A NAGYERDEI STADION MELLETT)

KÉPES MŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS HÍREK, BESZÁMOLÓK**TÖBB MINT FÉLEZER „ÖKUMENIKUS” FOTOGRÁFIÁVAL PÁLYÁZTAK**

A Kisújszállási Református Egyházközség és a Kossuth Fotóklub által nyolcadik alkalommal meghirdetett Országos Ökumenikus Fotópályázat kiállításának megnyitóját október 15-én, *A fehér bot napján* (a látássérültek nemzetközi napján) rendezték a kisújszállási református templomban. Az *Egyházi építmények, jelképek*, illetve a *Hívó ember, egyházi szertartások* kategóriákba beküldött műveket Eisenmann József, Szepesi Julianna és dr. Mondok Anita fotóművészek bírálták; a kiállítást Szilágyi Gábor elnöklelkész nyitotta meg. (A pályázatra 75 alkotótól a két kategóriában összesen 558 fotó érkezett.)

A második kategória első díját VARGA JÓZSEF debreceni fotográfusnak ítelték oda a *Sötétben járók világossága* című alkotásáért.

Varga Józsefet Pál apostol Rómabeliekhez írott levelének részlete („... te a vakok vezetője vagy, meg a sötétben járók világossága...”) inspirálta.

BARÁTH PÁL ÉS TÓTH ANDRÁS KAPTA A BRASSAI MŰVÉSZETI DÍJAT

Az elmúlt évben újraéledt Brassai Művészeti Díjakat harmadik alkalommal adták át szeptember 30-án Debrecenben, az Egri Borozó Borbarát Galériában.

Az elismerést BARÁTH PÁL festő- és grafikusművész, illetve TÓTH ANDRÁS kulturális menedzser vehette át alkotói és művészetközvetítői munkájáért; Baráth Pál kamaratárlatát Arany Lajos irodalmár nyitotta meg.

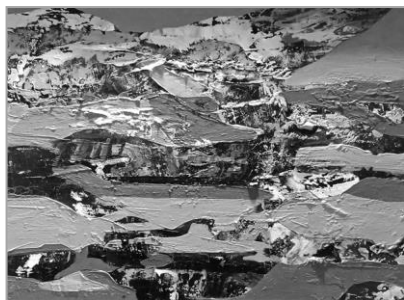

A GADE MEGHÍVOTT ALKOTÓINAK TÁRLATA

BARTA JÁNOS (a Magyar Képzőművészeti Egyetem Pécsről elszármazott mesteroktatója) és KURUCZ TÍMEA (Budapestben élő, matematika

és rajz szakos tanárként dolgozó) grafikusművész munkáit láthattuk október végétől az Egri Borozó Borbarát Galériában, ahová a befogadó szakmai szervezetük, a Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete (GADE) elnöke, Tamus István festő-és grafikusművész hívta meg őket (a képen: Barta János Parkerdő c. grafikája).

B. OROSZ ISTVÁN A GADE TAGJA, S JELLEMZŐEN GRAFIKÁIRÓL ISMERI ŐT A KÖZÖNSÉG, ÁM NOVEMBER 26-ÉN EXPRESSZÍV ERŐRŐL TANÚSKODÓ FESTMÉNYEIT MUTATTA BE AZ EGYRI BOROZÓ BORBARÁT GALÉRIÁBAN – A KIÁLLÍTÁST LUKÁCS GÁBOR NYITOTTA MEG

FOLKLÓR ÉS MODERNITÁS VELÉNYI RUDOLF MŰVÉSZETÉBEN

Kevéssel 81. születésnapja előtt, december 10-én nyílt meg Velényi Rudolf képzőművész kiállítása. Az Egri Borozó Borbarát Galéria 2021. évi utolsó tárlatát Fátyol Zoltán nyitotta meg, és az alkotót Fekete Károly püspök köszöntötte.

KÉPZŐMŰVÉSZETTEL IS ÜNNEPELT A 400 ÉVES HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI BOCSKAI ISTVÁN GIMNÁZIUM

Ebben az évben volt 400 éves a Hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium – a Debreceni Református Kollégium filiájaként működő négyosztályos iskoláról az első adat 1621. május 5–6-áról való (a Reddictus Ecclecticus összeírás a debreceni rektor után rögtön a böszörményit említi), és bár előtte is létezhetett iskola a városban, nincs adat róla.

A KÁLVINEUM
PÁLFI GYULA FESTŐMŰVÉSZ
(A GIMNÁZIUM MŰVÉSZTANÁRA)
AKVARELLJE

Ebből az alkalomból egy pontosan 400 oldalas emlékkönyvet adtak ki, valamint a város napján, szeptember 10-én jubileumi kiállítást nyitottak meg a gimnázium diákművész tanítványainak és művésztanárainak munkáiból a Sillye Gábor Művelődési Központ galériájában.

A megnyitón Sántha Antal és Sántháné Erdős Irén a HAJDÚBÖSZÖRMÉNY A FESTŐK VÁROSA emléklakett mellett tanúsítványt és díszoklevelet adott át Gajdán Zsuzsa festőművésznek és a Bocskai-gimnázium mindenkori vezetésének, illetve rajzszakos tanárainak, akik nevében Gyulai István igazgató vette át az elismerést.

A jubileumi ünnepséget szeptember 11-én tartották a művelődési központ színháztermében, előtte az 1996 és 2021 között elhunyt tanárok nevét megőrkítő emléktáblát avattak; szeptember 16-án pedig a gimnáziumban érettségizett lelkipásztorok találkozóját rendezték meg.

A RÉGI BOCSKAI TÉR (BALRA) ÉS A GIMNÁZIUM ÉPÜLETE – PÁLFI GYULA AKVARELLJEI

Sántha Antal több évi kutatómunkája eredményeként 2016-ra készült el a város festészeti múltját összegző *Hajdúböszörmény a festők városa* című könyv második, bővített kiadása, melyben 71 helyi születésű, illetve a városhoz kötődő alkotó szerepel. Ekkor döntött úgy a feleségével, hogy a képzőművészet, a művészetoktatás és -népszerűsítés területén végzett kimagasló múltbéli és jelenkori teljesítményeket a maguk módján próbálják elismerni.

2015-ben Horváth Tibor böszörményi születésű, Budapesten élő szobrásszal egy bronz emléklakettet terveztek erre a célra. Az első évben (2016-ban) négy ilyen plakettet adtak át (a város mindenkori vezetése részére a hajdúböszörményi festészeti tevékenység támogatásáért, Kupás Csillának, Tarczy Péternek és Áfra Jánosnak a közművelődés és a kultúra területén végzett munkájáért); 2018-ban a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Alapítvány Kuratóriumát díjazták. 2017-ben Pálnagy Zsigmond, 2019-ben Király Jenő, 2020-ban Maghy Zoltán festőművészeknek (pontosabban a művészek leszármazottainak) adományoztak plakettet, művészeti és iskolateremtő munkásságuk posztumusz elismeréseként.

„Anélkül, hogy bármiféle rangsort állítanánk fel a *Hajdúböszörmény a festők városa* című könyvben is szereplő, országosan is elismert festőművészek között, ez évben egy olyan ember munkáját szeretnénk az emléklakettel elismerni és megköszönni, aki a helyi gimnázium rajztanáráként több mint 40 éven át oktatta, nevelte a képzőművészeti készségek megismerésére és elsajátítására a fiatalokat. Kimagasló szervezői tevékenysége révén a rajz iránt érdeklődők részére több éven át rajztagozatot is vezetett. Tanítványai közül az ő inspirálására többen is sikeres alkotókká váltak vagy kerültek művészetpedagógiai pályára, például Balla Erika, Elek Ágnes, ifj. Pál Nagy Balázs. Eredményes nevelői hivatása mellett ő is sikeres alkotó lett, számtalan helyi, hazai és külföldi, egyéni és csoportos kiállításon vett részt. 2014-ben kapott Káplár Miklós-, 2016-ban Kölcsey-díjat, 2018-ban pedig a *Hajdúböszörmény festészetéért* emlékéremmel ismerték el. Az utóbbi években több alkalommal járt Indiában, ahol helyi gyerekeknek tartott képzőművészeti

kurzusokat – méltatta az idei kitüntetett, Gajdán Zsuzsa festőművész érdemeit laudációjában Sántha Antal. Ezt követően művészi hitvallását idézte, mely szerint: „Az eddig megélt életem inspirál a festészetre, és művészetem átsegít a sors akadályain”.

FOTÓK: HORVÁTH TAMÁS

HORVÁTH TAMÁS FELVÉTELEIN
(FORRÁS: SZABADHAJDÚ)
AZ „AKIK MEGTANULTAK LÁTNI” 1909–2021
CÍMŰ, A MŰVELŐDÉSI KÖZPONT HAJDÚSÁGI
GALÉRIÁJÁBAN MEGRENDEZETT JUBILEUMI
TÁRLATMEGNYITÓ KÖZÖNSÉGE
ÉS A KÖSZÖNTŐT MONDÓ KISS ATTILA
POLGÁRMESTER LÁTHATÓ

„A Bocskai István Gimnázium fennállásának 400 éves évfordulójára válogatást nyújtunk át a város és a gimnázium közönségének azokból a munkákból, melyeket egykori tanítványok és tanárok alkottak – kezdte ajánlását Gyulai Edit, a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Alapítvány kuratóriumi elnöke. – Lesznek ismerős, és lesznek újonnan felfedezendő művek. A lista nem teljes; vannak, akiket szándékunk ellenére mi felejtettünk ki, vannak, akik maguk léptek vissza, azonban a töredékességben is a teljességet keresse a befogadó, s lássa meg e válogatásban az összehangzó gazdagságot, amire büszke lehet az intézmény és a város is.

A gimnázium arculatának nem állandó, de időközönként meghatározó, erős színe a vizuális művészeti nevelés. Minden Király Jenővel kezdődött 1909-ben. Az első világháború után az 1920-as évekre lett virágzó műhelyé. Innen indult Litkey György, Kampler Kálmán, Maghy Zoltán és Pálnagy Zsigmond.

A második virágkor az 1960-as és '70-es évek fordulóján Király Róbert tanár úr vezetésével kiépült rajtagozat volt. A perspektivikus látást és a szigorú formai szabályokat megkövetelő Robi bácsi mellett a városi rajzsakkörben dolgozó Bíró Ferenc is mesterként figyelte és terelgette a művészi pálya felé a tanítványokat. E legendás korszak indította útjára Barcsa Pált, Borsó Évát, Dombi Gézát, Fekete Jánost, Fiam Zsuzsát, Lovas Tibort, Magyar Józsefet, Molnár Gábort, Rác Imrét, Rác Zsuzsát, Rózsa Valériát, Szepesi Ibolyát.

A harmadik nagy korszak az 1990-es és 2000-es évek fordulójához köthető. Gajdán Zsuzsa irányításával szerveződtek újra a rajztagozatos osztályok és a rajz fakultációk, másfél évtizeden át töretlenül működött a nyári bodrogolasi alkotótábor. Napjainkban pedig Pálfi Gyula tanítványai szerepelnek évről évre sikerrel az országos középiskolai tárlaton. A főállású Király Jenő, Király Róbert, a korán távozó, de óriási tehetségű Kiss Sándor, Gajdán Zsuzsa, Pálfi Gyula mellett Bíró Ferenc és Hajdú Endre is tanított óraadóként a gimnáziumban. A nyolc évfolyamos osztályok indítása után a vizuális nevelésbe bekapcsolódott Lázár Ivetta és Kiss Ilona is.

Mindegyik felsorolt pedagógus művésztanár is volt, közös tárlatokon, alkotótáborban szerepeltek együtt tanítványaikkal. A vizuális nevelés így lett a gimnáziumi oktatás és nevelés egyik legsikeresebb műveltségterülete. Itt vannak többségében mindazok az alkotók, akik a gimnáziumból indultak vagy itt tanítottak, és művészekké, művésztanárokká váltak: festők, fotósok, designerek, divattervezők. Mindazok, „akik megtanultak látni”.

Szintén a Gyulai Edit által megfogalmazottak szellemében méltatta Sántha Antal a Bocskai István Gimnázium, annak vezetése és a művésztanárok szerepét abban, hogy Hajdúböszörmény a festők városává tudott válni. A 400 éves jubileumon átadott második emléklapett ezért nemhogy csökkentené, hanem kifejezetten emeli a díj erkölcsi és szellemi értékét.

Sántha Antal elmondta, a jubileum kiváló alkalom arra, hogy az eredményeket – így a képzőművészeti értékeket is – összegezzék. „E munka során tapasztaltam meg azt, hogy az iskola egykori és jelenlegi vezetése hatékony közreműködésének hiányában ma nem jelenthetnénk ki, hogy a hajdúváros képzőművészeti életét ez a munka emelte arra a szintre, mely érvényessé teszi a szlogent: *„Hajdúböszörmény a festők városa”*. Sántha Antal itt is felidézte, hogy a helyi kulturális és művészeti élet Király Jenő 1909-es városba településével indult el.

„A gimnázium egykori rajztanáráról a korát meghaladó képzőművészeti felkészültsége, kimagasló szervezői tevékenysége alapján mondhatjuk azt is, hogy ő a hajdúböszörményi festészet megteremtője. Szakértelme, támogató hozzáállása

alapozta meg az iskolában azt, hogy az elmúlt több mint egy évszázadban további jeles rajztanárok (s egyben alkotóművészek), Király Róbert, Hajdú Endre, Bíró Ferenc, Gajdán Zsuzsa, Lázár Noémi, Kiss Ilona, Pálfi Gyula révén tanulók százai sajátíthatták el a képzőművészet alapismereteit.” (Sántha Antal a művésztanárok közül megemlítette továbbá Fekete Jánost, Lovas Tibort, Magyar Józsefet, Móréné Fejes Máriaát, id. Pálnagy Balázst, ifj. Pál Nagy Balázst, Rácz Imrét, Szepesi Ibolyát és Tarczyné Borsó Évát; illetve az alkotók közül a még el nem hangzott neveket: Barcsa Pált, Molnár Gábort, Szilágyi Eleket, Szolnoki Zoltánt.)

„A feleségemmel úgy döntöttünk, hogy az oktatási intézményben e területen kifejtett munkát az általunk alapított emléktáblával szeretnénk elismerni, megköszönni a Bocskai István Gimnázium mindenkori vezetésének és rajzszakos tanárainak a több mint egy évszázadban végzett kimagasló színvonalú munkáját, amellyel nagyban hozzájárultak Hajdúböszörmény kulturális és képzőművészeti értékeinek gazdagításához, a városhatárokon túli ismertségéhez. Gratulálunk az intézet által ez évben elnyert BONIS BONA díjhoz, melyet a tehetséggondozásban kimagasló munkát végzőknek adományoznak.”

A GIMNÁZIUM EGYKORI ÉS JELENLEGI VEZETÉSE, ILLETVE MŰVÉSZTANÁRAI NEVÉBEN GYULAI SÁNDOR IGAZGATÓ VETTE ÁT SÁNTHA ANTALTÓL A DÍJAT, A „HAJDÚBÖSZÖRMÉNY A FESTŐK VÁROSA” EMLÉKTÁBLÁT ÉS A VELE JÁRÓ OKLEVÉLET

FOTÓ: HORVÁTH TAMÁS

AKNAY JÁNOS KRISZTUSAI

„Soha nem festettem »simán«, hanem akkor, amikor megérintett egy-egy téma. Nem festek csak azért, hogy a műteremben dolgozzak reggel nyolctól este tízig. Nem gondolkodom azon: jöjjön az ihlet, vagy ne jöjjön...

Akkor alkotok, amikor azt érzem, hogy dolgom van.”

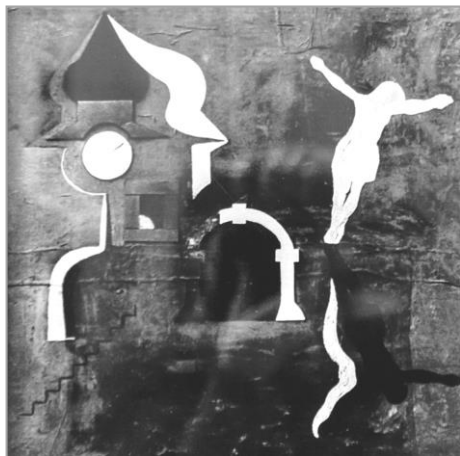
Fülöp-P. P. Anna a *reformatus.hu* 2021. december 20-án közzé tett beszámolóját kezdte így (*Az alkotás művészete, a művész alkotása*), melyben a december 14-én a budapesti Párbeszéd Házában bemutatott, Aknay János Kossuth-, Munkácsy- és Holló László-díjas festőművész, a Nemzet Művésze alkotásairól Nagy Márta művészettörténész által írt könyv bemutatójára kalauzolja vissza olvasóját.

A szerzőnek ezzel a Krisztus-arcokat ismertető munkájával teljes a trilógia: az első kötet az *Aknay és az ikon* volt, a következő kis album a művész evangéliumi sorozatát mutatta be (*Aknay János Csend-története*). Korábban P. Szabó Ernő jegyezte az *Angyali geometria* és *Az emlék jelene* című albumokat; tanulmányok kísérték az *Égi és földi geometria* címmel rendezett 70. születésnap kiállítás anyagát közreadó exkluzív albumot; s a mostani bemutatón moderátori szerepet vállaló Novotny Tihamér – a Hungart magyar és angol nyelvű kismonográfiája mellett – életműalbumot írt és szerkesztett 2009-ben, s ő gondozta az *Angyalos könyv* anyagát is.

Az említett beszámolóból tudjuk, a könyvbemutatóval egybekötött kiállítás megnyitóján Sajgó Szabolcs így fogalmazott: „Aknay János szerencsés helyzetben van, hisz van Krisztusa, sőt nem is csak egy Krisztusa, hanem több Krisztusa. Ez nagyon kiváltságos helyzet.” A jezsuita szerzetes hozzátette: a művész benne él az alkotásában, és ha valaki értő szemmel tekint egy műre, az azonnal tud beszélni a készítőjéről. Ehhez ad útmutatás a Római levél is, miszerint: Ami a Teremtőről megtudható, az a teremtett világból kiolvasható, hogy tudjuk, ki ő!

Aknay János Krisztus-fejei rendkívül változatosak, amiből az is következhet, hogy a művészen is többféle Krisztus-kép él, tehát a világ képe is többretegű, így az alkotás szintén többszintű folyamat eredménye. Novotny Tihamér kérdésére

Aknay János is a folyamatjelleget emelte ki. „A több év alatt engem ért történések hatására kiszakad egy olyan elementáris erejű érzelmi hullám, amit meg kell festeni – és egy Krisztus lesz a vége!

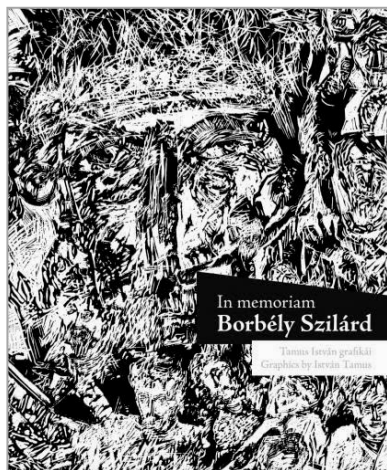
AKNAY JÁNOS EGYIK FESTMÉNYE
AZ ALBUMBÓL ÉS A KIÁLLÍTÁSRÓL

A kerekasztal-beszélgetésen Balog Zoltán református püspök a verbális és a vizuális kifejezés viszonyát fejtegetve mondta: „a verbalitás beszűkít, de mindezzel pontosít is. Irányt jelöl ki azzal, hogy szűkít. A képnek is lehet beszűkítő ereje.” Nagy Márta bizantinológus szerint Aknay Jánoson kívül nem ismeretes még egy festő a művészettörténetben, aki ennyire sok Krisztus-fejet alkotott volna, még az ortodoxiában sem. „Aknay nem a hit által megrajzolt Jézus személyiségét szerette volna visszaadni, hanem az embert, az emberként szenvedőt. – Ha műalkotást nézek, a szó fölösleges, a szimbólumok 'beszélnek', és mindig többet mondanak a szavaknál. Többet, mert a művet a lelkemmel látom, érzem a ritmusát, a lelkemben tovább tudom a saját képeimre formálni, hozzám szól.”

Fülöp-P. P. Anna itt felhasznált teljes beszámolója a következő linken érhető el: <https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/az-alkotas-muveszete-a-muvesz-alkotasa/>

IN MEMORIAM BORBÉLY SZILÁRD

Ezzel a címmel nyílt időszaki kiállítás Tamus István grafikáiból a Debreceni Irodalom Házában. A grafikákat (melyek a megegyező című, több mint 30 lapot bemutató, a tárlattal egy időben kiadott albumban is helyet kaptak) mintegy kétharmad részt Borbély Szilárd szövegeinek költői-írói világa, továbbá személyes emlékek ihlették. A képeken a Krisztus-motívum több színnyomat változatban, így többretegű üzenetében van jelen, pl. az alkotás és hit, közösség és önáldozat, élet és halál viszonyát faggatva.

A szeptember 16-án nyílt tárlatot a Térey Könyvünnep keretében szervezték, és november végéig volt látható.

KIÁLLÍTÁSI
ENTERIÓRFOTÓ:
DEHÍR

AZ EMLÉKÁRUS MONACÓBAN

Kato Micsio *Emlékárus* című lírai-szimbolikus zenés színművét adta elő a monacói nemzetközi színházi fesztiválon a Debreceni Színház Stúdió. A 26 fős stábot kísérő Pinczés István rendező elmondta, hogy a produkciót Japánban már előadták korábban, és az egy nagyobb szabású közös projekt része volt, ám a japán színházszók a

pandémia miatt lemondták a szereplést. Ám az augusztusi fesztiválmeghívás (a négyévenként rendezett Monaco Mondial) rangos elismerést jelent a társulatnak, így a 2018-ban Tojamában japán nyelven és japán színészek közreműködésével színre állított darabot újra kellett gondolni. A 18 japán szereplő helyére új közre-

működőket kerestek, és japán helyett magyarul adták elő a darabot két alkalommal a monacói Théâtre des Variétés-ben. A produkciót ősszel Debrecenben, Derecskén, Hajdúnánáson is bemutatták.)

KÉPEK AZ EMLÉKÁRUS MONACÓI BEMUTATÓJÁRÓL (FŐSZEREPBEN TÓTH KÁLMÁNNAL, BALRA)
FOTÓK:
DEBRECENI SZÍNHÁZ STÚDIÓ

A VÉGTELENBEN KETTŐ UTÁN ITT AZ IMPOSZTOR – ÉS AZ ÚJ KÖTET

Pinczés Máté újabb novellájából rendezte második vizsgafilmjét Pinczés Dávid (ez is rövidfilm, 19 perces) *Imposztor* címmel; alapja az imposztor-szindróma, mikor valaki érdemtelennek érzi magát a dicsőségre, azt ámtításnak, csalásnak tartja. Az első vizsgafilm (*Végtelenben kettő*, a *Bárányszámoló* című novella alapján, szereplők: Cserhalmi György és Dunai Tamás) 2020-ban készült, összesen 11 külföldi fesztiválon nyert díjat, szerepelt a Bujtor Filmfesztiválon, október 15-én pedig a debreceni MALTER Filmfesztivál mezőnyében vetítették le az Apolló Moziban.

Az *Imposztor* két szereplője Mácsai Pál és Alföldi Róbert – a bemutató szeptember 16-án volt a Toldi moziban. A Werk vizsgafilmek ajánlásában ezt olvassuk: „Budapesten példátlan, teljes áramszünettel indul az éjszaka. Egy megszületni nem akaró felfedezés küszöbén őrlődő csillagászprofesszor – fényszennyezés híján – a hegyen lévő csillagvizsgálóban tervezi átvészelni a sötét időszakot. Váratlan látogató zavarja meg, aki bár vibrálóan idegesítő, talán épp ő segíthet a professzornak új megvilágításba helyezni valódi vizsgálódásának tárgyát: saját magát.”

Pinczés István (nem véletlen a névazonosság: ő a két fiú édesapja) tolmácsolásában pedig a történet így hangzik: „Jézus itt él köztünk megint, hogy a világot másodszor is megtisztítsa a bűnöktől, de nem mer belekezdeni. Annyi a kókler varázsló, a csodatevő, hogy fél: őt nem értékelné eléggé a világ tökéletes apja árnyékában, hiába áldozná fel újra az életét... Mácsai Pál idősződő csillagászt játszik, apja nemzetközi hírű csillagász, de neki még semmi új csillagot nem sikerült felfedezni. Pizza-futár képében érkezik Alföldi Róbert (az idősződő Jézus), a csillagvizsgálóban bemutat néhány kisebb csodát (kártatruk, pizza-szaporítás, Budapesten teljes áramszünet, amit a tévé is bemondd), hogy a fényszennyezés elmúltával a csillagász felfedezhesse a Hórusz bolygó holdját...”

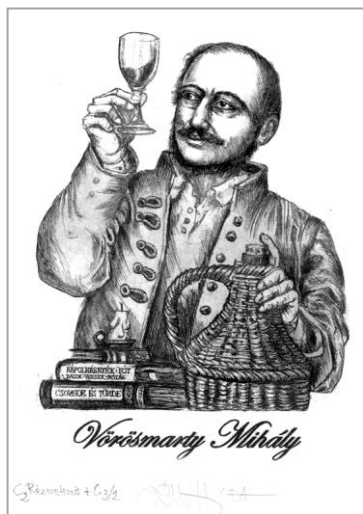
FELESLEGES ELOLVASNI címmel Pinczés Máté átdolgozta a novelláit, s ősszel elérkezettnek érezte a pillanatot, hogy az első (a 2015-ben megjelent *Elmebeteg* című, 13 pszichés betegséget bemutató kispéldányszámú „családi”) kötete után közreadjon – a triszkaidekafília miatt 13, de valójában 15 – novellát. „Elmebeteg

történetet a pszichológia és pszichiátria világából”, kötet végi előszóval, a *Konzultáció* részben pedig az adott betegségek szórakoztatóan „szakszerű” magyarázatával. Recenzió helyett álljon itt a szerző ajánlása a könyvborítóról: „Skizofrénia, paranoia, pszichopátia, szerencsejáték-függőség, nárcizmus – csak néhány azon betegségek közül, melyek minden valamirevaló háztartásban megtalálhatók, és melyek a könyvben szereplő novellák központi motívumát képezik. Ha egy ilyen felsorolás hallatán összefut a nyál a szájában, ez a kötet Önnek szól. Tegyen magának egy apró szívességet, és olvassa el. Ez a könyv különben is olyan, mint egy apró szívesség: *szóra sem érdemes.*”

Kedvcsinálóként idézem a fülszöveg-idézeteket: „*Rég nem szórakoztam ilyen jól! Az igazat megvallva rájöttem, hogy egyáltalán nem is szoktam szórakozni.*” (Pinczés Máté, a könyv szerzője) – „*Ílyet még soha nem éreztem: egyszerre fogott el a szívbemarkoló fájdalom és valamiféle földöntúli boldogság. És akkor még ki sem nyitottam a könyvet.*” (Pinczés Máté, a könyv fordítója) – „*Végre egy könyv, ahol egyáltalán nem számít cikinek, ha a szerző saját magától idéz a fülszövegben!*” (Pinczés Máté, a könyv szerkesztője) – „*Végigolvastam. Vannak benne jó részek.*” (Pinczés Máté egy közeli vér szerinti hozzátartozója)

VÉN ZOLTÁN 80 ÉVES LETT

*Húzd, de mégse, – hagyi békét a húrnak,
Lesz még egyszer ünnep a világon,
Majd ha elfárad a vész haragja,
S a vizsály elvérzik a csatákon,
Akkor húzd meg újra lelkesedve,
Isteneknek teljék benne kedve.
Akkor vedd fel újra a vonót,
És derüljön zordon homlokod,
Szűd teljék meg az öröm borával,
Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.*

VÖRÖSMARTY MIHÁLY A VÉN CIGÁNY C. VERSÉNEK
UTOLSÓ SZAKA – ÉS VÉN ZOLTÁN RÉZMETSZETE

EGY KORTY KOVID-INKA címmel rendezte 80. születésnapján kiállítását Vén Zoltán grafikusművész a nyáron újranyitott Galéria 12 Kávézó és Borbárban. A tárlatot nyitó Feledy Balázst már év elején arra kérte, „legyen ez egy koccintás elhalt barátaink emlékére”.

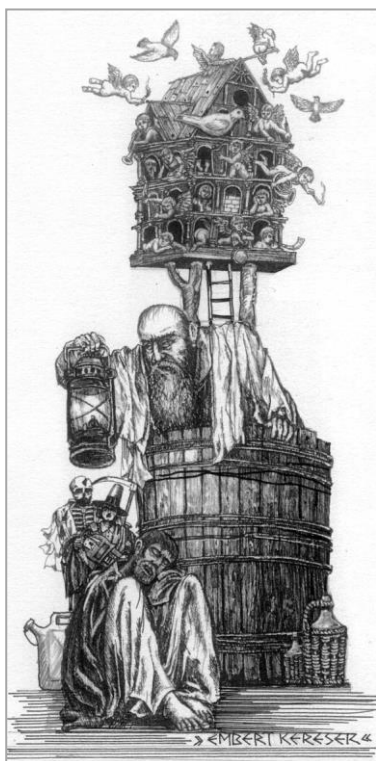
A meghívót az alábbi groteszk verssel kísérte:

*Maó vak-cinája / rossz kedvünk telét /
tündöklő nyárra / változtatja majd... /
családunk fejről / elhajtja a bajt, /
és eloszlik a köd!*

[s végül:]

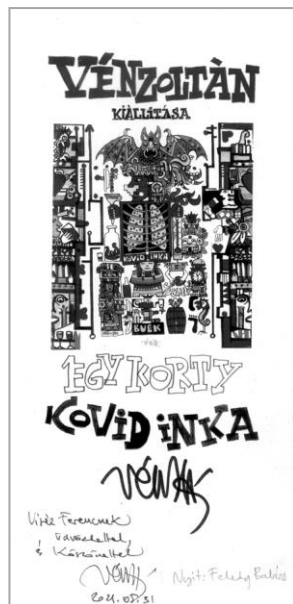
A borok versek – ingyen!

„Embert keresek” – imígyen” –

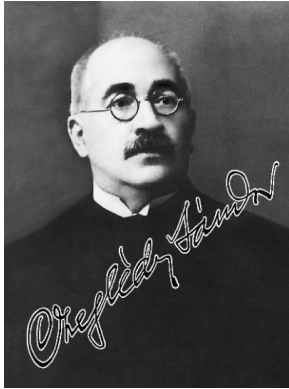
„EMBERT
KERESK”

VÉN
ZOLTÁN
GRAFIKÁJA
(BALRA)

„Bukdácslós a covidokon”
VÉN ZOLTÁN
kiállítás

„AZ IGE KŐSZÁLKÉNT MEGÁLL”

Ezzel a fenti címmel állított össze emlékműsört Czeplény Sándor (1883–1944) tudós református lelkipásztor, író, bibliafordító, pápai teológiai professzor tiszteletére Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó. A műsornak – és egyúttal a *Hitvalló magyar irodalom* című sorozatnak – dr. Gaál Botond akadémikus, nyugalmazott teológiai professzor volt a védnöke. Az összeállítást – dr. Gaál Botond bevezetőjével – másfél hónap alatt összesen öt helyszínen mutatták be.

Augusztus 27-én a debreceni Nagysándor-telepi, augusztus 29-én az újfehértói, szeptember 10-én a debreceni Árpád téri, szeptember 19-én a debreceni Füredi úti, október 10-én pedig a debreceni Széchenyi-kerti református templomokban emlékeztek a tudós lelkipásztorra (közreműködött: Vozárikné Farkas Valéria kiemelt Arany- minősítésű népdalénekes, valamint Vozárik Péter kántor, gitáron).

504 év megújulás címmel hitvalló verseket és énekeket adott elő a Reformáció Emléknapja alkalmából október 28-án a bánki református templomban Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó és Bíró Dóra egyetemi hallgató.

A Vers volt a kegyelem című, Szabó Éva műveiből szerkesztett, az 1956-os forradalomra emlékező irodalmi műsorát adta elő Erdélyi Márta és Soós Judit énekes előadóművész az ebesi Széchenyi Ferenc Tájékmúzeumban október 22-én.

FOTÓ: EIGNERNÉ BARTUSZ ANDREA

„Hamvadó cigarettavég” címmel a nyíregyházi VOKE Vasutas Művelődési Ház és Könyvtár volt a helyszíne 2021. október 30-án Soós Judit előadójestjének – itt Erdélyi Márta narrátorként szerepelt.

A Hitvalló magyar irodalom – és Czeglédy Sándor

A „hitvalló irodalom” sorozat ötlete Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas debreceni versmondótól származik, s ennek védnökéül Gaál Botond teológus professzort, az MTA doktorát kérte föl. Ő mindjárt javasolta Erdélyi Mártának, hogy nézné meg a bibliafordító Czeglédy Sándor tudós lelkipásztor hátrahagyott verseit, mert bizonyára talál benne olyanokat, amelyeket a hitvalló magyar irodalom számára érdemes volna közkinccsé tenni. Talált is ilyen verseket – ezekből állította össze a több református gyülekezetben előadott emlékműsor irodalmi részét.

Czeglédy Sándor rendkívüli sokoldalú képességekkel megáldott lelkipásztor volt. Nádasladányban született 1883-ban, heten voltak testvérek, édesapja szintén Czeglédy Sándor volt és református lelkész. Unokája Dr. Czeglédy Mária, a gyermekfogászat városi főorvosa volt 2020-ig. A családban apáról fiúra szállt az a hagyomány, hogy ők Czeglédi Péter lévai gályarab lelkész leszármazottai.

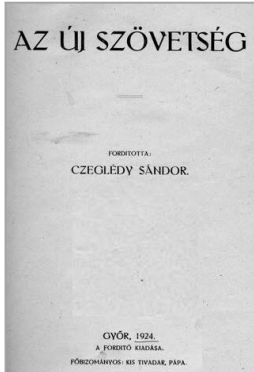
Az a Czeglédy Sándor, aki hitvalló költeményeket írt, már pápai gimnazista korában is örömmel verselt, és az összes irodalmi versenyt megnyerte a Pápai Református Kollégiumban. Aztán teológiát tanult, 1906-ban pedig lelkész lett egy kicsinyke horvátországi faluban, Velikapiszanicán.

A KÉPEN BALRÓL JOBBRA: VOZÁRIK PÉTER, VOZÁRIKNÉ FARKAS VALÉRIA,
ERDÉLYI MÁRTA ÉS DR. GAÁL BOTOND PROFESSZOR

A FOTÓT ANDICS ÁRPÁD KÉSZÍTETTE AZ ÁRPÁD TÉRI REFORMÁTUS TEMPLOMBAN

23 éves korában már olyan komoly nyelvi felkészültség birtokában volt, hogy a szórványban szolgálva hozzá-fogott három hatalmas munkához: elkezdte újból lefordítani az *Újszövetséget* görögből, Kálvin négykötetes főművét, az *Institutiót* latinból, és ezzel egyidőben hozzálátott a teológiai magántanári dolgozata megírásához *Pál apostol eszkatológiája* címmel. – Ezek a munkák hamarosan napvilágot is láttak. Szentírás-fordítása a teológiai szakmai vélekedés szerint különleges drágakő lett a magyar Bibliafordítás történetében,

hiszen abban a tudományos igényesség és a belsőleges vallásos élmény megtermékenyítő hatása egymást is erősítő módon tudott érvényesülni.

Czegeledey Sándor megnősült, majd 1909-ben meghívták lelkésznek a felvidéki Nagysallóra, ahonnan mint teológiai magántanárt 1914-ben invitálták professzornak a Pápai Teológiai Akadémiára. Itt volt a bibliai tudományok tanára hat évig, és mivel már öt gyermeke volt, engedett a hívásnak, és a gyerekek eltartása miatt kedvezőbb győri lelkipásztori tisztséget 1920-ban elfogadta.

Híresen jó igehirdető volt, mélyen zengő bariton hangjával be tudta tölteni a legnagyobb templomokat is. Mindeközben rengeteget dolgozott, megindította a *Keresztyén Család* református néplapot. Elkészítette a *Mindennapi kenyérünk* kiadványt, amelyet a Kálvin Kiadó ma is rendszeresen megjelentet, miközben két másik professzortársával folyamatosan írták a *Bibliai Lexikont*, amely 1931-ben meg is jelent, és ennél jobb mű mindmáig nem készült magyar nyelven.

Mivel hatalmas munkabíráásával, kitűnő prédikátori képességével, valamint a tudományos felkészültségével országos hírnévre tett szert, 1928-ban egyszerre két meghívást is kapott. A 16 ezer lelket számláló ceglédi gyülekezet hívta meg papjának a híres Nagytemplomba, és a Debreceni Egyetem pedig professzorának a bibliai tanszékére.

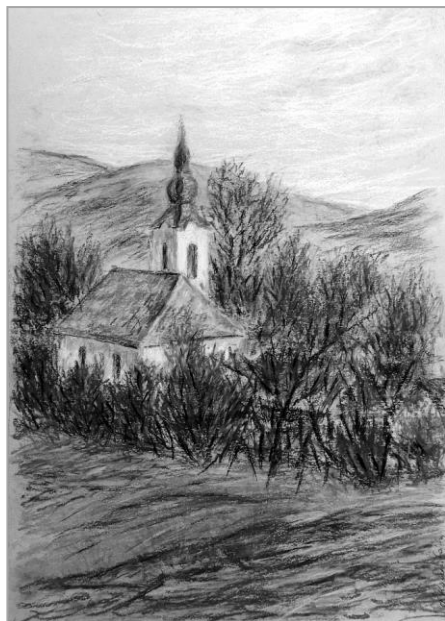
Nagy családja és az igehirdetői képessége miatt ő Ceglédet választotta, és ott szolgált haláláig, 1944 decemberéig. Valósággal elégette az életét az evangélium szolgálatában. Közben pedig verseket is írt, amelyekből mi, az utókor csak annyit olvashatunk ki, hogy egy mély hitű, nagyszerű lelkiségű és hűséges magyar szívű ember volt, akinek a gondolatai ma is gazdagíthatnak mindnyájunkat.

Ezzel a várakozással tekintettek verseinek hallgatása elé a fentebb felsorolt templomi alkalmakon is.

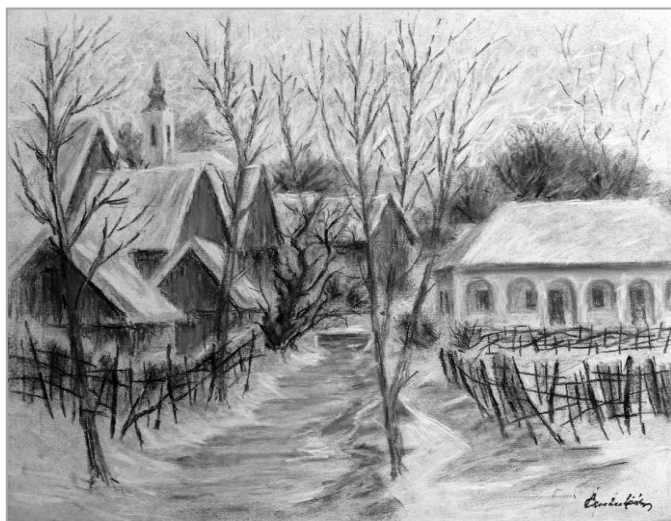
GÖMÖRSZŐLŐSI AJÁNDÉK

99 éves lesz 2022 márciusában É. Kovács László honismereti kutató, festő és grafikus, „Csonka-Gömör prófétája”, az alig 100 lelket számláló Gömörszőlős emblematikus alakja. Rendszeresen ellát hírekkel, megosztja emlékeit, segíti a folyóirat népszerűsítését: négy példányt rendelnek a faluból – minden 20 lakosra jut egy. Legutóbb két festményét küldte nekem, cserébe egy japános tankáival köszöntöm őt:

*Dombjaid alján
zsákba futott az idő –
emlékül hagyott.
Költőknek való vidék:
barátod lesz a csönd itt.*

É. KOVÁCS LÁSZLÓ PASZTELLKÉPEI A REFORMÁTUS TEMPLOMMAL
ÉS GÖMÖRSZŐLŐS BEHAVAZOTT TÉLI UTCÁJÁVAL

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

NAGY GÁBOR MIKLÓS versei

MMXXI. ecloga

Éjfél múlt. Kéken villódzó képek a tévé
képernyőjén: aznapi hírek a CNN-en. Már
alszik az ifjú Költő, kissé nyugtalanul, mert
álmodik éppen, s megjelenik neki szent Timóteusz.

Timóteusz:

Rápillant-e a Földre, az embert látja-e néha
Isten a rejtelmes nebulák csillagködein túl?
Látja-e hogy ment félre idővel az isteni szándék?

Költő:

Ordas idők járnak. Nézz szét: hogy hullik az élet
mind darabokra! Mi élünk, mint akinek ma a Holnap
mit sem számít... Nézd a világot: tort ül az önzés!

Timóteusz:

Oly nagy az éhínség itt, gyilkos háboru dúl ott...
Nagy tüzek, árvizek és tornádók pusztítanak – most
még csak a hírekben nézed meg e képsorokat, de
hidd el: villámgyorsan sorra kerülsz te is, úgy ám!

Költő:

Gyorsan terjed e kór, borzasztó kortünetekkel...
S ennyi az élet: az ördögi körben a harc a Nagyúrral.

Timóteusz:

Élsz, ahogy élsz: önzőn, csak a mának, mit se törődve
másokkal s a jövővel. Kétséged se legyen, hogy
ez lesz: épp harmincezer-egyszázötvenediként
nyilvántartva az áldozatok közt, elfeledetten...

Költő:

Szörnyű ez így, ez a vég! Kérlek, mondd meg, Timotéusz:
felpillant-e az Égre az ember, tudja-e még az
Istent ott, különös nebulák csillagködein túl?
Tudja-e, mért' ment félre idővel az isteni szándék?

Várta a választ. Hirtelen ébredt. Szent Timotéusz
nincs már ott, csak az aznapi hírek a CNN-en, hogy
robbantás volt itt, földrengés ott, meg a vírus
néhány tízezer embert vitt csak a sírba az elmúlt
órákban... Tollat vett, s gyújtott egy cigarettát...

A VARÁZSLÓ

(hexameterek Keleti Évának)

Ő a varázsló. Ő állítja meg a' rohanó kort,
és betekintést enged a kósza idő szövetének
zord kárpitja mögé. Megfogja a pillanatokban
illékony Mostot, meg az élet perc-töredékét.

Tudja: a két súlyos bőrönd hogy húzza a vállat,
s száll el az élet sok mázsás terhével a sóhaj.
Látja, mutatja a hattyu halálát, s benne a fénix
extatikus születését, s táncosokat lebegőben,
és a reménytelenült is Ruttkai Éva szemében,
s ablakokat nyit közben a titkos idő folyamára.

Mágia ez: mi örök, képként kiragadni a Mostból...
Mondd, mit is érne e furcsa varázslat nélkül az élet?

IDŐ, MÉRTÉK

(hexameterek J. P. mesternek)

Nézd csak, amott: az volt a katedrális! Csak a csonka
kőromok emlékeznek a múltra, a régi habarcs már
elmállott a könyörtelenül hajtó, vad időben.
Széttört boltívek bordái merednek az égre,
gyík cikkann, gaz nő fel a zöld, mohalepte köveknél.
Dúló századokon porladnak szét e kövek, de
ott, hol az oltár volt, most mandulafácska virágzik.

Nézd csak, ez itt, ez a vers: sorain muzsikál a magyar nyelv!
Dallama, ritmusa ősi, de lüktet benne a metrum.
Nem sok nyelv van olyan, mi az ógörögön, latinon túl
tudná mértani pontossággal a hexametert is!
Vannak benne török, német s angol jövevények,
és a világon két ember se beszél ezerből...
És ez a nyelv, mint télben a mandulafácska virágzik!

Írta Janus Pannónius egykor a verset e földön -
még latinul, de magyarként adta a dalnak a ritmust,
s később Berzsenyi, Kölcsey és Radnóti papírján
daktilusok táncoltak a büszkébb spondeuszokkal.
Változik itt ez a nyelv, de a mindig megmaradásban
támaszt nyújt az időmérték, tartást ad a vers, s a
hexameter mint télben a mandulafácska virágzik!

BICSÁR VENDEL versei

HATÁRON

belső határon túli képződmények között
folytatólagos következményekkel
áthallásos figyelmeztetésekkel
zúgó következményekkel

vihart bontani szükséges áldozat
a jó megköszönése helyett
tárgyak felvonultatását kérem
holnapba érvényesülni

VERS

A bennem élő nő emléket tisztít,
amikor orgonacsemetét ültettünk
sorba a kerítés dísznövényeként

Hogy életre keltek-e,
nem ellenőriztem sohasem

RIPORT

Riportokat gyűjtünk,
hogyan beleférjünk
a tájékoztatásba.

Sokaság vagyunk
a meghallgatásban –
de kevesen az értelmezésben.

BICSÁR VENDEL: HASONULÁS
(ÓN, VÖRÖSRÉZ, ALUMÍNIUMLEMEZ,
80X30X12CM)

Stílusgyakorlatok

Hallgatóim a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen már megszokhatták, hogy az irodalmi kurzusokon nem tömény elméleti anyagot kell megtanulniuk, és a szemináriumi kurzusok oktatójaként engem nem elsősorban az érdekel, hogy a tanító szakos növendékek mennyire „vágják be”, melyik irodalomtörténész mit gondol egy műalkotásról, s hogy a tankönyvek szerint mit kell gondolni róla. Kreatív gyakorlatokat kell végezniük, s attól függetlenül, hogy kinek milyen (született vagy kimunkált) tehetsége van az íráshoz, rá fognak jönni, hogy tehetségük van – a gondolkodáshoz. Némkülönben egy-egy műfajt megpróbálva, a műfaji jellemzőket is sokkal jobban el tudják sajátítani. Az alábbi kis csokorban csak néhány példát szedtem össze a jegyzet és esszé műfajához adott feladatok „megoldásaiból”. Így született tárca (*Kele Enikő*), a „magán-érdeken” túlmutató naplójegyzet (*Szabó Noémi*), verselemzés helyett továbbgondoló, meditatív olvasat (*Hubai Alex*), személyes tárcaesszé egy Márai-mondatból elindulva (*Fülöp Bernadett*), akrosztikon és palimpszeszt ötvözete (*Marjai Szilvia Petra*). Ez a változás talán arra is rámutat: tanulni alkotva is lehet. Vagy csakis így lehet.

KELE ENIKŐ

**AKI A KESERŰT NEM KÓSTOLJA,
NEM TUDJA MI AZ ÉDES**

Őszi nap volt. Amolyan tipikus őszi nap: sárguló, fakó falevelekkel, langymeleg napsütéssel, csipős, ujjpirító széllel és tele töprengéssel. Kora délután az emberek céltudatosan siettek valamerre; ki munkából haza a családhoz, ki iskolából a szakkörre, ki pedig egy lusta kávézgatást választott. Én az utóbbiba tartoztam. Félreértés ne essék, én is dolgozni mentem, csak éppen egybeszóttam a kellemest a hasznossal.

A kávézó igen kellemes hely volt, halk, monoton beszéd töltötte meg, a sarokban lágy jazz szólt, és orrom folyamatosan a pult felé húzott, ahonnan a kávé jóleső, friss aromája indult felfedező útnak, körbelengte a vendégeket, megkocogtatta vállukat, édes süteménnyel kínálta őket, majd felhúzott orral kisietett az utcára, hogy beinvitálja a gyanútlan járókelőt egy finom italra.

Kedveltem itt lenni. Nem volt harsány se színek, se hangok terén. Bekuckóztam az ablak mellé, szétterítettem magam előtt a gondolataim, és nekiálltam dolgozni. Ujjaim a billentyűket koptatták, de figyelmem folyamatosan elterelődött. Vajon jó helyre jöttem? Nem túl sok nekem a kávézó atmoszférája? Vagy az

a baj, hogy túl kevés? Miért akadok el egy-egy szó után, miért nem jönnek a gondolatok? Csak nem kikapta kosaramból a szél és messzire röpítette?

Ahogy kicsit bosszúsan támasztottam tenyeremmel az állam és az ablakon keresztül a semmibe révedtem, fülem felfigyelt egy mély baritonra.

– Hölgyem, kóstolta már az új kínálatunkat?

– Nem. Milyen? – Elhúztam a számat a kiszolgáló válaszára. – Nem, köszönöm. Nem szeretem a keserűt. A kávé is hat cukorral iszom.

– Aki a keserűt nem kóstolja, nem tudja mi az édes – felelte jó kedéllyel a fiatalember, és már odébb is állt másokat kínálgatni.

Elgondolkoztam. Vajon tényleg így lenne? Azt hisszük, hogy ismerjük az édes ízt, de csak az után jövünk rá, hogy milyen is az, ha kóstoljuk a keserűt?

Minden bizonnyal igaz, hogy egy kesernyés aroma után sokkal jobban esik az édeskés. De miért?

Talán azért, mert a fanyar nem öleli körbe az ízlelőbimbókat, nem cirógat, nem suttog édes álmokat, hanem inkább támad, kritizál és eléggé cinikus. S mégis felrázza az embert, és azt gondoljuk, hogy tudjuk, kik vagyunk, és mit akarunk. Ez után a felrázós lendület után jólesik egy kis kényeztetés, lazulás – mert úgy érezzük, megérdemeljük. Már miért is ne érdemelnénk meg? Nem csoda, hogy az emberek többsége az édeset preferálja, nem pedig a keserűt.

Az étellel is így van. Hányszor, de hányszor nem értékeljük azt, amink van, egészen addig, míg elveszítjük? És ne mondja senki sem, hogy ő bizony értékeli, mert úgy igazán, úgy istenigazán nem. Mert ha van, az természetes, ha nincs... – na, az már feltűnik. Egy rázósabb életmegálló után, ami közben azt éreztük, hogy nem bírjuk ki, ennél rosszabb nem lehet, és a végén kiderül, hogy mégis lehet; annyi szenvedés, sírás, izzadság és kudarc után egyszer csak felnézünk az égre, és azt látjuk, hogy süt a nap.

Süt a nap, mert már nem takarja a fekete gomolyag. Süt, mert már elmúlt a homály. Túléltek. Már jobb. És ugye, hogy mennyivel jobb, mint volt? Úgy érezzük, hogy végre fellélegezhetünk – és innentől értékeljük igazán az édeset. De ha óvatlanak vagyunk és feledékenyek, akkor az élet emlékeztetni fog minket arra, hogy nem tart örökké a nyár.

Igaza volt a kiszolgálónak. A keserű után jobban esik az édes, és azt bizony meg kell kóstolni. Gondoljunk csak bele, hogy ha betegek vagyunk, és itt nem a kis megfázásra gondolok. Persze, az is tud élethalál-kérdés lenni. (Főleg, ha eltűlozzuk – ugye, férfiak?) Most nézzünk kicsit tovább.

Egy egészséges nő, aki nem él semmilyen szenvedélyeszközzel, egyszer csak azt a diagnózist kapja, hogy súlyosan beteg. Mit jelent ez? – kérdezi az orvosától, aki tényszerűen felsorolja a következményeket. Haj elhullása. Berepedezett, gyenge köröm. Karikás szem. Fogycsökkenés. Nehéz levegővétel. Minden nőiesség elvesztése.

Kemény harc. Ismerjük a diagnózist.

Ez a nő összeroskadva fog feküdni a betegágyon, és minden erejét összeszedve azon lesz, hogy visszaszerezze korábbi életét. Halovány mása lesz önmagának, árnyékot fog látni az árnyékban, és a rutin elvesztésétől csak még sebezhetőbb lesz. Átértékeli magában az életét. Hálát ad mindazért, amit elért, amije van, és mikor felépül, erősebb lesz, mint valaha. Mert tudja, milyen a betegség. Milyen a fájdalom és a „nincs” érzése. És ez a nő édesnek fogja érezni a keserűt, az édest pedig édesebbnek, mint valaha.

Egy másik példa. Akár veleszületett, akár szerzett, de egy egész életen át tartó betegség, fájdalom és keserűség. A gerinc az emberi csontszerkezet váza. Ha gerincferdülése van az illetőnek, az egész életvitelére kihat, főleg egy olyan személy esetében, akinél ez nem javítható. Érezni a folyamatos fájdalmat, ami, mint a kés, úgy hasít az idegbe, és folyamatosan présel, nyom és éget. Könnyedén lehajolni, felállni csak álom. Soha el nem múló zsibbadás, mint egy folyamatos emlékeztető. Ez a személy egy hatalmas, méreg-fekete keserű lötytyben éli az életét, és hiába nyújtózkodik, nem lát át a perem szélén, s nem pillantja meg a valaha átlátó anyag puha sodrását.

Ő értékeli az édeset. Mert már csak keserűt ihat.

Ekkor felpattantam az asztaltól, majd visszatértem, kezemben a ház új kínálatával és a kedvenc süteményemmel. Borzasztó íze volt a keserű tésztának, a nyelvem tiltakozott a nem szívesen látott – ebben az esetben érzett – újdonság ellen, de a lekváros isler mennyei volt. Soha nem ettem még ilyen ízletest...

És már az előző desszert sem tűnt olyan rémesnek.

HUBAI ALEX

ESTIDŐ-KÉRDÉS

Babits Mihály filozofikus művei kétséget kizáróan igen mély gondolatmenetűek. A filozofálás minden terét átszővi az idő milyensége. Így volt ez az *Esti kérdés*nél is, mely a bergsoni relatív idő múlásán való elmerengés. Az időnek viszont nem csak ez a fajta természete lengi körül a művet.

A verset 1908-ban kezdte írni Szegeden, viszont 12 sor után egy éves szünetet tartott. Vajon ez az egy év mennyire befolyásolta a folytatást? Talán teljesen más vége lett volna, ha egyben megírja. De az is lehet, hogy csak egy „*barna, bús szoba*” vagy egy „*kávéház*” kellett ahhoz, hogy ugyanott felvegye a fonalat, ahol abbahagyta. Ha úgy nézzük, ahogyan ő, akkor ez a múlt velünk marad az emlékeze-

tünkben, s a hangulat is felidézhető. Na meg persze segít ugyanaz a lelki- és elme-állapot, mert a mű maga is egy meditációnak fogható fel.

Térben sokféle elhelyezkedik, az idő viszont gyakran megáll, vagy egy rövid jelenetet végtelenített időhurokban ír le. „*Csupa szépség közt és gyönyörben járván*” ezek a jelenetek hol hosszabbak, hol rövidebbek, de mégsem számítanak viszonylagosan mért időnek. Az idő szempontjából az is érdekes, hogy a művet két részletben írta meg, mégis szünet nélkül, egyetlen mondatban visz a sodrás a vers elejétől a végéig. Az egy éves szünet a vers viszonylatában olyan kicsi, hogy gyakorlatilag nem is létezik, és csak egy kettősponttal van jelölve.

A mű vége felé megjelenik az idő egy sokkal baljóslatúbb megközelítése. Mi végre van bármi is, ha minden véget ér, majd előlről kezdődik? Az időnek ez az uroboroszi megközelítése ijesztően hat. A saját farkába harapó kígyó, ami az örök körforgást és újjászületést jelképezi, összefonódik a predesztinációval, ami egy még ennél is rémisztőbb kérdést vet fel:

Mi végre van bármi is, ha minden véget ér majd előlről kezdődik, és még szabad akaratumk sincs? Talán élete végén a költő is úgy érezhette, hogy arról a bizonyos „*égő sziszifuszi kő*”-ről gyűjtotta meg utolsó szál cigarettáját.

Vajon tudatában volt-e az idő természetének ezen aspektusaival is, miközben a relatív idő „*vonatának pamlagán*” időzött? Mondani szokás, hogy az idő majd megmondja, ebben az esetben viszont az idő sem rendelkezik elég információval, így csak az marad, hogy tovább morfondírozunk azon, hogy van-e értelme tovább morfondíroznunk?

FÜLÖP BERNADETT

„PONTOSAN AZ AZ EMBER HIÁNYZIK ÉLETEMBŐL,
AKINEK LEVELET SZERETNÉK ÍRNI!”

Azt hiszem, nem érhet nagyobb szerencse egy embert, mint az, ha gyereke születik. Ady, aki vágyai ellenére soha nem kaphatta meg ezt az áldást, egészen pontosan látta és írta le a „gyermekség” lényegét. „*A gyermek: az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígéret, a bilincsbé nem vert ember, az igazán igaz Isten.*” Ez az „Isten” még bátran elhiszi – sőt tudja – hogy léteznek tündérek, manók, jószágos óriások is, és létezik egy másik világ, ahol ők élnek. Lelkében érzi ennek igazát. Nem verhetik bilincsbé a szürke hétköznapiak, anyagi és egyéb más gondok. Ő a Végtelen Élet polgára.

Nekem is van három gyönyörű gyermekem. A legnagyobb, Jázminka már egész kicsi kora óta a mesék bűvöletében él. Mamája tündérmeséinek szereplői

hozzátartoznak az ő valóságához. A virágot lépő lány, Fehérlófia, Macska cicó vagy maga Tündér Ilona: közeli ismerősei. Elámulok néha azon a „komolyságon”, mellyel kifejezi „igényét”, „jussát” erre a másik világra.

A gyerek – természetesen – nemcsak nevelődik egy családban, hanem ő maga is nevel. Vágyakat ébreszt valami után, ami belőlünk, felnőttekből – szülőkből – már elveszett.

Márai levelet szeretett volna írni? És pont annak, aki hiányzott az életéből? Nekem is eszembe jutott néha ez a lehetőség. Eljátszottam a gondolattal, hogy egyszer „átüzenek” hozzájuk, akiket az én kislányom olyan jól ismer és szeret. Elmondom, megvallom, hogy hiányoznak az életemből. Hogy valójában az én életemből mindig is hiányoztak. De: mint felnőtt tudom, hogy hiába címezném leveletem az Óperencián túlra, nem akadna postás, aki elvigye. Meg aztán hogyan is bízhatnék egy ilyen fontos üzenetet másra?

Marad az a megoldás, amit minden tündérmese kínál: indulj, keresd meg, érd el magad vágyaid célját. Sokszor arra gondolok, ezt meg is teszem. S már tudom – hála gyermekeimnek is –, hogy a lakásból sem kell kilépnem, hogy mindehhez közelebb kerüljek. Hogy megtaláljam azt a „személyt”, aki tudja és megmondja nekem, milyen híd ível át a két világ közötti folyamon. Mi köti össze és választja el a „valóság” és az „ideák” birodalmát.

A Márai-mondatot olvasva erősödött bennem a vágy a „levélírára”, majd az „útra kelésre”, a találkozáásra... De kivel is? Hát legbensőbb önmagammal. Ahogy József Attila írta: „*Jó volna jegyet szerezni és elutazni önmagunkhoz.*” Igen. A legbensőbb lényünk tündérbirodalmában él az a halhatatlan lélek, akire a legnagyobb szükségünk van.

Ez jutott most eszembe Márai egymondatos jegyzetéről. Persze, erről nem beszélhetek a gyermekemmel. Én mégiscsak „felnőtt” vagyok, a családi hierarchia más fokán állok (és persze a „józan érettségnek” is más fokán). És ahogy Márai írta: „*A családi hierarchia finnyás, bonyolult és érzékeny.*” Marad tehát a jóérzés, hogy gyermekemnek vannak még meghitt ismerősei tündér-honban is, és nekem sem engedik, hogy soha ne gondoljak rájuk. Számolnom kell velük. Még akkor is, ha tudom a „valóságot”.

„*Csitt, csitt! Tisztelt barátom! Ne panaszkodjék. Hát talán nem járt-e az imént Atlantisban, és nincs-e ott önnek is legalább egy csinos majorsága, lelkének költői birtoka? Vajon Anselmus boldogsága más-e, mint az élet a költészetben, amely előtt a természet legmélyebb titkaként föltárul valamennyi lény szent összhangja?*” – zárja csodás kisregényét E. T. A. Hoffmann. S most én is ezt mondom magamnak.

Mert sok ember hiányozhat az életünkben, akikhez szívesen közelebb kerülnénk, akiknek üzenetet írnánk, de a legfontosabb az, hogy a mi „belső emberünk” ne távolodjon el tőlünk. Lehessen vele még szót váltani minden világról. S ha ő van, ha ő él bennünk, megtaláljuk azokat, akikre szükségünk van, és megtalálnak ők is minket.

SZABÓ NOÉMI

NAPLÓJEGYZETEK

09. 22. (szerda)

Tanítás közben a motiváció visszatértét éreztem. A motiváció gondolatáról eszembe jutott, hogy hány emberben lehet ez jelen, és kik azok, akikben pedig nincs. Közben további kérdések fogalmazódtak meg bennem. Mi lehet vajon az oka az egyiknek és másiknak? Milyen különböző életet élhetnek a motivációval vagy az a nélkül élő emberek? Ki boldogtalan és ki nem az? Vajon igyekeznek változtatni ezen?

09. 23. (csütörtök)

A gyerekek előtt állva, tanítás közben azon gondolkodtam, hogy vajon mit gondolhatnak rólam. Tudom, az embernek nem szabad ezzel foglalkoznia, de lehet, hogy valakinek a visszajelzések formálják a munkáját vagy hozzáállását az élet bármely területén. Lehet, hogy valaki ezekkel együtt lesz tökéletes.

09. 24. (péntek)

A kocsiban ülve a hosszú út alatt figyeltem az embereket. Néztem a viselkedésüket, a mozdulataikat, a tekintetüket. Milyen szép is lenne a világ, ha mindenki boldog lenne! Mindenki arcán csupa mosoly, így a másik ember is boldogabbá válna, mert egy boldog embert látva pozitív hatások érnek mindenkit. Olyan lenne ez, mintha egymást „töltenék” fel.

09. 25. (szombat)

A visszafelé úton tovább folytattam a pénteki megfigyelést, mert foglalkoztatott a gondolat, de a másik oldalról megközelítve. Lehet, hogy azért nem látok annyi boldog embert, mert ha valaki komor, akkor ő átadja valakinek a komorságot, azok pedig még tovább adják. Ezzel éppen az előző napi gondolataim tagadásáig jutottam. Az emberek nem „töltik”, hanem „merítik” egymást.

09. 26. (vasárnap)

Teendők és idő. Más, ha így írom: sok teendő, kevés idő. Az idő mennyire másab-
bul tud telni. Az időérzet szubjektív, de mintha a sok valami a kevés idővel páro-
sulna. Mégis, mikor arra gondolok, hogy az idő elmúlt, tudom, hogy az idő lesz is.
Mi lenne a világban, ha az időben nem lennének határok.

09. 27. (hétfő)

Fáradság. Egy elfáradt személy és egy elfáradt tömítés. Nem jó párosítás. Mek-
kora káosz lenne, ha minden a világban egyszerre fáradna el. Helyreállítás. Mi
lenne, ha soha nem lenne senki és semmi, aki, vagy ami helyreállít?

09. 28. (kedd)

A biciklin ülve most nem az embereket, hanem a természetet figyeltem, és fölme-
rült bennem, hogy a belvárosban élők is ugyanúgy tekintenek-e a természetre,
mint egy kisvárosi vagy egy falusi ember. Tudják-e, hogy miért fontos az eső, vagy
ők úgy tekintenek rá, hogy ez *csak* eső? Vajon éreztek-e már igazi friss levegőt? S
vajon mi történne, ha egy falusi és egy városi ember helyet cserélne egy időre?
Milyen motivációkat kapnának, ha egy másik szerepet kellene kipróbálniuk?

MARJAI SZILVIA PETRA

SZABÓ LŐRINC

(akrosztikon és palaimszeszt)

Szénásszekér ment át az éjszaka.
Zárnak körénk, itt a kék, ott a zöld:
Az ember gonosz, benne nem bízom,
Bár elsősorban enni kér.
Óh, be más volnék, ha lehetne még!

Lesz még számomra hely.
Ő mosolygott: – Az álombeli lepke.
Rejtőzz mélyre, magadba! Ott –
Igaz rokon, hozzátok fordulok:
Nagy falu s a városi Debrecen.
„Csak a derű óráit számolom”.

(Felhasznált művek:

*Szénásszekér; A huszonhatodik év; Ima a gyermekekért; A Bazilikában zúg a
harang; Dzsuang Dszi álma; Az Egy álmai; Tücsökzene; Mozart hallgatása közben)*

VITÉZ KATA versei

PONTOSAN ÉS EGYESÉVEL

Itt kezdődött minden.

A mindent úgy értem,
hogy pontosan és egyesével,
minden síkban, minden formát,
minden térben óvatosan lemértem.

Aztán elkezdtem számolni,
s mikor belefáradtam a végtelenbe,
a párhuzamos vonalak találkozni kezdtek,
egyenlőek lettek az éjek és napok,
a zöld most már kék volt,
és az annál inkább sárga,
és egyedül voltam.

Sárba hempergöztem,
és nem voltak emberek,
de mindenkit legyőztem,
és a világ négy sarka összefonta magát,
és Isten ekkor döntött úgy,
hogy színre lép,
mert ha már nincs se kék,
és a számok is elfogytak,
akkor meg kell teremteni mindent.

ESTI KÉP

Fénycsőben ül egy kis bogár.
Üveg szívemből opál lesz,
ha kimászok a sötétbe.

MÉG AKKOR SEM

Képtelenség létezni
egy ilyen kitalált,
félvér világban.

Látod, hogy minden
második ház sárga,
minden első lélek árva
legbelül, mert senki
nem szerethet senkit
önmagán kívül eléggé –
még akkor sem,
ha a házfalakat
más színűre festi.

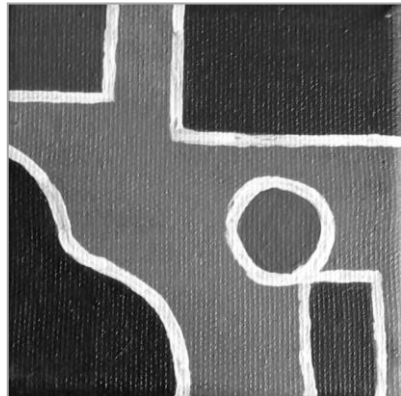
ÓHAJ

Minden ami tett,
óhaj volt korábban.

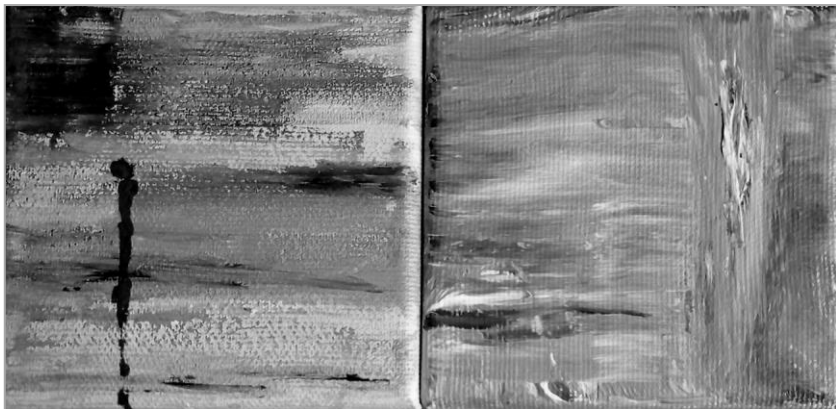
És minden, amiért
valaha sóhajtottál,
megtörtént már rég.

TÉBOLY

Téboly – mondja az
őrült, és maga elé
tekint a tájra.

VITÉZ ANNA: ABSZTRAKT I.

VITÉZ ANNA: ABSZTRAKT DIPTICHON

SPAGETTI

bele szeretnék zuhanni egyszer
a szingularitásba.
fájdalom a szemben,
szorít a tüdő,
a szív meg majd' megszakad,
és kész.
ennyi volt.
elnyeltek a csillaghamvak,
és egyé váltam
a tér-idővel,

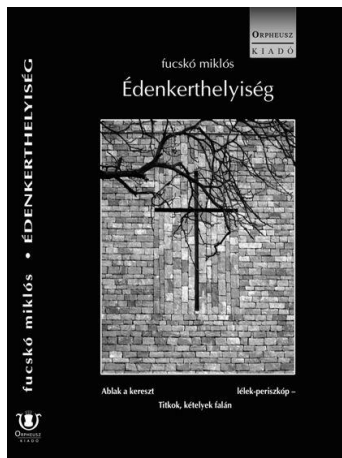
a többiek meg csak
várnak, várnak,
hogy mikor zuhannak le
a csillagok,
mert nekik örökké
csak egy röhejes
spagetti-szál maradok.

A PRÓBAZUHANÁSTÓL
AZ „ANGYALI” HÁLAADÁSIG

*Fucskó Miklós Édenkerthelyiség című
verseskönyvéről*

(Orpheusz Kiadó, Budapest, 2020., 151 old.)

A kritika másodközlés – eredetileg az *Agria*
című folyóirat 2021. őszi számában jelent meg

A verseskötet hivatalosan még forgalomba sem került (2019 decemberében – hosszú várakozás és előkészületek után – 2020-as évszámjelzéssel adta ki Fucskó Miklós négy évtized költői terméséből a tetszetős kiállítású és gazdag lírai anyagot felvonultató könyvet az Orpheusz), szinte még nyomda-frissen volt alkalmam végigolvasni. Hamarosan Botz Domonkos gyors, ám alapos reflexiója is a képernyőre került.

„Kötetében a személyes megtapasztalások, életérzések és emberi kapcsolatok teljeseznek ki a szerzőtől megszokott könnyedséggel és könyörtelen pontossággal megfogalmazva. Mindezen létérzékelések egyszerre kor- és kórképek is, de nyomon követhető benne a szűkebb és tágabb környezetéhez, a világhoz való viszonya, miközben szűkebb pátriájáról sem feledkezik meg verseiben. Műfaji gazdagságát mi sem jelzi jobban, mint hogy az óda, szonett és hagyományos verselés mellett még japán versformákkal is találkozhatunk. Ez utóbbiak is – akárcsak madárléptek a hóban –, apró jelek, reflexiók, üzenetek. Mindezek egy ritka, tiszta versbeszéddel párosulnak” – írja Botz, mintegy „fülszövegszerűen” foglalva össze Fucskó költészetének tematikai és poétikai alapjellemzőit.

A recenzens már a bevezetőjében utal a költő „hosszú hallgatására”, tudniillik, az 1977 és 2017 között született opuszok magukba foglalják az első, 1989-ben kiadott *Próbazuhanás* című kötet verseit is – és ez a mostani könyv egyharmadát teszi ki –, de a többi ciklust nem leljük föl, csak nyomaikat a különböző folyóiratközlésekben és antológiákban. Így az 1990–2017 közötti termésből szemelgető *Próbaidő* vagy az önálló sorozatot képező *Seng Thu Chek átváltozásai* (1991–2015) című, önálló kötetbe is kíváncsózó anyagot, valamint a haikukat (*Pillanat-*

rekonstrukciók) és a legújabb verseket (*Titokszoba, 2012–2017*) most olvashatjuk először együtt. Mindebből már azt is sejtheti az olvasó, hogy Fucskó Miklós harminc éves verseskötet-csend után lépett ismét a nyilvánosság elé, a dátumok pedig arra utalnak, hogy a kötet anyagát 2017-ben zárta le. Botz a „hazai irodalmi élet napszámósának” nevezte a szerzőt, mert noha időközben portrékönyvet írt Nemere Istvánról, útikönyvet a Dunakanyarról, mesekönyvet *Évország* címmel, a szerkesztői és kiadói tevékenysége is számottevő. Az általa alapított *Szószabó Stúdió* gondozásában például Csontos János és Lukovich Tamás könyveit adta ki, mellette a Franciaországban élő Ditrói Ákos számos, hazánkban ismeretlen művét népszerűsítette, illetve – a többi közt – részt vett a *Széphalom Könyvműhely* megalapításában.

Zárójelben személyes elfogultságomat is szükséges megemlíteni: a debreceni *Egyetemi Élet* művészeti szerkesztőjeként a nyolcvanas évek közepén ő publikálta először versemet – később egy rövid ideig én tölthettem be ezt a tehetséggondozó szerepet –, majd a szentendrei *Folyam* című folyóirat versrovatát is gondozva, rendszeresen helyet adott költői munkáimnak; s az utóbbi évtizedben kérésemre többször küldött verset a *Néző Pont* számára. Nem beszélve arról a meglepetésről, amely akkor ért, mikor az olvasásban eljutottam a 88. oldalig, ahol *Mentsége a versírásra* címmel a nekem ajánlott költeménye révén átélt megilletődöttség csalt homályt a szememre. Csupán a záró versszakot idézem:

„így hát bűnszöveget alkotunk,
ha másban nem, e versben tettetársak,
ezer vétkemre tekintő penitenciának
elég lesz tán, hogy egy csapat vagyunk”.

Nem tudom, ki miként olvas verset, találomra üti-e föl a kötetet, úgy szemelget belőle; vagy a címek szerint válogat, a hozzá közel álló témákat, hangulatokat, műfajokat és formákat keresve; esetleg a verseket, a Mallarmé-féle értelemben is, a nagybetűs Könyv szerves fejezeteiként vagy folyamatoként tekinti-e. Ismerve Fucskó Miklós rendkívüli szerkesztői érzékenységét, bármilyen töredékes is az életmű-válogatás, biztos voltam benne, hogy az utóbbit kapom: ez a kereken száz cím – benne majdnem száz haikuval, melyek többsége önálló versnek tekinthető; vagy a *Nyessedékek* önálló „töredékekből” felépülő ciklusával és a *Versferdítések* stílusparódiáival – valóban egy Élet Könyve.

Az élet – mármint annak az a része, amelyre emlékezhetünk – a gyermekkorral kezdődik, és a *Próbazuhanás* első verse a *Mindenható gyermekkorom* című hosszúvers, erőteljes, önvallomásos képekkel ébreszt és ösztökél kedvet az egész kötethez:

„Báránnyá bűvöltem bokrokat
 göröngyöket sziklaóriássá,
 madarak pitypangként szálltak szét a szélben,
 tücskök ciripeltek ökörnnyál-vezetéken,
 s csendett szavuktól csendes csigaházam.”

Metafora, alliteráció, oximoron; látomás, tájvalóság, külső (környezeti) és belső (lelki) természet; egzisztencia és a transzcendencia sejtése, példázat és bölcsesség; elbeszélésfolyamba tömörített létvalóság: ez mind-mind föllelhető már az indításban is, miként egy regény első mondata meghatározza az egész kifejeletet, a sorsot, és magában rejt az utolsó mondatot is. S mivel nem csalatkoztam Fucskó Miklós (önmagára is vonatkoztatott) szerkesztői erényeiben, nem fejeződik be másként a Könyv, mint a *Hajnali hálaadással*. A költő itt a penészleki gyermekorból immár a leányfalui jelenbe vezet, a Kedves, a Társ mellé, a sorok közé idézve József Attilát és az *Ódát* is, hogy elmondhassa:

„... most nem bírok betelni véled, ahogy él arcodon és
 átvirágzik a lélek, Gloria in Excelsis Deo, Gloria – – –”

Ez a kötetzáró utolsó előtti vers, de mivel a gyermekkortól a jelenig többszörös ciklikus körökben jutottunk el újra – a múlt- és jelenkép, illetve a *Seng Thu Chek*-sorozat konkrét, ám egyúttal allegorikus élethelyzeteinek időtlensége után –, valamiféle jövőképnek is meg kell fogalmazódnia. A könyvzáró *Pazar kilátásaim* című vers afféle Arany János-i epilógusnak tetszik, az öniróniába („pazar”) rejtve az életfájdalmakat, de a múlhatatlan, örök reménységet is:

„gyermekeimben leszek az emlék
 a nem-vagyok csupán az leszek
 Isten kertjében örökös vendég
 leszek – életre holtan – ha voltam”.

Úgy tűnik, ugyanaz a játékosság dominál, mint a könyvindító sorokban, hiszen szójátékok halmazával találkozunk, ennek a „játéknak” a kibogozásához azonban egy Kosztolányi- és Weöres-áruha kell, hogy benne fölfedezzük és megérintsük Hamvas Béla vagy Pilinszky „testét” – de még Utassy József szelleme is ott van a sorokban, miként erre is több utalást kapunk a könyvben.

Fucskó „kódolt üzenetet” küld Utassynak, abbéli hitében, hogy „a szónak rendje, rangja van”, s abbéli jelentapasztalásában, hogy „Itt állok térdre rogyva rend- és rang- / talan”. Megszólítja Niklai Ádámot, Ratkó Józsefet, földrajzi és sorsbéli, szellemi-lelki földijét; végigkíséri a bibliai-prófétai küldetés-menekülés felelősség-egzisztenciája, így József Attila többször is az ihletők közé kerül.

S mikor a *Próbazuhanást* a *Próbaidő* követi, az 1990-től datált válogatásban, a *Második próbazuhanás* visszatér a klasszikusokhoz – már az első ciklusban is megidézte Senecát –, de a reformkortól, Tóth Árpádon át, Juhász Ferencig ívelő magyar klasszikusok ars poetica kérdésfeltevései reflektálódnak Fucskó Miklós „próza”-versében. A könyvek és versek, a költők szerepének idealizált megközelítése helyett Ladányi Mihályra emlékeztető, meglepő zárással:

*„A versnél csak egy lényegesebb van: megírni a verset!
De még ennél is fontosabb, hogy kicseréljük
a pisis pelenkát a nyivákoló gyerek alatt,
aki szenved az ürüléktől.
Vagy ezzel egyenrangút kell cselekedni.”*

Persze, az ürüléktől szenvedő gyermek is az allegória része. S noha (kronológiai-
lag) még épp csak beléptünk a rendszerváltoztatás korába, ma is ugyanezt lehetne
elmondani, más kontextusban is érvényesen, jelezve egyúttal, hogy Fucskó alanyi
költészete többnyire csak álca. Mert hát „próbából” zuhan, pedig vannak angyal-
szárnyai, melyeket nem akar fölöslegesen elhasználni, inkább közöttünk jár, kop-
tatva az ízületeit, lenyelve a sérelmeket, elhasználva a nyelvcsövét.

Noha akár egy önálló tanulmányt vagy értelmező esszét is megérdemelne a
Krúdy Gyula emlékére írott *Tükrön által...* című „sóstói” hosszúverse, két Fucskó-
ciklusra szükséges még kitérnem egy kicsit részletesebben. A 17 év haikuterzésé-
ből kiemelt japonista műreemek – talán nem véletlen, hogy a 17 szótagú műfaj és
versforma a dátumkijelölő esztendők számával is megegyezik... – itt a kiadási
„kényszer” miatt lettek megtizedelve.

Fucskó Miklós már évekkel korábban jelezte, hogy szeretné önálló könyvben
is kiadni ezer haikuját, azaz: ezer „pillanatát”, melyeknek most csupán a „rekonst-
rukciója” révén is megérezhetjük a „keleti” vonzalom teljességét. A Vihar Judit
válogatásában 2010-ben megjelent *Ezer magyar haiku* című antológiában már
Fucskó Miklós is szerepelt, a „*Hajnal vajúdik*” ciklusban. Ez a mintegy száz haiku
– beleértve az önálló címmel el nem látott párversek vagy füzérek (egy-két esetben
tankává bővülő darabok) sorát is – tulajdonképpen lefedi a teljes magyar haiku-
költészet tematikai változatosságát. A japán természeti motívumvilág „idézetei”
és hangulatai ugyanúgy ott vannak, mint a hazai táj élménysűrítései, olykor a
kettőt ötvözve is, mint a „*piano*” címmel ellátott háromsorosban:

*„Fűzek kottáján
kabóca-hangjegyeket
zsongat őszi szél –”*

(Arról pedig szintén érdemes volna külön és hosszabban is szólni, hogy az ún. „zenei” utalású alaphelyzetbe még Verlaine és Tóth Árpád is bekívánczozik).

A keleti vallás mellett a keresztyénség motívumai, a biblikus párhuzamok is föllelhetők, ötvözve azokat az egzisztenciális lét és idő fogalmi asszociációival:

„Útszéli Krisztus
a szántás óralapján:
árnya rám mutat –” (napóra).

Noha a szabályos évszakszók vagy motívumok jelenléte túlsúlyban van, azért a modern élet is betolakszik az időtlen, mert csak a pillanatban tetten érhető létezés-keretbe (pl. a „szupermarket” és az „egy főblogger moderátora”). Teret enged a költő a közéleti párhuzamoknak (pl. „ügynök-haiku”); és jelen van az erotikus témakör, tizenkettes hónapciklusba fonva a sokszor inkább a lélek, mint a fizikai test erotikáját megszólaltató verseket. Fölfedezhető továbbá a haiku játékos karaktere (Fucskónál pl. a szójátékokban – az „elfekvő hai-kuss” révén Vihar Judit gyűjteményének egyik cikluscímére is reflektálva) vagy filozofikus attitűdje (pl. a Pilinszkynek ajánlott, a *Négysorost* is felidéző „párhuzamos magányok” miniatűrben). A változatok (a *Fűben heverve* című haiku témavariációk), valamint a *Szomorkás dalocska télelőn* egymásból épülő haikufüzérei végső soron a formát és annak sajátos élethangulatát ösztönös természetességgel alkalmazó önreflektív ars poetica-kísérletek.

Ezek közül több darab megjelent korábban a *Napút* folyóirat haiku összeállításaiban, illetve olvasható egy gazdag csokor a *terebess.hu* virtuális haikugyűjteményében is. Ugyanitt találkoztam korábban a *Seng Thu Chek*-versekkel, ezzel a szerkesztői bevezetővel: „Az alábbi versek formailag ugyan távol állnak a haikutól, de képi megfogalmazásukban, hangulatukban mégis közeli rokonok.” – A *Seng Thu Chek*-versek „magyarra ferdítése” nagyjából a *PoLiSz* című folyóiratban jelentek meg, és a „ferdítés” szó használata arra utal, hogy itt egy költői alteregóról van szó. Létezik ugyan a japán költészetben a haibun műfaja, mely egy haiku kontextus-leírásának vagy „kommentárjának” tekinthető, léteznek a keleti (taoista) anekdotikus-bölcséleti aforizmák, mindezek szerves ötvözetét – az egyes szám első és harmadik személyt a személytelen (örökérvényű) tanulással egészítve ki – Fucskó a *Seng Thu Chek átváltozásai* című sorozatban alkotta meg. Ezzel nemcsak műfajt, hanem hozzá szervesülő formát is teremtett.

A műfajnak még nem találtam nevet vagy kategóriát, ám a forma jól nyomon követhető: az első két négysorosban a költő-alteregő *Seng Thu Chek* beszél egyes szám első személyben saját élelményeiről (a haiku hangulat- és motívumvilágát használva föl az elbeszélésben), majd két zárójeles sorban az „elbeszélő” reakcióit olvassuk:

„Vödrét leejtve kavicssal hasítja meg a vizet,
majd szemközt fordul a felkelő nappal”.

A záró két sorban Seng ismét megjelenik – vagy név szerint, vagy Ő szó, illetve megszólít:

„Mi magadban rejlik, kint csak azt láthatod.
A benned nem dobbanó – kívüled is halott”
(Seng Thu Chek a nézőkről és a látókról).

Vagy:

„Ez csak bokor, lom. Elég, a világ üszke.
A fájdalom itt bent: az a Tüske”
(Seng Thu Chek a világ megismerhetőségéről).

Illetve:

„Seng ma is csak szavakat szórt a földre.
Lebukó szelek felcsipegették”
(Seng Thu Chek az írásról).

Ez utóbbi (s a többi Seng-vers is) az önvallomásos szerepjátszás egészen egyedi és letisztult formája, amely Fucskó költészetét a magyar szereplíra legnagyobbjai közé emeli.

Mindeddig nem értelmeztem azonban magát a kötetcímet, mely önmagában is egyszerre biblikus-profán alapú egzisztenciális kísérlet – és szójáték. Egyszerű összevonásnak tűnik: az édenkert és a kerthelyiség alkotja meg a különleges helyet. Kerthelyisége általában a vendéglátó-ipari egységeknek van, édenkertje pedig az első emberpárnak (illetve Istennek) volt. Az Édenből a kerubok (az angyalok egyik fájához tartozó lények) újték ki a bűnbe esett embert. A bűnbe esett ember most a kerthelyiségből (egy magányát oldani látszó „közösségi” helyről) fohász-kodik az angyalokhoz, rajtuk keresztül Istenhez, hogy fogadja vissza őt. S miként az angyal is egyfajta „köztes lény”, az „édenkerthelyiség” állapota is köztes állapot, afféle purgatórium.

A teljes megtisztulást keresi az időtlen teljességre törekvő bűnös ember. (És a költő is, aki emberként bűnös, költőként pedig angyal.) Mert hisz a Kegyelemben. S mert képes a félelmei és szorongásai vagy a vágyai és ösztönei mellett a hitét és a háláját is kifejezni.

Zuhanás közben ezért angyallá válik.

PÁVA SZILÁRD:

CÉLTALAN

Versek

*Imreh Sándor grafikáival**A Néző • Pont kiadása,
Debrecen, 2021., 88 oldal*

„... és mégis tudatosan” címmel írtam utószóként a kiadói ajánlást, íme:

Páva Szilárd nevét hiába is keresnénk a laccímlistákon, legfeljebb a folyóiratok tartalomjegyzékeiben, repertóriumában bukkannánk rá. Legelőbb a *Néző • Pont* címűben, ahol Péter-Szarka Dávid költőként debütált, s ekkor kérte alkotói álnevén a közlést. Majd az ebben a kötetben szereplő művek közül mintegy félszázban meg is tartotta, miként a *Hitel* és az *Amúgy* című irodalmi, valamint a *Spanyolnátha* művészeti folyóiratokban föllelhető versek élén is. Úgy emlékszem, poétai jelentkezése hét évvel ezelőtt, 2014-ben történt, és ha hiszünk a számok mágikus erejében, éppen itt volt az ideje, hogy önálló kötetbe rendezze a munkáit.

Persze, nemcsak a számok, hanem az érettség miatt. Az egyedi költői hang miatt. A versbeszéd gyakran meglepő prozodiája, az eszköz- és nyelvhasználat miatt. Az önéletrajzok (és autobiográfia szándékok) divatjában a lírai önreprezentáció, az önmegszólítás, illetve a rejtett dialogicitás miatt.

Páva Szilárd (dr. Péter-Szarka Dávid) egyébként igen szűkszavú az életrajzi szócikk adatait illetően. Az eddigi közléshelyek felsorolásán túl annyit tudunk meg ebből, hogy 1978-ban született Debrecenben; jogászként és mentálhigiénés szakemberként pedig a gyermekvédelemben dolgozik; továbbá a *Debreceni Vox Antiqua Kamarakórus* alapító tagja.

Mit ad ez hozzá a szövegekhez? Vajon másképpen olvassuk-e a verseket?

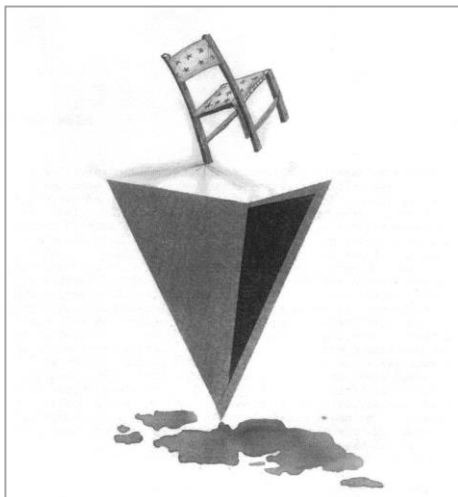
Nem ezek az „adatok” fognak belőlük átszólni hozzánk. Inkább a „belső” élet rajza, a hétköznapi történések öntelmező nyelvi reflexeinek hullámmása, lírai leképeződése formálódik előttünk. Egyszerre szemérmesen és szókimondó módon,

finom sugallatokként és nyersen. Eredeti költői képekben – hiszen a vallomásban nincsenek tabuk, így váratlan metaforák születnek a fogalmi és képi elemek társításából –, nem beszélve a lüktető zeneiségről. Noha nem feltétlenül szabályos futamokban, mégis a beszédet uralni képes metrumokban áradnak gyakran a sorok. A „dalok” ütemhangsúlya mellett mintegy mértékbe szedve a mértéktelen időt (a csalódást, a felismerést, az önfeláldozón sűrű, egyszerre azonban csöndes és titkos életet). Ez fakad talán a zenei háttérből meg a hivatásból...

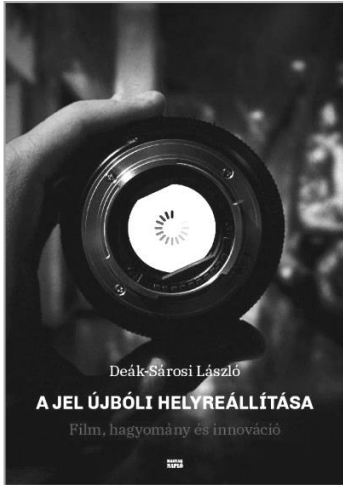
Tudatosan szerkesztett kötet a *Céltalan* – mely címe ellenére határozott, következetes, ciklusai egymásból és egymásra épülnek, és az olvasóban is összeállnak végül a sokszor töredékesnek vélt sorok, érzések, képek és gondolatok. A központozás hiánya és az enjembement vagy a várt-váratlan rím megszabja és kiszélesíti az értelmezés határait.

„Bármi vonzás hatása csak a hiány” – írja Páva Szilárd, ami fájdalmas volta ellenére is etikus magatartást követel; s ami ki is rajzolódik az egész kötetből...

Imreh Sándor grafikusművész a költő barátja, több verséhez már korábban is készített illusztrációkat. Most a könyvben szereplő grafikákon túl (minden ciklus élén az ő vizuális értelmezése áll) a borítót szintén ő tervezte. A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen tanít rajzot, klasszikus rajzműveltsége és technikája, valamint modern képfelfogása révén a szubjektum és a tárgyi (vagy tárgyiasuló) valóság viszonyának kifejezését ugyanúgy rétegzetté teszi, mint ahogy a tudati szinteket is (már-már szürrealista asszociációkkal) megjeleníti. Ez pedig kiváló ráhangolás a kötet verseinek érzékeny befogadásához.

IMREH SÁNDOR GRAFIKÁJA
A BALANSZ CÍMŰ CIKLUS ELÉ

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ:

A JEL ÚJBÓLI HELYREÁLLÍTÁSA

*Film, hagyomány és innováció**Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány,
Budapest, 2020.; 570 oldal*

A jel helye címmel a *Magyar Napló* folyóirat szemle-rovatában már ismertettem a könyvet, az ott mondottakat alább kicsit kiegészítem. Borges a mellett érvelt egy előadásában, hogy az ember összes szerszámai közt legkülönb a könyv, mert a többivel szemben nem valamelyik érzékszervünk vagy testrészünk, hanem

az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása. Ha a filmről értekezett volna, a képzelet mellé bizonyára a narratíva átfarmálását is odasorolja, mely nem meghosszabbítani, inkább törölni képes az emlékezetet. Bár az újra-elbeszélés látszatát kelti, nem elbeszél, hanem teremt, vagy a történetteremtés folyamatát beszéli el, jelenidő-voltában a gondolatok és érzelmek mellett a befogadói ösztönökre apellál. Archetípusokat mozgósít – ekképp egy emlékezet-előtti réteget is kibont –, ám szubjektív idejében az történik a nézővel, amit a film akar.

A szimbolikus-retorikus film címmel 2016-ban jelent meg Deák-Sárosi László filmesztétikai alapműve, művészetelméleti és gyakorlati kézikönyve, ami nélkül – egyetértve a hivatalos bírálattal – nemigen születhet ma mértékadó filmelemzés. Valóban analízisről van szó, s nem értelmezésről-olvasatról, noha az elemzések ugyanarra a posztmodern „értésre” alapoznak, mint a kortárs elméletek divat-hajlásokai. Az ismert *éthosz–pathosz–logosz* fogalmak köré kidolgozott egy megbízható retorikai szempontrendszer: a műfajtól és situációtól, a szerkezeti szinteken megnyilvánuló érvelésmódokon át, a szimbólum- és toposz-értelmezésekig. S általa úgy közelíthet objektíven a szubjektívhez, hogy közben mindent el tud mondani magáról az emberről, kultúráról, értéknormákról, és arról a társadalomról, melynek részben lenyomata, nagyobb részt formálója a film. Nem véletlen, hogy a diktatúrák, színüktől függetlenül, a filmben fedezték föl egyik legnagyobb fegyverüket, az ideológiák harcában pedig ma még nagyobb a jelentősége, mint volt korábban bármikor.

Ezért is figyelmeztet már a bevezető, hogy a film korunk legfőbb „információs, kulturális, etikai és esztétikai jelhordozója” – a tévé és az internet technológiájá-

ban különbözik tőle, de mindkettő adottságai a mozgóképben gyökereznek. A Mitchell-féle „képi fordulat” szintén arra szólít: készüljünk föl a vizuális információk befogadása mellett azok kritikus megismerésére, ehhez viszont szükség van „olyan, az ismeretterjesztést is magában foglaló szakirodalomra, amely felvértezi a nézőt a képi információáradat értelmezésére, a manipulációk kivédésére”.

Deák-Sárosi László új és meglehetősen vaskos könyve, *A jel újbóli helyreállítása* is ezt a célt is szolgálja, bemutatva egyúttal, miképpen működik az elmélet a gyakorlatban, noha már *A szimbolikus-retorikus film* is konkrét alkotások alapján érvelt. Most a szerző korábban és az óta született filmes írásai kerültek egy öt fejezetből álló, az elméleti fejtegetésekkel, hazai és külföldi filmek elemzésével, rövidebb portrékkal és összefoglaló-szemlélő tematikus kritikákkal együtt mintegy nyolcvan munkát soroló tanulmánykötetbe. Ezek jobbára esztétikai, etikai, szemiotikai és ismeretelméleti alapelvek szerint függenek össze egymással.

Az elméleti rész ugyanúgy vizsgálja az emlékezet rétegeit és struktúráteremtő szerepét, az emlékezetpiramis és az allegorikus jelentésháló kapcsolatát Tolkien mitológiájában, mint a mozgóképpel kapcsolatos reprezentációt és jelentéstulajdonítást – utalva a *valós*, a *fiktív* és *imaginárius* különbségeire –, de az úgynevezett „valósággal” kapcsolatos kételyeinket (az *imaginárius* olvasati lehetőségeit szintén reprezentáló) Bódy Gábor írásai és filmjei alapján a jelentésaspektusokból is ki lehet olvasni. A címadó tanulmány Pasolini munkásságának eszmetörténeti vonatkozásait igyekszik föltárni, középpontba helyezve a biblikus vonatkozásokat; *a jel helyreállítása* vezérli Skultéty Péter rövidfilmjének (*Rémtörténet a klinikán*) értelmezését; a modernizmus kérdésköre jelenik meg a többi közt a parabolisztikus alapú szimbolikus térépítkezést, a filmnyelv változásait, a film hegemónikus önreprezentációit vizsgáló írásokban. Látszólag „idegen test” történelmi esszéje, mely a hazai filmes emlékezetpolitika hézagaira kívánja fölhívni a figyelmet – s az 1989 utáni történelmi filmek hiányosságait méri föl az ötödik részben olvasható tanulmány is (*Anarchiától anarchiáig*). Jól érzékelhetően az allegorikus-retorikus filmolvasatok vezetik a szerző gondolatmenetét kritikái írása közben.

Már-már labirintusszerűen ágaznak össze a szemiotikai, retorikai, esztétikai és etikai, az alap- és a modern mítoszok szerepére, a kultusz- és művészfilmekre, a manipulációra, ideológiákra és tézisekre vonatkozó fejtegetések. Deák-Sárosi a '60-as években forgatott néhány mű félreértelmzését is láttatja (pl. miként siklott el a figyelem *A Tenkes kapitánya* nemzeti összetartozás-érzést erősítő volta fölött; miért hamis a Szegénylegények ellenállás-parabolaként való olvasata); s rámutat a nemzetközi díjakkal elismert művek ellentmondásaira vagy a közönségfilmek nihilizmusára. A kötetből végül jól kirajzolódik, hogy a film nem egyszerűen mozgóképben elbeszélte történet, hanem identitásunkat meghatározó önelbeszélő narratíva is. Olyan „jel”, amelynek újra meg kell találni a helyét.

KÖVÉR JÓZSEF

MINDENKI MÁSSZA MEG A SAJÁT HEGYÉT

*Avagy: a belső-külső tudat szerepe
a geno-fenotípuson keresztül a műalkotásban*

Mottó: „*Nem lehet megtanítani annak, akinek a természet nem adta meg.*”
(Leonardo da Vinci)

Nincs olyan szöveg, amely pontos lenne, ha igénye van arra, hogy pontos legyen. A szubjektum megfogalmazása teremt egy szöveget, amely szétesik a megismerés mindig változó elemzése alatt. Változik, át- vagy le- és felértékelődik az is, amit maga a művész teremt, ha tetszik, meghal vagy feltámad. Ezt a bizonytalanságot az idő teremti, mely létünk tragikus sajátja, amihez a viszonyunkat a lélek, az agy elemző változása, ennek a hangulatnak a megélése sem tudja megváltoztatni.

A művészetből a képi, nyelvi mű marad meg, verbális múltja nélkül teremti meg az értelmező ember számára a verbalitást, amely már nem a művész verbalitása lesz. A mű képi és nyelvi valósága megfogalmazza mindazt, ami ő maga. Az értelmezés és annak közvetítése nem esik egybe a kijelentés aktusával, mivel a három fogalom időbelisége is különbözik. Ezeknek a fogalmaknak a segítségével bele kell lapoznunk magába a művészbbe, hiszen a művet a művészen keresztül lehet megismerni.

De ez is természetesen csak közelítés, hiszen a fent említett alapfogalmak nem állnak azonos oldalon, időbeliségük jelentősen különbözhet. A lélek, a szellem mélységét nem lehet leírni abszolút értelemben, hiszen az maga a változás allegorikus interpretációja. A gondolat, az érzés, a ki- és ki nem mondott szavak, a kifejezés terepének a megtalálása hol tudatos, hol esetleges. Ennek megfigyeléséből ered a szubjektum tárgyasulása, mely egyszerre önmaga határává válik. Önmagát tárgyként nézve, a *genoum* illetve a *fenoum* mint két fő alkotóelem elemzéséből lehet ezt megközelíteni.

Leonardo empirikus mottója arra a képességre utal, természettudományi ismeretek nélkül, tudatlanul, ami a test része vagy sem. Courbet és művésztsársai a realista kritikában szintén ezt a véleményt fogalmazták meg. Látták és megtapasztalták a művészi képességek különbözőségét, mint ahogyan az előbbi korok és a ma embere is tisztában van a képességek lehetőségeivel.

Gregor Mendel (Ágoston-rendi szerzetes, botanikus) létrehozta a tudományos örökléstan elméletét, melyet 1865-ben hozott nyilvánosságra. Kísérleteivel az öröklődő és a környezet által létrehozott változásokat írta le. Darwin evolúciós elmélete és Mendel felfedezése nagyban meghatározta a tudomány fejlődését, és a

XX. században megteremtődött a genetika tudománya. A történet érdekessége, hogy mindketten hívó emberek voltak. 1905-ben William Bateson először használja a genetika kifejezést. 1953-ban James D. Watson és Francis Crick megalkotja a DNS dupla helix képletét. A tudomány rohamosan fejlődött és fejlődik, melynek következménye génjeinkhez köthető tulajdonságok, betegségek pontos meghatározása. Testünk tulajdonságai, képességei, betegségei tehát ott vannak a génjeinkben. Honnan van az, ami van, és miért nincs az, amit szeretnénk? Ez az emberi lét tárgya és egyben célja, ha már az észlelést annak lehet nevezni.

Az idő mint *fenoum*

Az idő mint az alkotás tere tartalmazza azt a lehetőséget (a történelme miatt) a cselekvő művész számára, amivel gondolkodtat, illetve dolgozhat. Minél nagyobb az idő történelme, mert önmagában örömtelien tragikus, annál nagyobb a cselekvő válasza az ismeretek mennyisége miatt, hiszen olyan dolgokat lehet gondolni, amiket korábban nem. A választás szűk vektora erősen szelektál, határokat húz, képességet keres önmaga számára, hogy jelen idejű voltát tárgyiasítsa. A művészet fejlődése nincs egyenes arányban az ember technikai fejlődésével.

Az emberi érzések fejlődése nem számon kérhető a történetiségének a hiánya miatt, mert önmagában egy genetikai alapon nyugvó, azt a *fenoum* által kiegészített tulajdonságról van szó. A bennünk lévő érzelmi láncolat képi megjelenése változik az időben, de a genetikai kódtól nem rugaszkodik el. A lélek állandósága az, amivel az ember hozzányúl az alkotásokhoz, születtek volt azok bármikor is. Az érzés allegóriájának nincs kezdete és vége, csak jelene van. Ezért találták ki az izmusokat nehogy eltévedjünk a történelmükben. Pedig ez nem más jelöl, mint a különböző képességek művészetbe való beengedését, maga mögött tudva a tudat bátorságát. Az érzésekben megálló idő változatlanlansága, a képességek történetének változása az izmusok történelme. A különböző korok művészeinek képessége érzelmileg allegorikus eszköztárt használ. Ez mindig más és más a képességre nézve.

A művészetről

A mű hármasságban jelenik meg: forma, gondolat és érzelem. Az alkotás célja meghatározza a benne lévő hangsúlyokat. Egy portré például elsősorban a formáról, az ábrázolt karakter érzelméről szól, aztán a gondolatról. Ez a gondolat lehet más, mint a néző gondolata. Az alkotás gondolata a művészet létrehozásához kell. A befogadóé meg az igazolás gondolata. Az előbbi a tudás gondolata, az utóbbi annak percepciója, egy másfajta tudás.

Például a portré megalkotásánál a genetikai képesség, a kézügyesség primátust élvez a *fenoummal* szemben. A különböző fogalmak – mint pl. a szerelem, a

bánat, az öröm, a fájdalom stb. – ábrázolásához számtalan forma létezik, amit eldönt a választás ábrázolásán keresztül létrehozott forma, emberi test, annak homogenitása vagy részletessége. Így válik le vagy azonosul a különböző stílusok formavilága a művel.

Az absztrakt megfogalmazás kevesebb kézügyességet igényel, kevesebb genetikát, de a mű formavilágán keresztül a *fenoum* mint dominancia ugyanúgy igazolhatja az alkotás szellemi fogalmát, hiszen tartalmazza az érzések allegóriáját, csak másként mutatja azt be.

A három fogalom változó egyensúllyal található meg egy műben, és így készíti a nézőt a befogadásra. A mű „halála” akkor következik be, ha nem fejezi ki ezt a hármas egységet annak rangsora nélkül. Ez a kifejezés és a percepció diszkrepanciájából ered. A mű születésekor az agy mint tudatosság a retinán megszületett képeket közvetíti az alkotói stádiumok képsorán keresztül a kézhez, mely megalkotja a művet. A képi, nyelvi alkotóössztöne vagy tudatossága nem keresi felismerésének mozgatórugóit a testében. Cselekvése a műre irányul, tulajdonságait ennek szolgálatába állítja.

A biológiai művész

A genetika tudománya négy képességről mondja, hogy döntően a genetikai kód határozza meg sorsát, a fenotípus milyenségétől kevésbé függetlenül. Ez a képi látás, a nyelv, a zene és a matematikai képesség. A művész sorsát eldönti az a képesség mely születéskor genetikai kódként a DNS-ben megtalálható. A zenei tehetség 100%-ban genetikailag meghatározott. A másik háromnak 90%-os a meghatározottsága. Ez az adottság születés után változik, a külső hatások során, de létezik az élet végéig.

A művészi létet, genoumot mint adottságot két részletre lehet bontani. Az egyik a tehetség, a másik a talentum. A tehetség a DNS, a talentum pedig a belőle készült érték. Ez már a fenotípus eredménye is. A DNS-ben eldől annak a képességnek a mértéke, amelynek birtokosa lesz a művész. Ez nagyon jó annak, akinek ez a képesség lehetőséget teremt arra, hogy művészetének határai ebből eredően az egyetemesség, értékállóság kritériumát kiállja, s rossz annak, akinek ez a képesség szerényebben adatott meg, mert szűkebb területen kell, hogy megfogalmazza művészi szándékát.

A genotípus párja a fenotípus, mely nem más, mint tanult folyamataink összessége, mely szűkebb és tágabb társadalmi környezetünk, társadalmunk szubjektív feldolgozása és értelmezése, vagyis a megtanulás és feldolgozás kifejezése. Ez a fenotípus a genoummal együtt teremti meg a művészt, annak képességet adva az alkotásra.

Hiába létezik egy fejlett genoum az élet számára rejtve marad akkor, ha nincs a fenoum abban a helyzetben, hogy megteremtse a genoum számára az alkotás lehetőségét. Hiába van kellő színvonalú fenom az alkotáshoz, ha hiányzik maga a genoum, amit eszközeként használna fel. Ez által jutunk el a tehetség, talentum fogalmához mint a művészi kifejezés esetleges szintjeihez. Ebből a változatosságból jön létre a művek története, történelme, azok sokasága. Ezt az időbeliséget végignézve, megállapítható, hogy a meghatározó tehetségek mindig újat akarnak létrehozni a korábbi tehetséghez képest.

A szellemi képességeknek négy összetevője van. A specifikus szellemi képesség, az általános értelmesség, a motiváció és a kreativitás.

A specifikus szellemi képességeknek jól elkülöníthető agyi területeik vannak. Elsődleges speciális képesség például a verbalitás, az emlékezés, a gondolat. A sebességük háttérben vizuális, auditív, taktilis és cerebrális tényezők állnak. A másodlagos specifikus képességekhez tartozik a zenei, irodalmi, rajz- és színpéldák. Ezek genetikailag meghatározott tulajdonságok.

Az általános emberi képesség és a specifikus képesség független egymástól. A kreativitás fő jellemzője az eltérő, deviáns gondolkodás, melyhez társul egy lelki alkat is. Ez veleszületett képesség.

A motiváció nem más, mint a munka, mellyel az alkotás létrejön. A szorgalom, a kitartás, a megszállottság fontos tulajdonságai a művésznek. A tudomány az emocionális kvócienssel írja le ezt a képességet. A *fenoum* a művészi korokban a *genoumot* mindig arra használta, hogy másként teremtsen meg önmagát. Ha a művész megéli önmaga belső világát, elsősorban mindig az adott kor fenoumja hat rá. A múlt nem taktilisan jelenik meg, így hatása is ebben az értelemben kezelendő. A megkövetelt, az elvárt külső hatásként érvényesül, vagy a művész szubjektív felfogása jelenik meg a művekben. Ez a kettősség a társadalmi lét állapota. A fenotípus által determinált. Az emberek 25%-a tehetséges valamilyen szférában, de kivételesekké, géniuszokká csak 5%-uk válik.

A fenotípusnak négy alkotóeleme van: a család, az iskola, a szűkebb és tágabb társadalmi közeg. Ez hat a speciális mentális adottságokra, a kreativitásra, a motivációra, az általános értelmi képességre. Ez a Czeizel Endre 2x4 faktoros talentum modellje.

A család, az iskola, a szűkebb és tágabb társadalom hatásait célszerű szem előtt tartani. Szerepük számtalan példán keresztül változó, biztosan megállapítható, a genoumra hatást kifejtő sablonrendszerrel nem rendelkeznek, mert egyediek. Számtalan talentum életében a családi és iskolai neveltetés nem tölt be fontos szerepet. A különböző életkorra gyakorolt hatásaik is változóak. A szűkebb és tágabb társadalmi közeg, a felnőtté válás korára, illetve ezt követően meghatározó. Az emlékezet ettől az életkortól különböző mértékben gondol vissza az iskolai és

családi hatásokra. Hogyan tetováta be az emlékezetbe a történés pillanata a hatást, s ez hogyan van jelen a tudatalattiban ebből a korszakból. Ez a két hatás mint fenotípus elsősorban a genoum motivációs képességére hat, és a hatása egyedi. Ez a teória viszont nem foglalkozik magával a művel és annak értelmező attitűdjével, a szerző és értelmező geno-fenotípusának helyzetével, a mű születésével.

Az alkotás szempontjából meg kell különböztetnünk *belső és külső tudatot*, és azokat mint új, eddig nem létező fogalmakat kell használni. Mindkettő jellemzője a saját geno- és fenotípus. Vektoruk azonban más irányból közelíti meg a művet.

A belső tudat létrehozza a művet geno- és fenotípusából.

A külső tudat a művet értelmezi, helyezi el a történetiség rangsorába, geno- és fenotípusa határozza meg. Nem vesz részt a mű primer létrehozásában.

Mindkét állapot rendelkezik geno- és fenotípussal, mint látható, csak a teljeseen különböznek egymástól. Mert más a szerepük, cselekvésük hatása, de mindkettő a mű szempontjából szerepet is cserélhet. A művész önmaga belső tudat, de abban a pillanatban külső tudattá válik, amint más művével találkozik.

A külső tudat szemlélő állapotát a műteremtésre fordítja, belső tudattá alakul.

A külső és belső genoum

A két állapot genoumja adott, kódja ott van a DNS-ükben. Állandóak, nem fejleszthetőek. Megjelenésük attól függ, hogy a fenotípusuk mit vált ki belőlük. Alvó állapotuk mikor ébred fel, bármilyen külső hatásra. Ez történhet bármilyen állapotban, öröm, bánat, közömbösség, betegség stb. által létrahozott kérdőjelek vagy más írásjelek megelésekor. Az eszmélés fontosságára kell mindenképpen koncentrálni, annak időpontját rögzíteni.

A belső fenotípus

Jelentése nem más, mint a genoumon túl, a fenoum individuális megjelenése. Ez nem tekinthető kész terméknek, mert a külső egy vagy több fenoum, ami nem ő maga, bármikor előhívhat belőle bármit, ha a genoum tartalmazza ennek lehetőségét. Ezt tisztán nem láthatjuk az eddigi alkotások milyenségéből, annak ellenére, hogy formai, gondolati és érzelmi jegyek nyilvánvalóak. Az esemény meglepetés-szerű. A lehetőség a genoumot érinti, mert a meglévő fenoumot csak innen lehet megváltoztatni. Amennyiben az a fenoumra hat, akkor nem fejlődésnek, hanem stílusváltásnak tekinthető. A változások sem forradalmiak. Ha a genoum nem tud például portrét rajzolni, az már nem történik meg. A kéz nem engedelmeskedik a tudat hatásának. A meglévő művészi termék módosulhat csak. Például változik a színvilág, vagy a módosult gondolat hoz új formarendet. Egy soha ki nem próbált formarend elsajátítása csak akkor lehetséges a múltnélküliség nélkül, ha a genoum adott. Nyilvánvalóvá bármi akkor válik, ha használva van. A

genoum nélkül nem juthatunk el akárhová, bármennyire is szeretnénk azt. Egy meglévő genoum tanítható csak. Gyorsan megtörténik, hiszen a hatás után azonnal megjelenik. Ezek a megállapítások nem jelentenek értékrend létrehozást, mert a művészet olyan, mint egy amőba. Bármikor, bármilyen irányban képes terjedni.

A külső fenotípus

A művész számára örök probléma egyben, ez maga a léte, önmagának mint értéknek a megteremtése.

Mint látható, ez az értékteremtés a szubjektum és a társadalom értékmegőrző tevékenységéből születik meg. Ez a társadalmi közeg évezredek óta létezik, készítette alkotókat művészi tevékenységre, így használva fel a művészt önmaga céljára. A társadalom a művészet létrehozására irányuló akarata, mint önnön tükre marad meg az utókornak és kéri a jövőbeliségtől, hogy ismerje el annak értékét, hiszen a képzőművészeti alkotáson keresztül ismerünk meg egy kort, a művészt és kettőjük kapcsolatát. Azonnal múlt idejűvé váló jelen, s mint egyben a jövő is, mindig ennek az aktualitásnak a megfogalmazásán gondolkodik. Történetiségük alapja, függetlenül az időbeliségtől, a genotípussal és fenotípussal rendelkező ember. A lélek és a gondolat tulajdonképpen a társadalmi közeg milyensége által válik mássá, határtalanná.

A modernizálódás (mint az idő öregedéseként használt fogalom) mindig változtatja a művész küzdelmét anyagával szemben is. Megváltozik a kifejezés nyelve, a tradicionális anyaghasználat átalakul, újabb kifejezéseket keres és talál a felfedezések mezején. Igazodik a társadalom politikai, szociológiai fejlődésének fokozott gátnélküliségéhez, kötődések lebontásához, és jelenti azt a bátorságot, amivel a művészi tudás megtestesülhet a művekben. A jelenben alkotó művész számára ez egy értékviszony, mert a mű önálló élete leválik az alkotóról, kiesik annak aurájából, és elfoglalja helyét a művészi láncsorban. Az értékteremtés aktusa a tudatosság, illetve a társadalmi igény relációjából születik meg.

A társadalmi közegnek két arca van: az egyik aktív, ami mecénásként viselkedik, mint egy nagyon fontos dolog, a másik arca passzív, mely nem vesz tudomást az alkotóról. A fent és lent situációja megteremti a művész számára az anyagi lehetőséget, az elismerést, és differenciál ebből a szempontból. Viszont a két arc viszonya teljesen azonos a műélvezők számára, mert a befogadó csak az önálló művet nézi saját kultúráján keresztül. A döntés eredményétől függetlenül a művész alkotni akar, mert az a genotípus és fenotípus természetes viselkedése.

A külső fenotípus lehet bárki, akárki, bármi, élő, élettelen. Van genoumja és ehhez kapcsolódó fenoumja. Annak értéktartalma megjelenik és nyilvánvalóvá válik. Önmaga is értéket képvisel.

Az élettelennek természetesen csak fenoumja van.

Ami szín, forma, hőmérséklet, fenoummal illetni azt pusztán azért lehet, mert egykor volt genoumja is, mert hat, befolyásol, és ezáltal inspirál. Hans Arp szobrait tengerparti kövek inspirálták. Picasso szobrait meg a vashulladék. Az élettelelenség jelentését, fenoumját emelték be a művészetbe. Amit vagy a természet vagy az ember hozott létre egykoron. A példák végtelenek.

Meg kell különböztetnünk őket az élő tájtól, ami körülvesz bennünket, mert emlékezve Mendelre, geno- és fenotípussal rendelkeznek. Ebből eredően minden valamikor élt. Az ember is tárgyiasul halálában.

A geno- és fenotípus kapcsolata

A genoum nem tanulható tény, a fenoum ellenben olyan környezet a genoum számára, aminek a két azonos genetikai kóddal rendelkező ember (ikrek) esetében is döntő befolyása van. Ez a dominancia sem tud annyira erős lenni, hogy bizonyos művészi tevékenységhez a genoumot felemelje, megváltoztathassa. Az alkotás folyamatában annak nyelvrendszerében, érzelmi, gondolati formai elemek megmutatásával hoz létre műveket. Minden ember biológiai anyagcseréje azonos, tulajdonságainak az allélpárok következtében válnak különbözővé. A mikro- és a makro-környezet, az agy, a test fejlődésének a motorja, az ezekből a hatásokból létrejövő tudás megtalálja mindig azt a terepet a genoum által, hogy kifejeződhessen. A genotípus, mint adott tény, presszionálhatja a fenotípust, hogy érvényre jusson, súlyának megfelelően a megtanult és meg nem tanult folyamatokra odafigyelve, azt felhasználva alakíthat ki önmaga számára egy másfajta tudást. De ez fordítva is igaz, sőt ez inkább a domináns.

A mű szempontjából az alkotót és a közönséget célszerű megkülönböztetni *belső és külső tudatra*.

A belső tudat

Ez az állapot a művész sajátja. Tartalmazza természetesen saját geno- és fenotípusát és érvényes rá az általános meghatározás. Külső tudattá válik abban a pillanatban, ahogy elhagyja alkotói pozícióját. Amennyiben a belső tudat találkozik azonos műfajú belső tudattal, az átfedés miatt külső tudata értelemszerűen, belső tudatként viselkedik.

A külső tudat

A műélvező és a bíráló tudata, az alkotásban, a nem cselekvő részéhez, kézhez tartozó állapot. Ebből eredően a művésztől eltérő geno- és fenotípussal rendelkezik. Állapotából kiesik a létrehozás fázisa, a művész belső tudata. Képességét ennek megértésére használja. Ha mecenatúráként jelenik meg, azt befolyásolja, vagy így vagy úgy. Rendezi a mű és alkotó helyét a történelemben. Ez a feladat sem nél-

külözi a geno- és fenotípus jelenlétét, értéke is ettől függ. Nem vesz részt a mű létrehozásában, ahogyan a belső tudattól elvárjuk, de részt vesz a mű társadalmi megítélésében.

Célszerű megkülönböztetni *aktív és passzív külső tudatot*.

Az aktív külső tudat képes átalakulni belső tudattá, a belső tudat üzenetét megírni, értelmezni. A belső tudat számára ismeretlen asszociációkat, új szempontokat közvetíteni a tanulmányrendszerén keresztül. Az alkotás tartalma adja meg számára belső tudattá történő alakulást.

A passzív külső tudat a műélvezet mezsgyéjén él, mint közönség. Szerepük fontos a mű „reklámozása” szempontjából, részben függetlenül az aktív külső tudat hatásától, mert rendelkezik megfelelő kritikai szempontokkal.

A két tudatot nemcsak a mű köti össze, hanem a fogalmilag azonos fenotípus. Ez a két különböző fenotípus nem kell, hogy elfogadja egymást, és nem is kell, hogy fedésben legyenek egymással. Ha így lenne, a mű életében semmilyen fejlődés nem következne be.

Természetes, hogy a fenotípus négy eleme különbözik közöttük. Megismerve egy társadalom, művészi és nem művészi iskolarendszerét, a társadalmi közeget, az abból jövő hatásokat megélve és elmondva, a belső tudat fenotípusa a meglévő objektív létet, a fenotípust átalakítja, tudással látja el, újszerűségéből eredően, és ezáltal egy másfajta fenotípus (tehát egy eltérő fejlődési szint jelenik meg a társadalomban. Ez a fenotípus (a belső tudat fenotípusa) a sajátja lesz, Ez adja egyedi voltát, izmusát vagy annak 'nélküliségét'. A genetikai képesség természetesen ott van minden pillanatban, élesre töltve a belső tudat számára, hogy művet hozzon létre. Ezzel előbb vagy utóbb találkozik a külső tudat állapota, annak milyensége. A két tudat hat egymásra, a belső tudat sem izolálódik el abszolút értelemben, mert nem tud, táplálkozik a külső tudatból, ha akar és van hozzá kedve.

A tehetség és más fogalmak (mint objektív vagy szubjektív tény), amit az alkotó mond önmagáról, vagy mások mondanak róla, a belső-külső fenotípus által létrehozott jelző. Ettől függetlenül a belső tudat természetes vágya, hogy találkozik egy korszellem fenotípusával, ha szükséges, időben is visszamegy annak érdekében, hogy egy új plasztikai, képi, nyelvi rendszert hozzon létre. Az itt megteremtett művészi szint szintén korlátolt, korlátját önmaga *belső* geno-fenotípusa jelenti, mely gátat szab a további fejlődésének. A geno és fenotípus szimbiózis mindíg azt a fajta képességet kéri számon, amit a művész megteremtett.

Felvetődik a kérdés, hogy a *genoumnak* milyen határai vannak, hol találhatóak ennek a sarkkövei. Ezek a genetikai kódok mennyire tudnak üdítőként vagy nyomasztóként hatni. A külső fenotípus (mint amilyen az iskolarendszer) csak azt kéri

számon, hogy ez a szubjektív művészi attitűd mit fejez ki. Tehát arra kell gondolnunk, hogy maga a fenotípus mint a szubjektum tulajdonsága jelenik meg, illetve az alkotótól független külső objektum, fenotípus lesz. Ha a külső tudat észreveszi a művész képességét, azt irányíthatja, és ezt meg is teszi mecenatúráján keresztül.

Képzőművészet esetében a manualitás a *genoum* része, ami megjelenik a művekben, viszont gátja is lehet a művészi oeuvre kibontakozásának, mert önmagába szeret, önmaga alá tudja rendelni a külső fenotípust mint környezetet, így ismétli önmagát, vagy nem tud az elvárásoknak eleget tenni, és nem éri el tudása a külső fenotípusét. A belső tudat fenotípusában történhetnek olyan változások, melyek trauma, öröm vagy más útján jelenhetnek meg, s feloldhatják a meglévő genetikai kód eddig nem használt részleteit – a teljes eszköztárából például a verbalitást –, és így egy új utat keres és talál meg, egy másik műfajban mutatván meg magát. A genetikai kód *alléljai* bármilyen fenotípusból jövő ingerre tudnak válaszolni, ha rendelkeznek a szükséges *genoummal*. Így a belső tudat új arcát mutatja meg, a 'megszokottól' eltérően.

Vagy az a kérdés vetődik fel, hogy a meglévő genetikai kód (pl. a manualitás) szintjei változatlanok, csak a művészi alkotáshoz szükséges képi látás megteremtéséhez más genetikai *allélok* szükségesek. Akár fejlődésről vagy nem fejlődésről beszélünk, a kérdés akkor is az marad, hogy megvannak-e azok a genetikai kódok, amelyekre a belső fenotípus támaszkodhat. Ezek a megállapítások természetesen érvényesek a külső tudatra is.

Az ember a két tényezőtől egységgé formálódó tulajdonságokból épül fel – tehát rabjai vagyunk a feno- és genotípusunknak. A ránk jellemző jelzők eredete a génjeinkben találhatóak.

Tudjuk azt, hogy az érzelmi állapotért felelős gének 21%-a az X nemi kromoszómához kötött. Tehát mondhatjuk-e azt, hogy minden egyes érzés génjeink által van meghatározva? És mondhatjuk-e azt, hogy a fenotípusunk értelmi, érzelmi állapota *genoumunktól* függ? Mondhatjuk-e a kezünknek, hogy ezt most így rajzold vagy írd le? Azt hiszem, a helyes válasz a NEM. Mert vagy működik, vagy nem. A fenotípus a genotípuson keresztül értelmezi a kéznek a feladatát, hiszen kettő egyediségéből lesz a szubjektum.

Lehet-e bármilyen szöveget megírni, vagyis nem gondolni másokra sem érzelmileg sem gondolatilag. Ennek az izolált világnak csak úgy van értelme, ha önmagunk belső érzelmi állapotát, annak okait, eredőit vizsgáljuk meg. Az asszociáció egy komplex ismeretanyag eredménye vagy csak érzelmi genetikai kódoknak a megjelenése? A hermeneutika azt kívánja mindannyiunktól, hogy lássunk a mű mögé, és ismerjük meg magát a művészt, annak pszichés (és tudati) állapotát. Így közelebb jutunk a műhöz és önmagunkhoz is.

A belső és külső tudat kapcsolata

A két tudatot az alkotás folyamán fellépő tudati, érzelmi és testi hatások különböztetik meg. Empatikus külső tudat sem tud azonosulni a belső tudattal, mert nem élte át ezeknek a hatásoknak a milyenségét. Nem kente össze magát agyaggal, kóporral, festékkel, a fehér lap szóhiányával. A külső tudat csak körülírni képes a belső tudatot. Ha belső tudat külső tudatként viselkedik, pontosabban tud ítélni a külső tudat állapotából –fázisok hatásait-határait ismeri –, ezért a két állapot között helyezkedik el. A külső tudatok lehetősége ezért különböző.

A művészet témája

A művészet témája az ember élete, tudatos és akaratlan környezete, annak materiális és szellemi természete. Valamiből figura lesz vagy annak absztrahált formája, valamint a környezetébe belevetített érzelmi, tudati szándék. A különbözőséget a művészeti ágak sajátosságai szolgáltatják. Tudatosságát a fenotípus akarata adja. Ez az akarat arra készítet, hogy gondolkodjunk, érezzük azt, amit ki akarunk fejezni, s az a legjobb képesség szerint történjen.

Hogy mivé lesznek, azt a genetikai kód dönti el, az a képesség, ami vezérli a fenotípust. A művész homogenizál a művében, rengeteg ismeretet rendelve így hozzá, és fenotípusát fogalmazza meg.

A mű keletkezésének két pillére van, mivel létezik a múlt, s annak történetisége mint egyetemes érték, ami az emberiség történelméből való. A mecenatúra az idea megteremtésére használja a művészt, önmaga emlékéit és gondolatát, az érzéseit kívánja megőrizni mint társadalma mementóját.

A mecenatúrának nem célja önmaga és ezáltal a művész, a mű korlátozása. Szándéka egyszerű: megrendel, de ezzel az aktussal meghatározza azt, részt vesz az alkotás folyamatában. A művész szabadságát különböző korlátokkal veszi körül. Szándéka az önmagának való tetszés.

A mecenatúra a külső tudat állapotával írható le. Genetikája nélkülözi a belső tudatra jellemző genetikai kódot, de fenotípusa a megrendelés pillanatában több lehet a belső tudat fenotípusától, de az alkotás közben a belső tudat meghaladja a mecenatúra fenotípusát. Semmi sem állandó a fenotípusok vonzásában.

A mű belső eredete

A mű belső eredete, az önmagától való művészet vektorai, a művész geno-fenotípusának a szférájába tartozik. Mindenfajta elváró aktustól mentes. Vektorai a művészből erednek. A mű ezáltal önmaga mecénása lesz. Elvárásait saját maga határozza meg, szabadon cselekszik, fenotípusát hagyja érvényesülni, a külső

fenotípus stílárís kötelmétől függetlenül. A művészi öntudat kötelmek nélküli, s mivel szabadságfokai mindig változtak, ezért újabb és újabb formanyelvet teremtettek. A művész belső világa úgy építkezett, ahogy a belő- és külső fenotípusa azt megengedte számára. A belső fenotípus ébren tartja az akarat leküzdhetetlen vágyát, ez a késztetés belülről ered, a *genoum* által meghatározott, ezért nem lehet ellene védekezni. Szándékának korlátai az alkotásokban nyilvánvalóvá válnak.

Ezek a korlátok a történetiségből erednek, mert az a hatás szempontjainál fogva rétegez. A történetiség hiába duzzad, nem jelenti azt, hogy értéket növel. A reneszánsz gyomra a modern művészetből sok mindent kidobna. Ami ma kép vagy szobor, az akkori külső és belső fenotípus számára nem az. A reneszánsz kép alapozásakor születendő ecsetnyom a ma világában festménnyé válik, egy faragatlan kő az adott formájával ma szobor, akkor viszont a lehulló felesleg volt. A reneszánsz ebből nem érzékelt semmit, mert a belső és külső fenotípus kulturális töltete más volt. Az akkori kultúra a jelenben létezik, a jelen kultúrája a múltban létezett, csak nem tudatként.

Ez a példa is jól bizonyítja, hogy itt nem az igazság, vagy érték meghatározása a szempont, hanem a belső és külső fenotípus története a lényeg.

A művészetfilozófia, a művészettörténet, az alkotás kritikai része, melyben az alkotó és nem alkotó a szerepének megfelelően véleményt formál a *geno*-fenotípus milyenségétől függően. Új területet nyit a művészet körül. Díszíti annak testét, meghatározza önmaga helyét, külső tudatként körülveszi a belső tudatot.

A belső és külső tudat létezhet egyszerre egymásban is. Mindkettő belenyúlik az adott pillanatában használt önnön tudatába – noha két különböző állapotról van szó, amely két önálló tudatot feltételez. A belső tudat állandó genotípusa nem változik abban a pillanatban, amikor a fenotípusát használja a megértés számára, mert ekkor ő maga is külső tudattá alakul át. A külső tudat állandó genotípusa a fenotípusával csak a belső tudat megjelenésével tud érdemben foglalkozni, genotípusával arányban. Mindez azért van, mert a külső tudat, mely belső tudat is egyben, ha alkot, fenotípusával a genotípusához közelebbi viszonyban lévő és az általa értelmezett belső tudatot fogja az elfogadás és értelmezés számára felhasználni. Ezeknek a genetikai képességeknek az alapján keresik meg egymást a különböző belső tudatok, választják ki *izmusukat*, a művészetük harcmezejét. A mélyebb genetikai belső tudathoz a kevésbé mély belső tudat másként fog viszonyulni, mert képességéből eredően a számára uralható mezőhöz érez nagyobb affinitást, annak ellenére, hogy érzi-e vagy sem a tudásbeli különbségeket.

Mindezen dolgok megjelenési formái a tulajdonságaink. Lassú, gyors, heves, nyugodt, koncentrált, szétszórt stb. *genoum*ként cselekszik, válik művé. Felvetődik egy kérdés: tudok-e tulajdonságaimon változtatni, melyek a génjeimben vannak, vagy tehetetlen vagyok? A válasz egyszerű: ki kell próbálni.

El kell felejtetni belső fenotípusom egy részét. A genoumhoz kötött tulajdonság lehetőségeit kell kiaknázni az alkotás során, mely automatikus cselekvést feltételez. A genoum képes magához rendelni a nem létező fenoumot, tulajdonságai ellenére is, ha a kitűzött feladat arra készíti, önmagát meghaladni azonban képtelen.

A művészet minden ága el akar mondani valamit újra és újra, mintha nem létezett volna. El akarja juttatni gondolatait, érzéseit a teljes, annak határait nem ismerő eszköztárával. Önmagának feltett kérdése: hová juthatok el gondolataim, érzéseim kifejezésében. Tudom-e azt?

Az ősi genetikai jellegek 100%-os jegyei egyértelműek a tulajdonságainkra nézve. Az emberi jellegeknek összetett genetikai hátterük van, a fenotípussal kiegészítve. A fent leírtak bármennyire is fragmentáltak, élesen vagy nem élesen nem választhatók el a gondolkodás számára. Magyarázni próbál, határvonalakat megrajzolni, a „mit-miért?” kapcsolatát megvilágítani. Pusztán csak azért, hogy mindenki az alkotának megfelelő válaszokat kapjon önmagára nézve.

Az itt megfogalmazottak az alkotó és az értelmező számára létező néma vagy hangos fogalmak. A munka szempontjából viszont nem közömbösek. Tulajdonságaink és az azokon belül lévő hangsúlyok hol irányíthatók, hol pedig nem. A belső tudat szemszögéből nézve a különböző művészeti ágak különbözőképpen terhelik az alkotót. Más dolog prózát írni, és más dolog verset, vagy esszét. Más elvenni a felesleget, és más hozzáadni. Különbözőképpen lehet érezni egy érzés mélységét és ahhoz hozzárendelni a szavakat, vagy a szemben megjelenő képet megmutatni. Ennek a skálája igen széles ívet ír le, mely egyben megmutatja azok mélységét, felhasználhatóságát is.

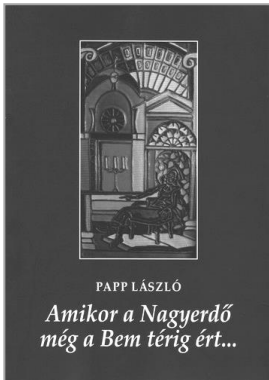
A tudat, a lélek meghatározza a munkafolyamat kereteit, azokat önmagához igazítja. Az alkotó ösztönösen vagy tudatosan megteremt művészetének kereteit, az önmagára ébredő fenotípusa által, mely öntudatlanul is tudja a *genoum*-ból eredő lehetőséget a test számára. Ezek a különbözőségek az alkotásból eredő érzés számára viszont egalizáltságot jelentenek. Ebből a szempontból csak az öröm, az elégedettség érzése a fontos. A tartozom valakikhez tudata. A megtett út, annak szervezetre gyakorolt hatása vagy a szervezetből ekkor megmutatkozó képességek sokasága megjelenik a végeredményben, mivel ennek eredményéről beszélek.

Mindaz, ami itt leírtam, abból a felismerésből származik, amit önmagam elemzésekor elvégeztem, belevonva abba genetika ismereteimet, azok evidenciáját is. Semmi más nem történt, mint a *miért* kérdésre igyekeztem válaszolni.

Mindenki mássza meg a saját hegyét.

Olvasásra váró könyvek

Nem ismertetések, értékelő recenziókat közlök az íróasztalom melletti polcon sokasodó könyvek közül néhányról, hiszen még nem olvastam őket. Belelapoztam csupán a legváltozatosabb műfajú kiadványokba (van köztük iskola- és egyetem-történeti munka, tanulmány-, széppróza- és verseskötet, tematikus folyóiratszám, kislexikon, „unokakönyv”, publicisztikai válogatás). Persze jól tudom, hogy ezeket a munkákat – néhány kivételtől eltekintve – azzal a várakozással küldik a szerzők (vagy a kiadók), hogy írjak róluk, s bizony, akadnak olyan művek, melyekről még nem szóltam semmit. Nem azért mert nem volnának értékesek vagy érdekesek, de gyakran csak akkor tudok jobban elmélyedni bennük, mikor saját kutatásaimhoz, tanulmányaimhoz vagy publicisztikai írásaimhoz használok őket. Szerencsére az érdeklődési köröm viszonylag széles, általában párhuzamosan több írásban vagyok benne, tanulmányokon, köteteken, irodalmi monográfián dolgozom, mellette tanítok is, tehát számos vonatkozásban nyújthatnak segítséget, szolgálhatnak forrásként az olvasásra váró könyvek. Alább csupán jelzem, hogy nem feledkeztem meg róluk, de bizonyára vissza fognak köszönni a következő esztendőben a belőlük származó megfigyelések, adatok vagy élmények és tanulságok.

PAPP LÁSZLÓ: AMIKOR A NAGYERDŐ MÉG A BEM TÉRIG ÉRT... *Emlékek a 100 éves Debreceni Egyetemről, különös tekintettel a Tisza István és a Kossuth Lajos Tudományegyetemre (1912–2012)* (Debrecen, Magánkiadás, 2013, 634 old.)

Papp László könyvének csak alcíméből tudjuk, hogy az a Debreceni Egyetem centenáriuma alkalmából megjelent kiadványok sorába illeszkedik. A „mesélő” főcím azonban arra utal, hogy a Papp László korábbi könyveiből megismert egyszerre anekdotikus előadás- és adatokban gazdag tárgyalásmód jellemzi. Az évszázad több mint felét szemtanúként és hosszabb

ideig fontos egyetemi pozíciók viselőjeként élte meg, tehát annak ellenére, hogy összesen mintegy 600 forrásra (könyvre, tanulmányra, cikkre) támaszkodott, és a szerző maga is történész, ez a munka – mint ahogy Bakó Endre irodalomtörténész fogalmaz az előszóban – elsősorban a mentalitás-történeti aspektusokat helyezi előtérbe. Visszatekint Debrecen kulturális múltjára, törzsanyagában azonban az egyetem oktatóinak, professzorainak bemutatását kapjuk. Források és anekdoták, személyes emlékek forrnak össze ebben a „műfajtalan” könyvben, mely nem csak azok számára lesz érdekes, akik maguk is részei voltak ennek az évszázadnak.

TÓTH DÉNES: LÉNA KÖNYVE

Tóth Dénes Árpád Füzetei XVII.; Debrecen, 2021.

A hároméves unokának, Lénának szól ugyan a 70 éves Tóth Dénes újabb (56 oldalas) leltárkönyve, de a bevezető naplójegyzetek után adott „toplisták” a magas kultúrában való eligazodáshoz mindenki számára hasznosak lehetnek. Operakatalógusa, filmgyűjteménye, koncertkalauza, toplistákkal, drámatörténeti címválogatása megjelent már korábban, itt viszont újragondolva, új filmeket megismerve, újabb listákat készítve, együtt kapja Léna és az olvasó a 100-100, a szerző számára fontos regény, dráma, opera, „koncert”, képzőművészeti alkotás és film kollekciónak. Érdemes próbát tenni, kinek mennyire egyezik az ízlése és értékítélete a Tóth Dénesével.

FÓCZE KORNÉLIA: SZELLEMI SZAKÁCSKÖNYV – *Publicisztikai írások*

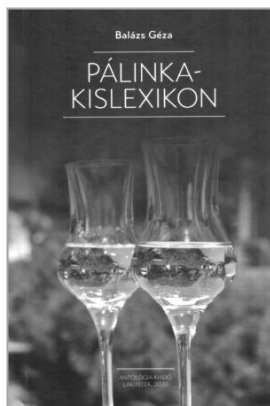
A Székelyudvarhelyen 2020-ban kiadott, több mint 60 jegyzetet, tárcát válogató kis kötet címe előbb meghökkent, majd igazat adunk neki: Az vagy, amit megeszél – szellemi értelemben is. A „Nagy Etető” mindent le akar nyomni torkunkon, így érdemes jól megválogatni a táplálékot. Már néhány írás föllapozása is arról győz meg, hogy ez jó eledelnek ígérkezik: a hétköznapi történetekhez, aktualitásokhoz kapcsolt, keresztyén erkölcsiségről tanúskodó, olykor ki nem mondott summázatok, a lírai és ironikus hangnem ötvözete, egyszerre gondolkodtat és szórakoztat.

BALÁZS GÉZA: PÁLINKA-KISLEXIKON

Antológia Kiadó, Lakitelek, 2020., 157 old.

Balázs Géza nyelvész, szemiotika-, néprajz- (illetve pálinka)kutató *Pálinka-kislexikona* az abszinttól a zsendárig, a kezdetektől máig, ábécérendbe foglalt címszavak révén kalauzol a magyar pálinka művelődéstörténetében és egyre gazdagabb jelenkori világában. Történeti és irodalmi példái a magyarázatait olvasmányos kultúrtörténeti közegbe helyezik, így a lexikon nem csak a pálinkaszeretőknek hasznos.

A könyv a Lakiteleki Népfőiskola (szerző által kidolgozott) *Pálinkazug* c. állandó kiállításához készült.

KAISER LÁSZLÓ: GYEREKSZOBÁ
 Hungarovox Kiadó, Budapest, 2021., 77 old.

A szerző új (nyolcadik) verseskötete 25 év lírai terméséből válogat. A címmel ellentétben: nem a gyermekkort idézi meg, hanem a gyermekszoba a számvetés szimbolikus tere. A lehetőségek és a csodák mellett felnőttkoré, egyszerre állomás és az út. Nem emlékezés, hanem a bennünk rejtőző gyermek, az időhöz való viszony, élet és elmúlás, ragaszkodás és elválás metafizikáivá emelkedő kérdéseinek faggatása – egyúttal vallomás. Ezt a költő hol a díszen túli képzettársításokat keltő rímekkel teszi, hol pedig (a sokszor rövid terjedelem ellenére is) meditatív versbeszédével.

KAISER LÁSZLÓ:
 KÖTŐDÉS

*Én úgy kötődtem, hogy megtagadtam,
 kiobbantam vagy távoztam halkan,
 bármi történt, végig ott maradtam,
 úgy éltem tovább, hogy behaltam.*

A TÖLCSÉRJÁZMIN ÉNEKE – LAJTOS NÓRA „ISTENES VERSEI”

„Lajtos Nóra istenes verseinek elsődleges forrása a létezés mindennapi tapasztalata. A Debrecenben élő költő számára nincs határ hétköznapi és isteni szféra között, egy pipacsmezőn vagy éppen a kórterem kinyílt között, élet és halál szűk megszgyén, mindenütt ott ül az Isten. Megszenvedett ez az istenélmény, a keresés kínjától terhes. Az olvasó számára mégsem nyomasztó ezen a kereső, tapogatózó úton végigmenni, mert a plasztikus, láttató erejű képek, egy-egy telitalálatszerű megfogalmazás, a forma öröme kárpótol. Eddigi költészetéből megszokhattuk az áthallások, irodalmi utalások, költőelődök imitálásának vers-termő bőségét. [...] A hagyományt [...] mindig az egyéni tapasztalat szolgálatába állítja – írja ajánlásában Lakatos-Fleisz Katalin.

*Holló-dunna fönny a felhő,
lenn a vizes árok megtelt,
hold-karéjjá fogyok majd el,
ha az Isten annak rendelt.*

*Páva vagyok, fehér páva,
felröpülök a fejfámra,
odaátról visszahullok,
csillagrojtú éjszakámra.*

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF: A LÁNCOS MADÁR

A 2021-ben megjelent verseskötetet gondozó Hungarovox Kiadót vezető Kaiser László írja: „Belső tájakra, metafizikai kérdésekhez kalauzol a Gyomaendrődön élő Ványai Fehér József új kötete. Költői életművének nagy meritése ez a jól szerkesztett könyv, a jellegzetes, egyszerre kötött és szabad formájú, gazdag szókincsű, hol archaizáló, hol hétköznapi versbeszédben íródott művek elsősorban meditációk, a személyességet is vállalva szembenézések önmagunk és a lét lehetőségeivel, az élet szomorúságaival és nagyszerűségével. *‘A világ magába fordul, / S felmagzik lombtalan bánat’* – rögzíti erőt adó gyönyörűséggel...”

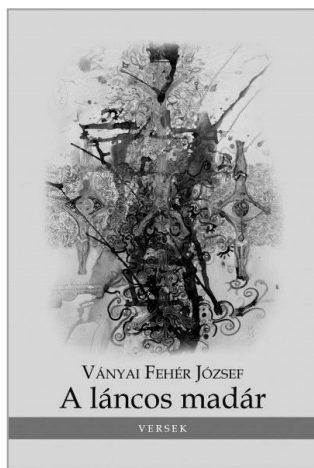
VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF:

RÁÜL A LIDÉRC

LAJTOS NÓRA:

FEHÉR PÁVA

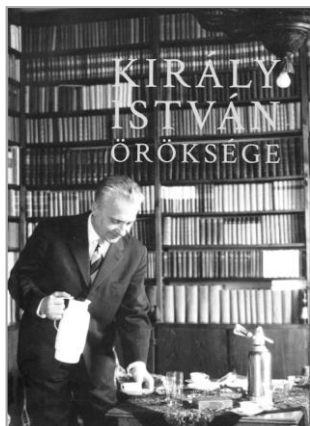
*A kötetet a Cédrus
Művészeti Alapítvány
adta ki 2021-ben*

*Víz nádak közt, folyik, folyik
Az élet, együtt fent és lent.
Szenvedtél, hát győztél?
Csalóka sors, bánatra bú.*

*Gyűjts fel fényt és fantáziát,
Egyél havat, tüzet okádj,
Ujjad mindig a závaron,
Kilincsen kérő, áldó kéz.*

*Felejtened tilos, szabad
Szolgája vagy gyásznak, vágynak.
A lápvilág ködöt hizlal,
Lidérc ráül, titok lebeg.*

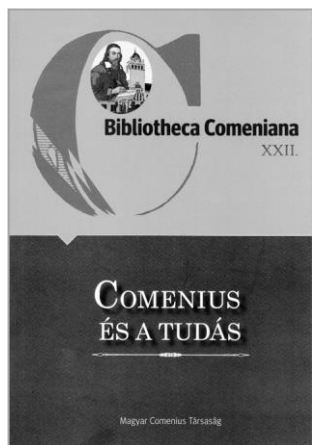
KIRÁLY ISTVÁN ÖRÖKSÉGE

Írások tőle és róla

Szerkesztette: BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR
Zempléni Múza, Sárospatak, 2021., 379 old.

Ez a vaskos kötet tulajdonképpen három könyv a 20. sz. meghatározó irodalomtörténészéről. Az első, mely a kötet gerincét adja, Széchenyi Ágnes Király halálának évében fölvetett életútinterjúja. Kritikai kiadás, hiszen a Mórocz Gábor gondozta 150 oldalas szöveget Katona Ferenc több mint ötödfélszáz magyarázó, kiegészítő jegyzete kíséri.

Ön- és irodalomértelmező mély eszmecsere ez a szocialista irodalompolitikáról, a kánonalakítás kérdéseiről. A Soltész Márton szerkesztette válogatott portréesszék (a Kaffka Margit-pályakép kivételével) az irodalom „mellékszereplőiről” szólnak, de a szerkesztői is megjegyzi: Keresztury Dezsőt megidézve a saját útját kereső Király is megelevenedik, s a 70 oldalnyi anyag mindegyike olyan vezértémákhoz kapcsolódik, mint a patriotizmus, a pedagógiai ethosz és az irodalomtörténet. A harmadik „könyv” pedig két „füzet”: a Király István és Sárospatak (a református kollégiumban végezte gimnáziumi tanulmányait) egész életén át tartó szellemi kapcsolatának tényezőit és dokumentumait mutatja be; s a képmelléklet előtt kapunk még egy 70 oldalas bibliográfiát Király István (1921–1989) publikációiról, életművéről és munkáinak recepciójáról.

COMENIUS ÉS A TUDÁS címmel jelent meg a sárospataki *Bibliotheca Comeniana* 22. kötete, mely a Magyar Comenius Társaság 2019. évi tudományos tanácskozása előadásainak írott változatait adja közre. Az első fejezet Comenius teológiai alapokon álló pedagógiai rendszerét vizsgálja, melyben fölfedezhető a hit és tudás, elmélet és gyakorlat egymáshoz való viszonya, a tudományok enciklopédikus összegzésének szándéka (filozófiai fejtegetés szól pl. Bacon és Comenius gondolkodásának közös pontjairól.)

A második fejezet azokról a tudósokról kínál portrét, akik a pataki kollégium szellemi határára közreműködtek az MTA megalapításában.

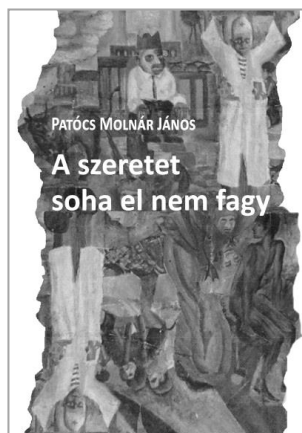
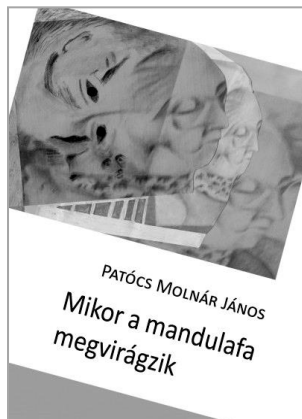
*Patócs Molnár János könyvei a Hungarovox Kiadótól***MIKOR A MANDULAFÁ MEGVIRÁGZIK**

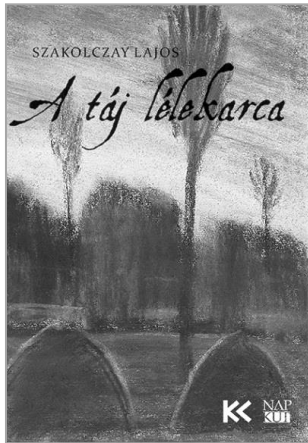
A nyugdíjas tanítónő közel százévesen meghal. Négy nap van a temetésig, ennyi időbe sűrűsödik bele a család története. Közös a múlt, de a négy főszereplő (két nő és két férfi) különböző életutat járt be. Mindegyikük saját szemszögéből mutatja be az író a szétszóródást, de ez a négy nap arra kényszeríti őket, hogy közösen keressenek választ az olyan kérdésekre, hogy szétesik a család, vagy már rég darabjaira hullott, de nem vették észre? Mi az oka a romlásnak? A legtöbben szeretnének jók lenni, viszont az a fránya igazságérzet nem mindig engedi. Tudunk könnyörtelenül viselkedni, szenvedést okozni, elfelejtve a szeretetet...

A mintegy 300 oldalas, 2019-ben megjelent családregegy, önéletrajzi motívumok és aktuális társadalomrajzi árnyalatok felhasználásával készült. A szerző a képzőművészeti tanulmányok után (könyveinek borítói saját műveinek felhasználásával készültek) református lelkész lett, s nyugdíjazásáig a debreceni teológián tanított. A versek után történeti kutatásaival párhuzamosan írta regényeit és novelláit.

A SZERETET SOHA EL NEM FAGY

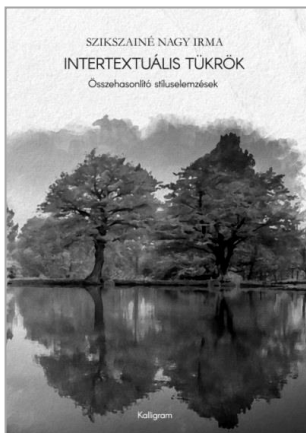
A 2021-ben megjelent kötet 23 novellát ad közre a legkülönbözőbb ötletekből és társadalmi közegekből merítve életanyagát. A szociografikus rajz, lírai atmoszférafestés, ironikus elbeszélésmód, a dramatizált hang jellemzi Patócs Molnár írásait. Ugyanaz a földrajzi és lelki tér – különböző történetek. Noha kissé lapos, a kínai boltosnak tetszik Magyarország. Nem öleli keblére délvidéki fiát, ki tehetségét eltékozolta. A vidéki peremváros akkor szerethető, ha az ember kevés jussal is beéri egy tisztességes életért. A partizán jól érzi magát az internacionalista bőrben, még halálában is. Ezt a „horthysta” parancsnokhelyettes mérnöklánya nem mondhatja el magáról, sem az NSZK-ba disszidálva, sem Budapestre hazatérve. Támad a kor és a kór, bárki lebetegedhet, gazdag vállalkozó vagy roma aktivista. Az élet rövid, vigyázni kell, hogy a szeretet égi és földi mása „szikrázó gyázmiséktől behavazva meg ne fagyjon”.

Előzetes a 2022. évi számokban részletesen tárgyalandó könyvekből

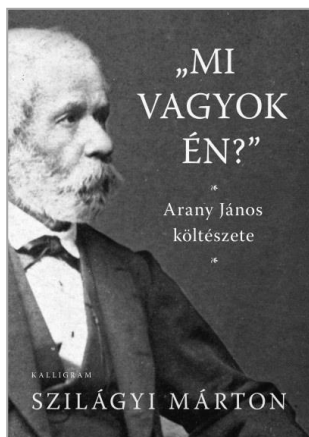
SZOKOLCAZY LAJOS A TÁJ LÉLEKARCA című ezer (!) oldalas, képzőművészeti tanulmányokat, kritikákat, esszéket és portrékat közreadó kötetének írásai szinte minden műfajra kitérnek, és a 2014–2019 közötti hat évet fogják át; míg az utolsó ciklus a korábbi két kötetből kimaradt írásokat (2005–2013) lajstromozza. „A táj lélekarca” cím, Nagy István életművét tárgyalva, „egy kissé magában rejti a nagy magyar festő többé-kevésbé Trianonban gyökerező unikumát is.”

Az Észak-Dunántúl közelmúltban bemutatott képzőművészeti kiállításainak áttekintését adja meg PÉNTEK IMRE MEGVISELT PAPIR MŰZEM című szakkritikai- és tanulmánykötete. Az összeállításban nagy seregszemlékről szóló ismertető, elemzések ugyanúgy olvashatók, mint jelentékeny alkotókról, esetenként életművükről szóló írások. (Péntek Imre korábbi, hasonló irányultságú kötete a *Vizuális kalandozások* címet viseli.)

„Az irodalom organikus folyamat: egy-egy költő-oeuvre nem magában álló sziget, hanem inkább az erdei szálfához hasonlítható: az elődök lombjából növekszik, virágzaskor a többi fával hímport cserél, és az utódok táplálkoznak belőle” (Weöres). Létezik tehát az irodalmi alkotások között szövegkapcsolat, szöveggköziség, intertextualitás. Ez ad alapot sajátos olvasáskultúrára: intertextuális olvasásra és elemzésre, vagyis összehasonlító vizsgálatra. Mennyivel jelent többet egy mű elemzésénél az összehasonlító stílusvizsgálat? SZIKSZAINÉ NAGY IRMA INTERTEXTUÁLIS TÜKÖR című könyve erre is választ ad.

SZÍNES TINTÁK – MARGÓCSY ISTVÁN könyvének címe egyszerre mutatja föl az irodalom tarkaságát és történeti kapcsolatát a tintához, az „anyagi feltételezettségéhez”. Tanulmányainak többsége azt is szemlélteti, hogy az irodalomnak több változata és megközelítési módja létezik. Szó esik az irodalmi kultuszokról, a magyar irodalom nyelviségének történetéről, az utolsó kétszáz év irodalmi hagyományainak működéséről. „Margócsy számára az irodalomtörténeti problémák személyes kérdések, egzisztenciális tétjük van, nem egy korszakhoz kötődnek, hanem általános érdekességük van, s megértésük (...) hihetetlenül fontos” – írta a kötetről Szilágyi Márton.

SZILÁGYI MÁRTON „MI VAGYOK ÉN?” című Arany-könyve jóval több tematikus tanulmánygyűjteménynél: a műelemző-problémaközpontú fejezetekből felépülő munka számot vet az életmű legfontosabb két irányával, a verses epikával és a lírával. Az új szempontokat megfogalmazó kötet Arany alkalmi költészetével éppúgy foglalkozik, mint az elbeszélő költemények összefüggéseivel, az 1848 előtti és alatti útkeresésével, de a szerző a jól ismert Arany-balladák értelmezéséhez is termékeny nézőpontot talál a kísérletiességg vizsgálatával.

FALUSI MÁRTON KULTÚRA ARISZTOKRÁCIA NÉLKÜL? című kötetének esszéiben az országot és Európát járja térben és időben. Megfontol nézőpontokat, elemez értelmezési irányokat, reflektál a kortárs viszonyokra. Ezúttal kultúra, filozófia és irodalom kapcsolódási pontjait tárja föl. Megjelenik a látványosság iránti igény, a közéleti költészet, a magaskultúra értékőrző kapacitás-szükségletének kérdése mellett az Arany János-i életmű sokoldalúságának érvényesülési módja, vagy a haza és haladás kapcsolatának alakulása a honi intézményrendszerben ugyanúgy, mint a szerelmi költészet és más klasszikus témák a kortárs irodalomban.

Kétpercesek

(Ezek a karcolatok válogatást kínálnak azokból a rövidebb írásokból, melyek a Magyar Hírlap véleményrovatának hasábjain jelentek meg a 2021-es év folyamán. Meglepően sok olvasóm jelezte, hogy szeretné, ha könyv formájában is napvilágot látnának. Nos, ezt megelőlegezve, a kiadáshoz szükséges támogatásokat és ötleteket is várva, közlések itt egy kisebb csokrot a „kétpercesekből”, a ’műfajjal’ jelezve, hogy az egyperces már fogfalt...)

MÉHEK

J, Károly szeretett történeteket olvasni. Nem foglalkozott vele, hogy a történetek szereplői igaziak-e vagy kitaláltak. Néha saját magáról sem tudta eldönteni, hogy igazi vagy kitalált-e.

Amikor fölnezt az éjszakai égboltra, aztán lehajolt, hogy szorosra kösse a cipőfűzőjét, mert majdnem megbotlott benne, valószerűtlennek érezte egész létezését. Kioldódott fűző, rajta a legutóbbi esőből maradt sár, és a csillagok. Hogyan férhet meg ez a két dolog egymás mellett? A férfi nem tudott választ adni erre. Nem volt filozófus alkat, csak néha.

Például olyankor, mikor arról kellett döntenie, hogy melyik magazint vagy könyvet vegye meg. Nem mindig az ár szerint döntött, és ez már félig filozófia.

J. Károly egyszer arról olvasott egy novellákat és színes híreket is közlő magazinban, hogy pusztulnak a méhek. Egy tudósokból álló csapat tagjai összevitakoztak. Ha a méhek elpusztulnak, vége az embereknek is. De a méheket csak úgy lehet megmenteni, ha kiirtják az embereket. Legalábbis egy részüket. Azt a részt, mely a méhek pusztulását okozza.

A fantasztikus elbeszélésben a tudósok nem értettek egyet, hogy milyen szempontok szerint válogassák ki a méhek pusztulásáért felelős embereket. Az egyik tudós szerint csak a tudósokat kellene életben hagyni.

A mézet is kedvelte J. Károly. Magazinokat olvasott, s közben mézet nyalogattott. Azon tűnődött, hogyan tudná megmenteni a méheket. Tudós már nem lesz, amúgy sem szeretne volna eldönteni, hogy ki legyen a túlélő.

Lehet, hogy a méhek is éppen azon tanácskoznak, mi legyen az emberekkel. J. Károly ebbe a lehetőségbe szinte belemeredett. Ha a méhek tényleg tudnak gondolkodni, talán éppen őt okolják a saját pusztulásukért.

Egyik este, amikor tiszta volt az égbolt, J. Károly megevett egy kisüveg mézet. Gondolta, elmegy csillagnézőbe, hátha eszébe jut valami hasznos dolog a méhek megmentéséről.

Mielőtt kilépett volna az éjszakába, gondosan bekötötte a cipőfűzőjét. Az előző esőből ott maradt sarat is lekefélte róla.

HÓPEHELY

J. Károly korábban mindent gyűjtött, ami elképzelhető volt. Kezdte a bélyeggel, a képeslappal és a pénzérmékkal. Folytatta az étlapokkal, háborús relikviákkal és porcelánbabákkal. Nem hagyta ki a söralátéteket, ólomkatonákat és gyufacímkeket sem. Ám egy idő után úgy döntött: az elképzelhetetlen dolgok gyűjteményét fogja összeállítani.

Előbb álmokat gyűjtött. Véletlenszerűen keresett föl embereket, elmeséltette a legfurcsább álmaikat. Ezek az álmok gyakran ismétlődtek, és tele voltak félelemmel. Utána politikai ígéreteket gyűjtött, de rájött, hogy ezekből sincsenek egyedi darabok, dugig vannak velük a közvélemény-kutató és tanácsadó cégek trezorjai. Próbálkozott a meg nem valósult ötletek és találmányok gyűjtésével, de abbahagyta, mert nagyon szomorú lett a sok butaságtól és a sok sikertelenségtől.

Utoljára hópehelyeket gyűjtött. Mindegyik egyedi darab. Nem foghatta meg egyiket sem, elolvadtak volna a tenyerében. Lefényképezte őket, sokszoros nagytásban tanulmányozta a szerkezetüket.

S észre sem vette, hogy közben maga is hópehellyé vált. Egyszer valaki meg szeretete volna simogatni. Akkor olvadt el.

VERÉB

J. Károly azt álmodta, hogy madárrá változott. Mindig irigyelte a sasokat és a sólymokat. Két ok miatt is. J. Károly szemüveges volt, és folyton izzadt. A szemüvege ezért állandóan bepárásodott, de a sasoknak és a sólymoknak nem kell szemüveg. A másik ok az volt, hogy félt a repüléstől. Tériszonya is volt, de ha már fenn van, akkor már mindegy. A sasok és sólymok nem félnek a repüléstől, sőt. Irigyelte még a verebeket is, hiszen azok is madarak.

Talán ezért lett az álmában veréb.

Nem olyan nemes jószág, mint a vércse vagy az ölyv, nem olyan kecses, mint a fecske, énekelni sem tud, mint a nádi rigó – de legalább nem dögkeselyű. Szörnyű belegondolni, milyen lett volna, ha keselyűnek álmodja magát...! Hullarabló, pfúj, undorító!

Szeretett volna sirály is lenni, pingvin azonban nem. Varjú sem, bár a varjú hozzá képest sokáig él. Végül is jó így, hogy veréb. Röpködött a cseresznyefa és a tornác között, és félrehúzódott, amikor föltűntek a seregléyek.

Hogy történt-e valamilyen különleges dolog vele, arra már nem emlékszik. Biztosan nem történt semmi.

Hiszen álmában veréb volt.

KUTYA

J. Károly szeretett volna magának egy születésnapjára kutyát. Olyan szeszűt, semmilyen formájút. Egy korcsot.

Mivel gyanította, hogy úgysem fogja senki megajándékozni, elhatározta, hogy fölkeresi a menhelyet. Utána is nézett, hogy melyik a legalkalmasabb időpont.

A legtöbb kivert jószág áprilisban és májusban kerül menhelyre, így várni fog nyár elejéig. Igaz, hogy ő februárban született, de legalább fiatalíthat magán néhány hónapot. Ha valaki megkérdezi, honnan van a kutya, ezt válaszolhatja: „Képzeld, éppen most kaptam a születésnapomra!” Ráadásul addig még alaposan átgondolhatja a kutya-dolgot.

Semmiképp ne legyen fiatal. Lehetne úgy nyolc vagy tíz éves, akár több is. Tízennégy. Az már biztosan kevesebbet akar mozogni. Semmi kedve nincs hozzá, hogy a parkban rohángáljon vele. Lépcsőzni is nehezen tud.

Ne rángassa a porázt, ha meglát egy facsetetét vagy egy másik kutyát. Ha állandóan vele kell foglalkozni, az egész semmit nem ér. Akkor nem tudja alaposan szemügyre venni a felhozatalt. Az egyik munkatársa mondta, hogy kutyasétáltatás közben könnyebben ismerkedik a nőekkel. A kutyás nőekkel. Azoknak nincs férjük. Ő ugyan jelenleg nem akart megismerkedni senkivel sem, de a kutyások sorsának útjai kifürkészhetetlenek... Bármi megtörténhet. Még vele is.

Legyen szobatiszta, ne szeretne éveket eltölteni a szokatással. Az anyja mesélte, hogy ő már hároméves is elmúlt, amikor leszokott a pelenkáról. Még mit nem!? S ha már tudja, hogy mi az illem, ne akarjon kimenni se túl korán, se késő este. Ha felébred, neki is azonnal dolga van. Elég sokáig szokott tartani. Nem örülne, ha egyszerre jönne rájuk. Kint az utcán.

Este meg jobban szeret a tévé előtt ülni. Ropit rágni és sört inni. Nézze a kutyát is a tévét! Ropit nem ad neki, mert akkor megkívánja a sört.

Ne legyen ugató, csak néha vakkantson, hálából és halkán. Akkor majd visszadörmög neki valami olyasmit, hogy „jól van, na”, és megvakargatja a füle tövét. Szokta a saját füle tövét is vakargatni, az mindig jólesik.

Ne hullassa a szőrét. A szőnyegen még hagyján, ott nem látszik, olyan színt választott, hogy ne kelljen sokat porszívózni. Azt viszont nem szeretné, ha a nyakkendőjére kerülne. A kutyaszőr hangsúlyosabbá tenné a pörköltfoltot, amit már félig sikerült kidörzsölni belőle.

Ne akarjon kutyatápot. Ő se jár flancos éttermekbe. Az üzemi konyháról majd hazahozza neki a maradékot. És minden héten van egy böjtnap.

Beköszöntött a június. J. Károly elindult a menhelyre, s útközben megállt egy kisállat-kereskedésnél.

Vett magának egy ékszerterknőt.

HUZAT

J. Károly éppen a fizetésemelési kérvényét fogalmazta. Vett magának egy tonhalas salátát, kiült az erkélyre. Az egyik kezében villa, a másikban toll, a fröccsöntött asztalra terített újságon papír. Az első változat már majdnem készen volt, de egy darab tonhal ráesett, kezdhette előlről az egészet.

„Mélyen Tisztelt Osztályvezető Úr!” Még jó, hogy ráesett a tonhal. Mi van, ha az osztályvezető félreérti? Mit képzel magáról ez a mitugrásznak se alkalmas J. Károly, hogy „mélyen tiszteli”?! Még azt hiheti, hogy megveti. S olyan megszólítás meg ugye nem létezik, hogy „magasan vagy mélyről tisztelt”. Elég lesz annyi, hogy „Tisztelt Osztályvezető Úr!”

„Alulírott J. Károly beosztott azzal a kéréssel fordulok Önhöz, hogy számomra fizetésemelést eszközölgjön.” Megköszönheti a tonhalnak, hogy nem maradt meg ez a szerencsétlen fogalmazás. A hivatalos levelezésben elég jártas volt, de a főnöke majd továbbpasszolja a kérését, hogy „eszközölje” valaki más. Legyen az, hogy „Alulírott J. Károly fizetésemelést kérek...” A felkiáltójel biztosan erőszakosnak tűnne, a pont meg kijelentésnek. Esetleg belenyugvásnak, hogy már most előre tudomásul veszi: nem fog kapni semmit. Jó lesz ott az a három pont, gondolkozzon el rajta a főnök, hogy mit jelent! Néha neki se árt, ha gondolkodik.

„Indokaim:” – ide először azt írta, hogy neki van egy nyelvizsgálója oroszból, a főpolgármesternek meg abból sincs, de H. Kaludiának sincs, mégis másfélszer többet keres, biztosan azért, mert vannak mellei. De J. Károly nem akart sem politizálni, se a főnök házasságon kívüli időtöltésére utalni, közben H. Klaudia látványos tehetségét messzemenően elismerte.

Mi legyen hát az indok? „Ha nem kapok fizetésemelést, akkor felmondok.” Punktum. Ez majd jól megijeszti a főnököt, mert ennyi pénzért úgysem fog találni ilyen jó munkaerőt, és a jutalmakat, melyeket eleve neki kellett volna megkapnia, nem tudja odaadni H. Klaudiának.

A tonhalas saláta elfogyott, aláírás: „J. Károly”, majd a holnapi dátum, mert holnap fogja beadni a kérvényt, a huzatra meg nem számított, ami kiröpítette a papírt az erkélyről a parkba.

Még ráfogja valaki, hogy szemetel, különben is ezen múlik a jövője! Lesietett a lépcsőn, már amennyire papucsja engedte a sietést, de a kérvényt sehol nem találta. Aztán észrevette, hogy arrébb fújta a szél. Ráragadt egy kis halom kutya-ürülékre.

J. Károly összefogta a kérvényével a piszkot, és beledobta egy kukába.

SZÜLÉS

J. Károly fontolóra vette, hogy itt volna az ideje elmenni egy nőgyógyászhoz. Nemrég értesült róla, hogy az Európai Parlament szerint mostantól a férfiak is szülhetnek. J. Károly azonban már elmúlt ötven éves, az életkora miatt ezért nem biztos, hogy tudna szülni. Az lesz a legjobb, ha megkérdezi egy nőgyógyásztól. Nem tudja, hogy a döntés előtt kikérték-e a nőgyógyászok véleményét, de ezek szerint oda olyan okos embereket választottak, akik képesek a biológiát is megreformálni.

Rá is szorul a reformra a biológia, gondolta J. Károly, itt van például az abortusz. Állítólag az is nemsokára az európai alapjogok közé fog tartozni. Vele szemben lakik egy asszony, akinek van legalább húsz macskája. Nem ártott volna oda sem az abortusz, mert a macskák sokkal bődösebbek, mint az ő zoknijai, pedig nem cseréli túl sűrűn.

Az asszony már lehet úgy nyolcvanéves, egyedül él, nem számítva a macskákat, gyereke nincsen, legalábbis senki sem szokta meglátogatni. J. Károly szerint: ha már a férfiak is tudnak szülni, miért ne lehetne gyereke egy nyolcvanéves nőnek?

De már negyvenöt felett is sokan örülnének ennek a lehetőségnek, mint például az egyik kolléganője. Ezt is föl kellene terjeszteni a parlamentben, hogy bárki bármikor szülhet. Micsoda megkülönböztetés az, hogy egy férfi gyereke akár a saját unokájánál is fiatalabb lehet, a nőé meg csak nagyon ritkán, feltéve, ha korán kezdte és sokáig bírta a szülést.

Az is eszébe jutott, hogy ha az abortuszt már korábban alapjoggá tették volna, lehet, hogy meg sem születnek azok az emberek, akik most a törvényeket hozzák. Nem beszélve a macskákról, akik nem tudnak törvényt alkotni, de lehet, hogy jó lenne néhány macskát is megválasztani ebbe a parlamentbe, hogy tudják képviselni magukat. A csótányok és a görények már ott ülnek, az pedig nem igazság, hogy a macskák meg nem.

J. Károly már járt urológusnál, de nem tudta, hogy ez a nőgyógyásznál miékként működik. Ha nincs ez a döntés, Isten bizony eszébe sem jutott volna, hogy neki is lehet gyereke – és nemcsak úgy, hogy közreműködik benne, hanem hogy ő szüli meg. Az lenne ám a nagy szám!

A pocakja már megvan hozzá, s abba még egy gyerek is szépen beleférne. A veszélyeztetett terhesség miatt a plusz szabadság, három évig otthon maradhat a kicsivel, és egyedülálló anyaként J. Károly rengeteg kedvezményben részesülne.

Most már csak azt nem tudta, hogyan essen teherbe. A nőgyógyász azonban majd erről is tájékoztatja, nemcsak a szülésről. Még a prosztata megnagyobbodásától is megszabadulhat, hála az Európai Parlamentnek.

CSIGA

J. Károly úgy határozott, mégsem fordul nőgyógyászhoz a saját szülési lehetőségeit illetően. Bár kissé naiv volt, sok mindent elhitt, amit hivatalos helyről mondtak. Azt a lehetőséget is megfontolta, hogy esetleg ő is szülhet, a petefészek viszont már neki is sok volt, tudniillik, nem volt neki egy sem. S a hiszékenysége nem terjedt odáig, hogy emiatt rögtön úgy érezze: egy menthetetlen fehér rasszista, aki képtelen haladni a korral.

Látott ugyan már petefészket, serdülő fiúkorában az egyik padlászugban talált rá az Orvos a családban című könyvre, és különösen a női nemi szerveket illusztráló színes mellékletnél időzött, bár hiányérzete volt, mert nem találta élethűnek az ábrázolást. Később a Házaselet ábécéjét szerette volna megszerezni a könyvtárból, de a könyvtáros, aki tanítónó volt és lelkesfeleség, elpirult, így be kellett érnie a Gólya hozza...? című felvilágosító füzet egyetlen példányával.

Ezek a könyvek már mind elavultak, gondolta búsán és komor nosztalgiával, még az új biológia tankönyveket is be fogják tiltani. A betiltás veszélye J. Károlyt nem fenyegeti, ám elővigyázatosnak kell lennie, hogy a társkereső hirdetésekben ne nevezze magát hagyományos férfinak. S hogy mire gondol, azt nem tudják lehallgatni, mert az ő régi telefonját az algoritmusok úgysem képesek feltörni.

Az egyik munkatársa a minap arról panaszkodott, hogy nemcsak a keresési előzmények és beszélgetések tartalma jelenik meg a neki célzott hirdetésekben, hanem az is, amire csupán gondol. J. Károly nem tartotta kizártnak, hogy az új mobiltelefonok alkalmasak arra is, hogy hozzákapcsolódjanak az ember agyához. Gyanúját csak megerősítette a látvány, hogy reggelente tele van a villamos mobiltelefonnal, és az emberi testek hatalmas szerves antennák.

Elgondolkodott viszont azon, hogyan lehetne belőle egy modern és haladó J. Károly. Ekkor jutottak eszébe a csigák. A csigákról halvány emlékei voltak az általános iskolából, hogy hímnősek. Egyszerre hím- és nőneműek – ezt akkor nem igazán értette, most azonban megvilágosodott előtte minden.

A kiscsigához nem elég egyetlen nagycsiga, mert kell a csigának is egy pár, egy másik hermafrodita csiga. Az egyik a másikat kölcsönösen termékenyíti meg, így két csiga egyszerre tud két apa és két anya lenni. Itt van ez az LMB-izé. J. Károly nem volt képes megjegyezni a sok, számára semmitmondó betűt, nyilvánvalónak gondolta viszont, ha a mozgalomnak egy csiga lenne a jelképe.

Idáig jutott, mikor gyanús recsenésre lett figyelmes a talpa alatt. J. Károly széttaposott egy csigát, a nyirkos avarban nem vette észre. Nem volt semmilyen lelkifurdalása, inkább bosszankodott a nyálkás ragacs miatt a cipője talpán.

CENZÚRA

J. Károlyt letiltották a munkahelyi faliújságról. A faliújság a büfében működött, mert a büfé sokkal szabadabb hely, mint a vállalat honlapja. J. Károly eldöntötte, hogy a honlapot nem látogatja, amíg nem kap fizetésemelést, a büfét azonban igen, annak ellenére, hogy ott dolgozik P. Eszter, akit eddig még egyszer sem sikerült randevúra hívni, pedig a hölgy nem is szép, csak okos.

„Hagyományos férfi zsidó nőt keres.” – Saját kézírással gyöngybetűzte, alatta a telefonszám tíz példányban, oldalt ollóval bevagdosva, hogy könnyen le tudják tépni. A kézírás árulkodik komoly szándékairól és hagyományos jellegéről.

Gyakran került a hirdetőtáblára albérlet- vagy használtautó-keresés is, meg a talált tárgyak elérhetősége, J. Károly arra gondolt, hogy miért ne lehetne itt asszonyt is találni. Hátha akad valaki a munkahelyen, akinek egy ismerőse éppen egy hagyományos férfi karjaiba vágynak.

Három napig mindenféle ürüggyel s szinte óránként lement a büfébe. P. Eszter azt hitte volna, hogy a férfi már megint neki udvarol, de sejtette, hogy nem az ő okossága, hanem a hirdetése csábítja. J. Károlynak a sok kávétól és az izgalmától hevesen dobogott a szíve, de eddig még egyetlen számot se téptek le a lapról. Nem baj, mondogatta magában, valaki biztosan lemásolta, bármelyik este jöhet egy hívás.

A negyedik napon nem látta a táblán a hirdetését. P. Eszter elmondta, hogy az előző nap egy főosztályvezető észrevette a „társkereső rovatot”, gúnyolódott is rajta, majd arra utasította, hogy szedje le, mert „nálunk nem zsidóznak”.

Ezek szerint se néger, se kínai, se eszkimó, se fehér, se bármilyen nőt nem kereshet nyilvánosan? Felháborodásának hangot is adott, aztán majdnem elsírta magát a büfés előtt, panaszolva, hogy a vállalat még azt is megtiltja neki, hogy boldog legyen.

P. Eszter megsajnálta a férfit, oldalra hívta, felajánlotta, hogy a kávé nem kell kifizetnie, s mintegy mellékesen megjegyezte, hogy amúgy ő is zsidó. Azt is hozzátette, hogy szerinte a hagyományos jelzővel volt a baj.

J. Károly örült P. Eszter vallomásának, de már régen lemondott róla, így nem hívta újra randevúra. Helyette megkérdezte a főosztályvezető nevét, s bosszút kezdett forralni ellene. Délutánra azonban a bosszúvágya elszállt, és csak a szomorúság maradt. Otthon ezt mondta a kutya helyett megvásárolt ékszerterknősenek: „Tudod, Karcsi – mert a teknőst magáról nevezte el –, a világ nagyon megváltozott. Én itt vagyok, a világ meg nincs velem.”

S vacsorára készített egy hagyományos falusi lecsót tojással, hagyományosan feküdt le pizsamában, másnap reggel pedig hagyományos barna öltönyben indult el a munkahelyére.

BÚVÁRFELSZERELÉS

Éppen csak hazaért rövidített pénteki munkájából, mikor egy csomagküldő szolgálat kézbesítője csöngetett J. Károly ajtaján. Lábánál egy nagyobb alakú doboz, a kezében digitális aláírásra szolgáló tábla, „itt kell aláírni”, mondta, és már ment is tovább.

J. Károly nem merte rögtön bevinni a lakásba, lehet, hogy valami veszélyes dolog van benne, sósav, csörgőkígyó, azonos neműek közötti házasságot népszerűsítő kiadványok, vagy a kollégáinak támadt az a morbid ötlete, hogy megvicceljék egy guminóvel. Schrödinger macskája azért nem jutott eszébe, mert még nem hallott róla, amúgy sem mutatott érdeklődést a kvantumelmélet iránt. Az a feltételezés, hogy a macska egyszerre élő és döglött, tehát kevert állapotban van, J. Károlytól legalább olyan messze állt, mint a szándék, hogy legyen egy macskája.

A címzett kétséget kizáróan ő maga, a feladó hivatalosnak tűnik, bár külföldi, „Aqua Curiosa”, van mellette egy delfint ábrázoló logó. Delfint biztosan nem küldtek neki, legfeljebb felfújhatót. Az még mindig jobb, mint a guminó, bár nem tervezte, hogy mostanában vízpartra megy, főleg nem egy felfújható delfinnel, legfeljebb egy igazi nővel.

A dobozt végül behúzta a lakásba, s kicsomagolta a küldeményt. Egy komplett bűvárfelszerelés volt benne, légzőcső, uszony, szemüveg, mellény, palack, nyomás-csökkentő, bűvárcomputer, lámpa és kés. Volt mellette egy számla is, végösszegként a nulla szerepelt rajta, és J. Károly arra következtetett, hogy a bűvárszettet ajándékként kapta. Itt valami tévedés lehet, gondolta. Nem vett részt semmilyen játékban, nincsenek külföldön élő ismerősei, még az interneten se látogatott soha bűvárkodással kapcsolatos oldalakat. De ha már így történt, akkor megtartja.

Úszni gyengén tud, legjobb lenne, ha mégis eladná, de nincs jó érzéke az üzleteléshez. Ha lenne, már rég túlادott volna azon a sok fölösleges holmin, amivel az egyik félszobája szinte dugig volt. Oda kerül a bűvárfelszerelés is.

Hacsak nem tanul meg bűvárkodni! A gyenge úszástudás nem lehet kizáró ok, ott van a mellény és a többi hozzávaló, levegőért sem kell a víz fölé bukni. Keresni fog egy bűvárklubot, utána jár a lehetőségeknek, itt az ideje, hogy legyen egy új hobbjaja. – Már csak arra kellene valamilyen épkezláb megoldást találnia, hogy ne irtózzon annyira a víztől.

TÉLI GUMI

J. Károly előbb azt hitte, hogy megint rossz lépcsőházba jött haza. Az ajtaja előtt négy vadonatúj téli gumit látott. Megnézte a névtáblát, s ott az volt kiírva, hogy J. Károly, nem úgy, mint a munkatársakkal töltött ferde este után, mikor a szem-

közti házba bejegyzett Magellán Felfedező Egyesület ajtója előtt toporogva azon töprengett, hogy hol talál egy lakatost, mielőtt szétrepedne a hólyagja.

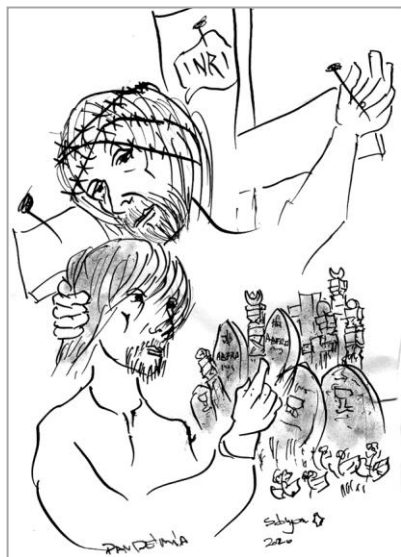
Neki ugyan nem volt autója és biciklije sem, pedig a tévé már régen bemondta, hogy járjanak inkább kerékpárral az emberek, a téli gumit viszont felismerte, mert rá volt írva vastag fekete filctollal a fóliára, hogy „új téli gumik”. A biciklit amúgy sem tartotta jó ötletnek, mert most csupán felfázna, és akkor megint a hólyagja miatt aggódhatna, de a hóban és fagyban eltörné a kezét vagy lábát. J. Károly nem mert rá gondolni, hogy nem érne ki időben a vécére, vagy nem tudna utána tisztálkodni. A munkahelye a baleseti táppénzét is megtagadná, arra hivatkozva, hogy J. Károly szórakozásból biciklizett.

Az egymásra pakolt négy gumi éppen a kilincsig ért, ezért nem fért hozzá a zárhoz. Próbálta levenni a fölsőt, de megint be volt csípődve a dereka. Jól boldogult vele, ám nem tudott emelni és hajolni sem. Reggel beledugós cipőt vett, fázott, mert zoknit sem húzott, a talpa pedig csúszkált a nyirkos faleveleken. A közlekedés legalább olyan veszélyes volt, mintha biciklivel indult volna el.

Valahogy be kell jutni a lakásába! Az előző héten egy bajuszos férfi költözött a két ajtóval szemközti garzonba. J. Károly némi tépelődés után úgy döntött, becsönget hozzá, s megkéri, hogy segítsen a gumikat elpakolni. A névtáblájára az volt írva, hogy J. Mihály, az sem kizárt, hogy valaki összekeverte az ajtókat.

Nem tévedett. J. Mihály megörült a szállítmánynak, s könnyed mozdulatokkal tette szabaddá J. Károly lakása bejáratát. Még azt is megköszönte, hogy szolt neki az új téli gumik miatt, sőt jó éjszakai kívánt a szomszédnak.

Erre J. Károly is nagyon megörült, s ahogy örömeiben elejtette a kulcsot, lehajolt érte. A kulcs helyett a derekához kapott, melybe hirtelen iszonyú fájdalom hasított. – Úgy maradt, derékszögben meghajolva.

PANDÉMIA
SÓLYOM SÁNDOR GRAFIKÁJA

ELŐFIZETŐI TÁJÉKOZTATÓ ÉS FELHÍVÁS

Tisztelt Előfizetők!

Ha megkésve is: a *Néző • Pont* 2021. évi negyedik kötetét (a szimbolikus 108. számot) tartják a kezükben, valamint a *Tizenhét* című előfizetői ajándékkötetet. Az éves előfizetői díj 2022-ben is 5.000 Ft. – postaköltséggel együtt –, ezért 4 (benne egy összevont) lapszámot kapnak. A korábbi és új előfizetéseken túl köszönöm a támogatói felajánlásokat, melyek személyesen és postán is befizethetők a dr. Vitéz Ferenc 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. címre, vagy átutalható az Oberbank AG. számlaszámra: **18400010-03516724-61000016**

„HARMONIZÁCIÓS PROGRAMOK”

Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét: jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit állandó és időszaki kiállításainkra!

Ismerje meg és ajánlja: Gombász Szakkör, Ásványbarát Szakcsoport, Csapody Vera Növénybarát Kör, Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi, Fedezze fel a világot! Aranykor Jóga,

Csatlakozzon a kiemelt évfordulók ünnepléséhez, tegyen javaslatokat! Az előadók, közreműködők ingyenesen válogathatnak könyvekből, folyóiratokból!

Várjuk javaslatait!
Dr. Koncz Gábor igazgató.

Az épület lehetőségeinek megtekintése, rendezvényi megállapodások: Bácsfai Linda rendezvényi menedzser. E-mail: titstudio06@gmail.com

TARTALOM

<i>Száznyolc</i>	341
Versmatematika (<i>Prof. Gaál Istvánnak ajánlott versciklus</i>)	342
A vers matematikája (<i>Tanulmányrészlet</i>)	352
Belső csend	
(<i>A 2020 évi virtuális tavaszi tárlat</i> <i>közönségdíjas alkotásainak kiállítása</i>)	356
Várakozás; A fal (<i>Versek</i>)	363
Tételek László Ákos grafikusművészről	364
„Álmodom, tehát vagyok” (<i>Szabó András kiállítása</i>)	368
Magyarok a japán, japánok a magyar tájak vonzásában	372
Írók, költők az első Debreceni Értéknapon	374
KÉPES MŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS HÍREK, BESZÁMOLÓK	
Ökumenikus fotópályázat; a debreceni Egri Borozó Borbarát Galéria kiállításai	376
Képzőművészettel is ünnepelt a 400 éves hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium	379
Aknay János Krisztusai	383
Tamus István albuma és kiállítása; az <i>Emlékarus</i> Monacóban; a <i>Végtelenben kettő</i> után: <i>Impoztor</i> ; <i>Felesleges elolvasni</i> ;	
Vén Zoltán 80 éves lett	385
„Az Ige kőszálként megáll” (<i>Hitvalló magyar irodalom</i>)	390
Gömörszőlősi ajándék	
MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG	
NAGY GÁBOR MIKLÓS versei	394
BICSÁR VENDEL versei	397
Stílusgyakorlatok:	
KELE ENIKŐ, HUBAI ALEX, FÜLÖP BERNADETT, SZABÓ NOÉMI, MARJAI SZILVIA PETRA	398
VITÉZ KATA versei	405
A <i>Próbazuhanástól</i> az „angyali hálaadásig” (<i>Fucskó Miklós verseskötetéről</i>)	408
PÁVA SZILÁRD: <i>Céltalan</i> (<i>A verseskötet utószava</i>)	414
A jel újbóli helyreállítása (<i>Deák-Sárosi László tanulmánykötetéről</i>)	416
KÖVÉR JÓZSEF: Mindenki mássza meg a saját hegyét (<i>Avagy: a belső-külső tudat szerepe</i> <i>a geno-fenotípuson keresztül a műalkotásban</i>)	418
Olvasásra váró könyvek	430
<i>Kétpercsek</i>	438